

Поводом стoпeтнaстoгoдишњицe рoђeњa
Дaринкe РAДOВИЋ (1896-2011),
и сeдaмдeсeтe гoдишњицe устaнкa нaрoдa Србијe
прoтив фaшистичкиx oкyпaтoрa (1941-1945)

ДАРИНКА РАДОВИЋ, Народни херoј

и њeнe кћeркe

РАДМИЛА и СТАНКА
из Рaјкoвцa кoд Тoпoлe

Дрaгoслaв Б. Димитријeвић Бeли

Драгослав Б. Димитријевић

Поводом, стопетнаестој годишњице рођења Даринке Радовић (1896-2011),
и седамдесете годишњице устанка народа Србије против
фашистичких окупатора (1941-2011)

Даринка Радовић, Народни херој
и њене ћерке
Радмила и Станка,
из Рајковца код Тополе

„Сад често, јутром или с вечери
три беле птице небом се вију:
то Даринка и њене кћери
надгледају Шумадију...”

Добрица Ерић

Ауторско издање
Београд, 2011

*„Била једном једна Даринка
сељанка, мајка Шумадинка
која се попут чудесне птице
вину међ звезде бесмртнице ”.*

Добрица Ерић

**Поводом,
стопетнаестогодишњице рођења Даринке Радовић (1896-2011)
и
седамдесете годишњице устанка народа Србије против
фашистичких окупатора (1941-2011)**

**Даринка Радовић, народни херој
и њене ћерке
Радмила и Станка
из Рајковца код Тополе**

**„Сад често, јутром или с вечери
Три беле птице небом се вију:
То Даринка и њене кћери
Надгледају Шумадију...”**

Добрица Ерић

**Ауторско издање
Београд, 2011.**

Историја није народна песма, што је дозвољено гуслару,
није историчару

*Ништа није добро што остане необјашњено,
нити се историја гради на прећуткивању.*

Меша Селимовић

Све истине које се прећуте постају отрови.

Фридрих Ниче

Напомена аутора

Ова књига написана је у част, славу и спомен Даринке Радовић, народног хероја Југославије, рођење 19/6. јануара 1896. године у Клоки код Тополе и њених ћерки: Радмиле рођене 20/7 августа 1922. године и Станке рођене 13. децембра / 30. новембра 1929. године, у Рајковцу недалеко од Тополе, које су као припаднице Народноослободилачког покрета Југославије, - Равногорски четници Драже Михаиловића - војници Југословенске војске у отаџбини Краљевине Југославије, заклали пред зору 23/10. маја 1943. године у сеоској Порти у селу Рајковцу. Оне су као прве жртве црног терора Равногорских четника Драже Михаиловића, обележиле своје време.

Академик Јован Цвијић

Шумадија је земља нагнута од југа према северу, која се завршава на обалама Саве и Дунава... Са благо заталасаних пространих површи уздижу се изоловане планине: Авала, Космај, Венчац, Букуља, Рудник и Гледићке планине. Колико је шумадијски пејсаж питом и пријатан за око, толико је шумадијска клима блага и другачија од климе суседних делова панонског базена... Као потопљена у лаке и благе магле и чај, шумадијски предео, затвореног плавог тона, добија у јесен изглед развучен и нејасан, без оштрих линија и облици земљишта као да на ивицама ишчезну и губе се у сивкастој магли.

Даринка

**Народно српско женско
име. Настало је од
словенске основе дар и
додатка инка. Има
значење „она која је
као дар, даровна, која је
као поклон, која је
драгоцена као поклон”
Старо и у новије време
ретко српско име.**

Радмила

**Народно српско женско
име. Старо словенско
име, настало спајањем
основа рад и мила,
и чије би значење
било: она којој је рад
мио, која с вољом ради.
Код нас се појављује
још од давнина.**

Станка

**Народно српско женско
име. Старо зштитио
име Словенског порекла,
изведено од корена
речи стан и префикса
ка чије значење би.било:
„стати“, зауставити
се, одржати се“. Ово
име је познато код
свих Словенских имена.**

Господину

Др Мирољубу Васићу, историчару,

Београд

Уважени,

Молим Вас да урадите приказ за мој рукопис: „Даринка Радовић, народни херој и њене ћерке Радмила и Станка“, из села Рајковца у Шумадији из чије сте Груже и Ви родом. Ово је први рад посвећен овим припадницама НОП-а Југославије, невиним жртвама црног терора равногорских четника Драже Михаиловића - војника Југословенске војске у отаџбини Краљевине Југославије. Текст је урађен као прилог проучавању њиховог живота, рада и страдања, а поводом 115.годишњице рођења историјске личности Даринке Радовић, и 70 годишњице устанка народа Србије против фашистичких окупатора.

С поштовањем,

Драгослав Димитријевић Бели

Београд, уторак 8.март 2011 .године.

Историјски прилог о Даринки, Радмили и Станки

Драгослав Димитријевић Бели, публициста, сериозан истраживач историје II светског рата у Србији (1941-1945), који баштини родољубље, знање, ентузијазам и уз лично жртвовање неуморно истражује, трага да се спозна и сачува истина о ослободилачкој борби у Србији, у Шумадији посебно, за време народноослободилачког рата, изнедрио је овај рукопис који има карактер научно-истраживачког, мемоарског али и литералног рада, кога треба објавити.

Други светски рат по величини разарања, патњама и насилној смрти људи и по значају у историји човечанства заузима посебно место. Био је изузетно тежак и трагичан на просторима Србије, зато што су окупатори у настојању да пацификују Србију и угуше њен ослободилачки покрет, да би користили њене природне ресурсе и обезбедили мирне комуникације према југу и блиском истоку, били веома брутални. Само у окупираној Србији важила је наредба немачке Врховне команде Вермахта - о стрељању сто Срба за сваког убијеног немачког војника.

Рат је био посебно суров већ и зато што су у Србији осим рата против окупатора, водио још један „рат у рату“, тј. Народноослободилачки покрет, партизани (НОВЈ) морали су водити рат и против свих снага квислинга (М.Недић, Д.Љотић) и колаборације (четници Д.Михаиловића) који су у НОП-у видели свог јединог, главног, опасног војног, политичког, идеолошког и класног противника, и у сарадњи са окупатором настојали да га угуше, победе, затру. У том свом настојању, они су својим противницима које треба затрти сматрали и све антифашисте, сараднике и присталице НОП-а. Као жртве такве „политике“, „стратегије“, и „тактике“ страдали су многи родољуби и антифашистички борци, међу којима и епска јунакиња овог рукописа - Даринка Радовић и њене ћерке Радмила и Станка из села Рајковца код Тополе, које су четници Драже Михаиловића, звани Југословенска војска у отаџбини - свирепо заклали, јуначећи се и желећи да заплаше друге.

Рукопис је настао и појављује се, у времену када су највише духовне, моралне и људске вредности маргинализоване, када се потиру њихов значај и друштвена вредност,

Овај рад обележава два значајна датума: 70 - годишњицу Устанка народа Србије против окупатора, устанка када смо појавом у

окупираној Европи и четворогодишњом народноослободилачком, анитафшистичком и револуционарном борбом ушли у светску историју и поводом 115 годишњице рођења српске, шумадијске хероине Даринке Радовић.

О вредности овог рукописа најбоље сведочи његов садржај. Наводимо само нека питања која је аутор обрађивао и на свом ступњу спознаје понудио истину о њима: Збивање у време априлског рата 1941; настанак и активност Првог шумадијског партизанског одреда; бутарска окупаторска војска; четници Д. Михаиловића; животни пут и трагедија Даринке Радовић и њене деце Радмиле и Станке; сведочења, казивања савременика о породици Радовић; њихово место у литератури (књигама); Даринка народни херој; позоришне представе и филм о Даринки; споменик, песме о Даринки и њеним ћеркама; прилози о неким значајнијим актерима из тог периода; списак извора и литературе; фотографије и белешка о аутору.

Наведени наслови садрже право богатство, података, контраверзи, догађаја, имена актера, описа и анализа, сећања, поука и порука.

Како рече, написа велики народни поета Добрица Ерић, а те речи би могле да буду мото књиге:

„Била једном једна Даринка,
Сељанка, Мајка, Шумадинка,
Када се попут чудесне птице
Вину међу звезде бесмртнице.

Својим садржајем овај рукопис сведочи о једном славном, херојском и трагичном времену и судбини једне Шумадинке, сељанке, слободарске породице, отвара дијалог са тим временом и бившим актерима збивања, подсећа све будуће нараштаје, да је у животу људи најважније, највредније оно што има цену, што не може да се купи - слобода, патриотизам, поштење, храброст, људскост, љубав.

Овај рукопис, је прилог рационалном, разматрању историје 11 светског рата, спознавању и разумевању тих догађаја, процеса и актера јер је то један од елемената код формирања самосвести о садашњости и будућности. Рукопис је истовремено хроника, животопис, и историјски прилог за спознавање НОП-а у Србији, а нуди и одређене вредносне домете, јер он не сведочи само о прошлости, већ и отвара дијалог са њом, улази у темељне системе вредности, без којег прошлост недовољно знамо.

Овај рукопис, будућа књига, биће трајни покретни споменик не само НОП-у у Шумадији и епској хероини Даринки и њеним ћеркама Радмили и Станки већ и њеном аутору који заслужује, похвалу, признање, захвалност и награду, за уложени труд.

„Уносити светлост научне истине у догађаје из прошлости значи служити садашњости" (Иво Андрић)

Ово је напор и прилог на том трагу.

Аутор упркос пожртвованом, сериозном раду и истраживању, није успео да осветли и забележи све детаље, збивања и актере, јер то онемогућују извори, а то само потврђује оцену коју је изрекао Хегел још пре два века „Све што је познато не значи да је и спознато", а Кант каже: „Истина је склад спознаје са њеним предметом" .

Препоручујем објављивање овог рукописа, рада, јер књиге чувају живе речи, оне су најтрајнији и најпоузданији чувари памћења.

Како мудри латинци поручише: „Verba volant, scripta manent" - Речи одлећу, записано остаје.

Др Мирољуб Васић

Београд, 12 марта 2011.

Шумадијо горостасна

Успламтела си дахом живота, извором снаге; завичају расцветани у башти домовине, обојен ведрином душе у којој кипти песма; буклијо окићена хајдучицом, из које се испија љубав не мерена голотињом већ устрепталим оком, витешким скоком и запетом пушком. На твојим таласастим крилима пупољци живота покрећу прве откуцаје срца, успаванка их зањише снагом племенитости да те љубећи и бранећи, ако устреба, крвљу оросе; расцветају се у весељу сватовском и при заласку, свију уз нарицаљку у родна недра, као зрно озимице, да ничу у поколења и залепршају у кити повесници.

Шумадијо, градино у којој рађа гостољубље и милосрђе, зри родољубље, а севап и инат у једном гнезду се легу; олтару слободе, двери су ти широм отворена добронамерницима. Пред освајачем кандила ти се гасе, у громовитим звонарницама забарјактаре буне из црне ти утробе у којој се земљотреси зањихају, олујни облаци покрену да сабљом муње подрежу охолост и насиље. У вихору рата и бунта крше се столетници да у њиховој лужини млађари изђикају кроз грмљавину и облаке до звезда, да сјајем најаве ново праскозорје окупано крвљу.

Шумадијо, покличу младости у колевци гусала одњихана, са струна мелемом запојена да ти срце набуја и увек прокрвари ако ти ко стопало слободе згази.

Шумадијо, у колу братском поносита, уплетена стазама, вињагама, потоцима под воденицама и девојачким плетеницама, опасана тканицама под јелецима и везеним кецељама, избраздана раоницима и ратницима, изукрштана мраморним надгробницима и степеницама повесницама. На једној од многих стадох да пером довикнем поколењу у име оних који својим животом потпалише буктињу светлости, а из те крви им потече врело слободе. Нека се чују њихове речи и дела чиме су косили злотворе који су разјарени властољубљем, охолошћу и грамзивошћу, газећи слободу, огрезли у злодела, - овако о Шумадији пише Драгомир Маричић у својој књизи „Искра у камену“

(Драгомир Маричић, земљорадник из Ропочева, градска општина Сопот, Београд. Учесник НОП-а и НОР-а. Бавио се поезијом и објављивао радове у листу Задруга, часопису Расковник и другим гласилима. Написао је и романе - Јато у Магли, који је награђен другом наградом фонда Драгојло Дудић, роман Свећа крај белега и роман Искра у камену кој! му је објавила издавача кућа „4 јул“ у Београду 1980.године.)

Увод

Другом половином 1940.године формирано је Окружно поверенство Комунистичке партије Југославије (КПЈ) Аранђеловац, за рад на територији срезова: орашачког - Аранђеловац, опленачког - Топола и Колубарског - Лазаревац, а од новембра 1941, и среза качерског - Белановица. Од краја октобра 1941, одлуком Покрајинског Комитета КПЈ за Србију (ПКС), поверенство је променило назив у Окружни комитет КПЈ Аранђеловац - (ОКА). У пролеће 1943.године одлуком ПКС овај партијски орган добија назив Окружни комитет КПЈ за округ крагујевачки - (ОКК), јер је проширио свој рад и на друге срезове у округу. Из практичних разлога ћемо овај орган скраћено звати ОКА.

У току народноослободилачке борбе (НОБ-е)овај партијски орган - ОКА је непосредно руководио НОБ-ом на наведеној територији

На овом терену је формиран и деловао Први шумадијски народноослободилачки партизански одред „Милан Благојевић“, а као подршка оружаним акцијама је створен од партизанских сарадника Народноослободилачки покрет (НОП).

Због природе овог рада ми се нећемо упуштати у раније прилике на овој територији.

Навели би само да су се народи Југославије вековима борили за своју слободу и независност. У тој дуготрајној борби против стране доминације и насилне денационализације рано се родила идеја о националном и државном јединству и наишла на широку подршку народа. Она ће постати животни циљ читавих генерација, јер су у њој гледале услов и гаранцију националне слободе. Крајем 18 и почетком 19 века израстао је снажан југословенски национални покрет. Први и Други устанак у Србији, Илирски препород у Хватској, сталан отпор Словенаца германизацији и вековне борбе против туђина у Црној Гори били су најснажније манифестације тог покрета. Ослободилачка борба ширила се и у другим југословенским земљама и довела до познатих устанака у Босни и Херцеговини, Македонији и другим крајевима.

Као резултат те дуге борбе наших народа, и пре свега великом заслугом српске војске и председника српске краљевске владе Николе Пашића и великим жртвама Србије, створена је заједничка југословенска држава - Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца коју је у

Београду 1.децембра 1918.прогласио регент, потоњи крал. Александар Карађорђевић.

У новој заједничкој држави почеле су се заштравати националне супротности, потресали су је социјално-економски покрети сељачких маса и револуционарни покрет и штрајкови радничке класе. Поред већ постојећих грађанских странака, створена је и Комунистичка партија Југославије која је 1920.године,на изборима за Народну скупштину Југославије добила 58 мандата и по томе постала трећа партија у земљи.

Крајем исте године владином одлуком - Обзнаном забрањен је рад КПЈ,

Синдиката и Савеза комунистичке омладине Југославије (СКОЈ-а).

Новодонетим централистичким Видовданским уставом 28.јуна 1921.године краљ је имао велику моћ, био је изнад устава и закона, он је могао је распустити скупштину, није могао бити тужен и ништа му се у одговорност није могло ставити. Законом о заштити државе, од 1921 године КПЈ је стављена ван закона чиме је натерана у дубоку илегалност, а комунисти су били хапшени, тучени мучени и осуђивани на дуготрајне временске казне или убијани без суда.

И док се уз полицијски терор и свестрану пљачку и корупцију учвршивала власт буржоазије настављала се револуционарна борба радничке класе.

У Народној скупштини 1928.године,је радикалски посланик Пуниша Рачић је из револвера убио два а ранио три народна посланика Хрватске сељачке странке међу којима и председника странке Стјепана Радића који је убрзо умро. То је изазвало негодовање у земљи и огорчење у Хрватској. То је довело до погоршања политичке ситуације у земљи, па је краљ Александар I Карађорђевић 6.јануара 1929.године издао манифест којим је укинуо Видовдански устав, распустио Скупштину, укинуо грађанске странке, и завео режим личне владавине - диктатуру, а Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца прогласио - Краљевином Југославијом

Ударци које је буржоаски режим стално задавао комунистичкој партији, а уз то још и фракционашке борбе унутар руководства КПЈ, отежавали су организационо јачање и активност КПЈ. Тек од 1937.године,када је под руководством Јосипа Броза Тита успела да ликвидира фракционаштво и да се организационо и идејно ојача,

Партија је могла да развије широку политичку и револуционариу делатност.

Уочавајући непосредну опасност од немачко-италијанског фашизма, КПЈ иако илегална, повела је одлучну борбу против ненародне политике владе Милана Стојадиновића, а за одбрану слободе и независности Југославије. Партија је то указивала и у својим прогласима поводом Аншлуса Аустрије од Хитлерове Немачке и поводом окупације Чехословачке, што ниједна грађанска партија - политичка странка није урадила.

У борби за одбрану земље, КПЈ успела је да се представи ко једина општејугословенска партија и стварна снага народа. Зато су се око ње окупљале не само радници и сиромашни сељаци, него и све напредне, демократске и родољубиве снаге. Тако је КПЈ, под руководством Тита, за релативно кратко време успела да се припреми за догађаје који су наступили 25.марта 1941.године, и касније.

Двадесет пети и 27. март 1941.- Већ 1938.године било је јасно каква опасност прети Југославији од агресије немачко-италијанског фашизма. После окупације Чехословачке, и нарочито после ратних успеха Хитлерових армија у Европи 1940, та опасност је постала сасвим очигледна. Међутим Југославија није била спремна за одбрану.

Тако се фаталне 1941.године Југославија нашла споља потпуно изолована, а изнутра - дугогодишњом противнародном политиком владајућих снага - сасвим ослабљена и разједињена. А пета колона се чврсто ушанчила у врховима и државне управе и војске и привреде.

Централни комитет (ЦК) КПЈ крајем фебрура 1941. издао је проглас поводом спровођења одлуке владе Краљевине Југославије (влада Цветковић Мачек) о одвођењу у концентрационе логоре око 2000 комуниста под маском војне мобилизације. У прогласу је писало: влада Цветковић - Мачек овом и другим мерама поткопава независност земље; народ и војска се позивају да уједине све снаге у борби за пакт о узајамној помоћи са СССР-ом, против рата и пете колоне, против скупове, терора и прогона радничке класе и концентрационих логора, за јединство свих мирољубивих и напредних снага у борби за мир, слободу, демократска права и националну равноправност"

(Хронологија ослободилачке борбе народа Југославије 1941-1945, стр.22).

Пошто је потчинио Мађарску, Румунију и Бугарску, Хитлер је почетком марта ултимативно захтевао да југославија приђе Тројном пакту.

Уочивши спремност владе Цветковић - Мачек и кнеза намесника Павла да приступе Тројном пакту, Централни Комитет Комунистичке Партије Југославије (ЦК КПЈ) покушао је да спречи тај последи чин издаје, и народу се обратио прогласом другом половином марта:

- Данашња влада спрема издају. За неки дан треба да се подпише Тројни пакт који значи сигурну и срамотну смрт нашој држави, нашој слободи и нашем народу. Први пут у нашој историји треба пред тиранима да клекнемо, да на коленима потонемо у бешчашће и ропство. И то данас, када је цео народ у свим крајевима државе, свих сталежа и узраста устао као 1912, 1913, 1914, када имамо само једну душу, једну вољу и једну мисао, да на живот и смрт бранимо своју највећу тековину и светињу - националну слободу и државну независност.

Нећемо... Тројни пакт,...Хоћемо владу националне слоге и одбране. Све за част и слободу! Част и слободу ни за шта! *(Исто, стр.23)*

Подписивање Протокола о приступању Краљевине Југославије Тројном пакту (Пакт против Коминтерне) који је означавао Савез Немачке, Јапана и Италије, у Бечу, 25.марта 1941.године, од стране делегације Југословенске владе, коју су предводили Председник Владе Драгиша Цветковић и Министар спољних послова Александар Цинцар Марковић, у Шумадији па и Рајковцу није добро примљено. Зато је са одобравањем прихваћено обарање Цветковићеве владе 27. марта 1941.године. Манифестантима у Београду се са балкона Патријршије три пута обратио Патријарх Српске православне цркве Гаврило Дожић а Архијерејски сабор СПЦ издао је верницима поруку да нас је „Провиђење управило на прави пут који је Свети Сава давно указивао српском народу. Бог правде, који нас је до сада чувао од пропасти, чуо је глас и молитве наше...Слава и хвала Богу...Ако је Бог са нама шта нам могу људи". А ПК КПЈ за Србију издао је проглас народу да „У овом судбоносном тренутку удружите све снаге да се обезбеди мир и национална независност наших народа".

Априлски рат

Хитлер је одмах реаговао на догађаје у Југославији од 27.марта 1941. Он је на „Саветовању о Југославији“, које је тог дана одржао у Берлину са највишим немачким војним руководиоцима, саопштио своју одлуку да што пре нападне Југославију и да је уништи као државу.

До напада је дошло у недељу 6.априла 1941.године, када су Хитлерова нацистичка Немачка и Мусолинијева фашистичка Италија, без објаве рата нападе Краљевину Југославију. Без већег отпора једанаестог априла немачка 11 оклопна дивизија је из Бугарске, преко Ниша и Јагодине стигла у Шумадију.

У Тополи се налазио штаб 6. армије и штабови Сремске, Унске, Дунавске и штаб 3. коњичке дивизије чије су се јединице налазиле у Тополи и околини неразвијене за борбу. Командант 6.армије одобрио је повлачење свих јединица према Аранђеловцу. У Тополи је остала мешовита тактичка група састављена од једне митраљеске чете и противоклопне батерије. Команду над овим јединицама обједињавао је резервни капетан I класе Миодраг Милошевић. Код болнице се налазило чело 2.батаљона борбених кола којим је командовао коњички мајор Душан Радовић, оставши без везе са штабом 6.армије.

Немачке трупе су после заузимања Крагујевца кренуле једном колоном преко Чумића а другом од Раче према Тополи где су стигле око подне 11. Априла. Југословенске трупе пружиле су им снажан отпор и у вишесатној борби Немцима су нанети знатни губици, уништено је и неколико тенкова и других возила, али после погубије" капетана Милошевића и мајора Радовића престао је отпор и Немци су предвече ушли у Тополу.

Када је командант немачке Прве оклопне групе генерал пуковник Едвард фон Клајст стигао увече у Топлу и био упознат са храбрим отпором Југословенских трупа наредио је да се мајор Радовић и капетан Милошевић свечано сахране уз све почасте које се дају немачким официрима.

После заузимање Тополе Немци су продужили према Београду.

Док је непријатељ продирао ка централном подручју земље, Врховна команда је 5.априла затражила од немачке Врховне команде да се обуставе непријатељства и успостави примирје, и наредили југословенским трупама да прекину сваки отпор. Немци нису

прихватили икакве услове, већ су захтевали безусловну капитулацију југословенске војске.

Дана 15.априла су краљ и влада побегли авионима из Никшића за иностранство, за Лондон. Овога дана 16 моторизована и И.оклопна дивизија заузеле су Сарајево и на Палама заробиле југословенску Врховну команду. Том приликом капитулирале су све југословенске снаге које су се налазиле у Босни

После бекства краља и владе у иностранство, опуномоћеници Врховне команде (бивши министар иностраних послова Александар Цинцар-Марковић и генерал Радивоје Јанковић) подписали су, 17.априла, у Штабу немачке 2.армије у Београду, безусловну капитулацију југословенске војске. Одредбама капитулације, која је ступила на снагу 18.априла у 12 часова, предвиђено је: југословенски војници и официри одводе се у заробљеништво; све оружје, опрема, слагалишта, утврђења, војна и привредна постројења, саобраћајна средства, бродови итд..морају се предати неоштећени, као и планови минских поља, документи председништва владе и министарства војног и иностраних послова, итд.

Немачке трупе отерале су у заробљеништво око 344.000 војника, подофицира, официра и ђенерала, углавном Срба.

Народ је био збуњен и огорчен брзом капитулацијом Југословенске војске. Одједном се много причало о петој колони као кривцу за брз пораз војске. Почело се сумњати у свако непознато лице да је петоколонаш. И то је тако трајало током целог рата. Још је бивша југословенска краљевска војска у априлском рату ухватила изванредан број петоколонаша из редова немачке националне мањине и стрељала их.

- **Пета колона.** назив за организације, групе и појединце, који за рачун нападача, агресора и окупатора, унутар своје државе издајнички и против законито делују пропагандом, шпијунажом, саботажама, диверзијама, а изводе и борбена дејства ради подривања њеног јединства и одбранбене моћи.

Назив потиче из шпанског националноослоодилачког рата 1936-39; употребљен је за обележавање контрареволуционарних снага које су деловале у опседнутом Мадриду (упоредо са 4 наступајуће спољне колоне), као пета колона (cinqa columna) фашистичких снага.

Пред Други светски рат Немци су у Краљевини Југославији имали добро организовану пету колону пре свега међу припадницима немачке националне мањине, али и из редова Срба, Хрвата и других народа, који су омогућавали

Немцим лакшу победу у Априлском рату и рад окупационе управе. *(Војна енциклопедија, друго издање, Београд, 1973.)*

Окупација и комадање Југославије.- Напад Немачке б.априла 1941, затекао је Југославију неспремну у морално-политичком, материјалном и оперативно-стратегијском погледу. Брзи и катастрофални пораз југословенске војске био је природна последица слабости Краљевине Југославије на свим пољима политичко-друштвене, економске и војничке делатности, као и издајства и кукавичлука владајуће буржоазије, а не само због немачке премоћи

Дванаестог априла, немачка Врховна команда је издала Хитлерове Привремене смернице за поделу Југославије, у којима је тај план био конкретизован.

Планом за поделу Југославије требало је у првом реду обезбедити немачке империјалистичке војностратегијске и економске интересе, а затим задовољити империјалистичке тежње Италије и претензије Мађарске и Бугарске као награде за њихово учешће у агресији. У циљу унутрашњег разбијања Југославије требало је искористити нерешено национално питање, стимулирајући разбијачке, сепаратистичке и мегаломанске тежње хрватске буржоазије, с тим да се ова, приликом поделе, задовољи и тако учини сигурним ослоном фашизма у Југославији.

После капитулације војске, неколико дана по селима су лутали војници и официри тражећи цивилна одећа да би стигли својим кућама и избегли заробљавање. Старци и жене су их обасипали погрдама. Иако су чланови и симпатизери Комунистичке партије Југославије организовано прикупљали оружје и многи сељаци су самоиницијативно то чинили.

У првим данима окупације народ Шумадије била је притисла права мора. О заробљеницима се ништа није знало. Умукла је песма. Људи су били у стању ишчекивања.

Убрзо су се немачке окупационе трупе сместиле не само по Београду и Крагујевцу него и по варошицама као што су Топола где је био и штаб немачке пешадијске 714 дивизије, Аранђеловац, Младеновац, Смедеревска Паланка, Горњи Милановац, Лазаревац итд., и успостављена је окупациона власт, која је одмах завела полицијски час по насељима, Разне наредбе, опомене и др. биле су излепљене на јавним местима где је окупатор саопштавао да им се

преда прикупљено оружје, да поштују окупаторску власт и војску, да ће за погибију немачког војника бити извршена одмазда, забрањени су сви скупови сем долазака на пијацу.

Краљевина Југославија је до Априлског рата административно била подељена на општине, срезове и бановине. У њој није постојала Србија као административна и територијална јединица у било ком виду

Немци формирају квислиншку управу.-Први шок, који је у земљи изазвао изненадни тотални слом Краљевине Југославије и целе њене војне и административне и друштвене структуре и који је за извесно време потпуно парализовао народни живот пролазио је.

На територији Хрватске, Срема, Босне и Херцеговине и Далмације створена је Независна држава Хрватска, која је поверена Павелићу и његовим усташама.

У складу са Хитлеровим смерницама о подели Југославије, Немци су створили Србију као окупирано подручје одприлике у границама предкумановске Србије, којом је управљао немачки војни заповедник, са немачким војним окупационим апаратом и три посадне немачке дивизије.

Да би лакше управљали, одржавали ред и мир и експлоатисали привредно и рудно богатство Србије, Немци су 1.маја формирали српску комесарску управу на челу са бившим министром Миланом Аћимовићем, која је обновила рад жандармерије, општина, срезова и бановина на територији окупиране Србије. Тим чином прва квислиншка гарнитура Србије - комесарска управа прихватила је распарчавање Југославије.

Временом се живот, како тако, обнављао. Окупацију народ није волео али се и под њом морало живети, у ишчекивању коначног обрачуна са окупатором и онима који су му омогућили да тако лако и брзо заузме земљу и који су му помагали да земљом влада. Наравно било је и оних који су окупацију подржавали говорећи да је Немачка окупирала Европу и да ће бити победник, док је већина сматрала за коначне победнике Велику Британију, Русију и Америку.

Припреме за оружани устанак.-За време априлског рата, и после проглашења у Загребу Независне државе Хрватске (НДХ) КХаприла ЦК КПЈ био је у Загребу. Истог дана одржао је састанак на коме је одлучено: да се већи број чланова ЦК пробије у Босну, Црну Гору, Србију и Словенију ради припремања устанка; да се образује Војни

комитет са Титом на челу као војно руководство устанка, и да седиште Политбироа ЦК КПЈ буде у Београду.

После овог састанка ЦК КПЈ је издао проглас југословенским народима у коме је указао на катастрофу која је задесила земљу услед напада фашистичких сила, осудио појаву НДХ, дао пуну морално-политичку подршку припадницима југословенске војске који пружају отпор нападачима, осудио издају, распиривање шовинизма и братоубилачке борбе, указао на могућност борбе у новој ситуацији, отварајући перспективу стварања нове, независне, слободне, братске југословенске заједнице.

На Мајском саветовању КПЈ у Загребу постављени су као главни следећи задаци: окупљати југословенске народе на најширој основи за борбу против окупатора и његових помагача; борити се против распиривања националне мржње и изазивања братоубилачке борбе у Хрватској, Босни, Херцеговини и Војводини; очувати и учврстити јединство југословенских народа; стати на чело ослободилачке борбе у свим крајевима земље (па и у онима који су после Првог светског рата остали под страним суверенитетом) и дати јасну перспективу те борбе, указујући на то да је буржоазија главни кривац за пропаст земље. КПЈ је том приликом истакла да ће она и даље деловати као јединствена југословенска партија, без обзира на комадање и распарчавање земље, и да комунистима треба да буду спона између народа Југославије.

После Мајског саветовања отпочео је интезиван организациони, политички и агитационо-пропагандни рад партиских организација у циљу остваривања његових закључака.

Комунисте кажњавати принудним радом.-Али и непријатељ није мировао. Већ 12.маја 1941, Министарство унутрашњих послова Одељење за државну заштиту, актом I Бр. 2 од 12 маја 1941.године квислиншке комесарске управе Милана Аћимовића бановинским управама, среским начелствима, општинским управама и жандармеријским станицама доставило је акт следеће садржине:

- Према до сада прикупљеним извештајима 6 април је затекао све комунисте слободне и у појачаној акцији, коју до данас нико није сметао нити је могао сметати обзиром на прилике које су наступиле. Њихову еластичну тактику у акцији прилагођавају данашњим приликама, интезивно раде и њихов се рад осећа.

Да би ове комунистичке акције биле енергично сузбијене и уништене препоручујем Управи града Београда и банским управама да у свом делокругу и преко подручних власти најстрожије против активних и познатих комуниста иступају, кажњавајући их казном принудног рада уместо досадашњом полицијском казном затвора, а Министарство извештавају о свему њиховом раду, нарочито о новим моментима у њиховој акцији и тактици уколико се такви буду појавили.

Доставља се предње наређење Министарства, ради знања и поступка.

(Драгослав Димитријевић Бели: Где је моја мама, стр.11).

Напад Немачке на СССР.-У недељу 22.јуна 1941. фашистичка Немачка је напала на Савез совјетских социјалистичких република (СССР). То је био догађај светскоисторијског значаја. С обзиром на љубав и поверење које је КПЈ била развила код радних људи Југославије према земљи Октобарске револуције, улазак СССР у рат претстављао је велику морално-политичку подршку југословенским народима, отварао перспективу победе над фашизмом и пружао гаранцију да ће се започета борба успешно завршити.

Поводом немачког напада на СССР, непосредно пре одлуке о почетку устанка, ЦК КПЈ издао је проглас:

- Куцнуо је судбоносни тренутак. Започела је одсудна битка против највећих непријатеља радничке класе, битка коју су фашистички злочинци сами приметили...

Пролетери свију земаља Југославије, на своја места, у прве борбене редове! Збијте чврсто своје редове око ваше авангарде, Комунистичке партије Југославије. Сваки на своје место!... Спремајте се хитно за последњи и одлучни бој...

Комунисти Југославије! Не оклевајте ни тренутка, већ се хитно спремајте за ту тешку битку. Сместа прилагодите своје организације и њихов рад за тај последњи бој. Станите на чело радних и национално угњетених маса и водите их у борбу против фашистичких тлачитеља наших народа...

Сличне прогласе издала су национална, покрајинска и нека окружна и среска руководства. *(Хронологија ослободилачке борбе народа Југославије 1941-1945, стр. 43)*

На дан 22. јуна Немци и специјална полиција почели су хапшења комуниста у Београду и целој Србији, које су затварали у концентracиони логор формиран почетком јула 1941, на Бањици.

На седници ЦК КПЈ одржаној у Београду 27. јуна 1941, одлучено је да део чланова ЦК одмах пође на терен ради руковођења устанком, образован је Главни штаб народноослободилачких партизанских одреда Југославије, у чији су састав ушли чланови Политбироа ЦК КПЈ, а Тито је преузео дужност команданта партизанских одреда Југославије.

На историјској седници Политбироа ЦК КПЈ одржаној у Београду, 4. јула 1941, одлучено је да одмах отпочне општи народни устанак.

Дванаестог јула 1941, објављен је проглас ЦК КПЈ у коме између осталог стоји:

- Народи Југославије: Срби, Хрвати, Словени, Црногорци, Македонци и други!. Ви сте били побеђени у рату али нисте покорени! Славне традиције борбе за правду и слободу ваших дедова не смеју бити заборављене. Сада је време да покажете да сте достојни својих славних предака...

И комунисти су кренули у народ да организују устанак.

Турнер - АПимовићу

„Војни заповедник Србије

Управни штаб

Београд, 22. јуна 1941.

П о в е р љ и в о

Комесарском министру унутрашњих послова г. Аћимовићу - Београд

На основу последњих ратних догађаја, молим да се одмах изврше, према ранијем споразуму с Вама, хапшења свих водећих комуниста и да се нареди шефу полиције у Београду да још ноћас изврши хапшење њему познатих комуниста града Београда. Ове особе треба затворити на Ади Циганлији. Доцније, треба како ове, тако и остале у земљи ухапшене злочиначке елементе и комунисте спровести у концентracиони логор који Ви према наређењу има да организујете. Истовремено постарајте се да се још током ове ноћи похapse сви борци црвене Шпаније...

За војног заповедника Србије,
Начлник управног штаба
ТУРНЕР, с.р. Државни саветник"
(Жене Србијеу НОБ-и, с.109)

Почетком јула 1941, у Београду на Бањици је формиран
концетрациони логор.

Први шумадијски партизански одред

После извршених припрема у суботу 28. јуна 1941, у шумарку **Нићија** између села Копљара и Бање, одржан је састанак Окружног Повереништва КПЈ за партијски округ аранђеловачки . Секретар Повереништа Станислав Сремчевић Црни је руководио састанком. Он је говорио о приликама у округу, земљи и свету. Милан Благојевић, радник из Наталинаца, који је учествовао у Шпанском грађанском рату 1936-1939 где постао поручник, такође је био присутан. Он је пренео одлуку ЦК КПЈ о образовању партизанских одреда и отпочињању оружане борбе у земљи, и директиву Покрајинског комитета КПЈ за Србију да се у Шумадији формира Први шумадијски одред и да је он одређен за команданта а остале чланове штаба треба да одреди Окружно поверенство.

У наставку рада Окружно поверенство је донело одлуку о формирању Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда чији је командант Милан Благојевић, а за заменика је постављен Милан Илић Чича, земљорадник из Горње Трешњеице, за политичког комесара Милутин Тодоровић, професор из Рајковца, а за заменика политичког комесара Душан Петровић Шане, каменорезац из Крагујевца. Одлучено је да Одред треба да дејствује, углавном, на простору Окружног поверенства КПЈ Аранђеловац . Чим у одред стигне више бораца почети са војном обуком, извршити заклетву и почети са акцијама противу окупатора и жандармеријских станица.

И поред бројних тешкоћа, за десетак дана се окупило преко сто бораца, претежно младих људи међу којима је било и оних који нису служили војску. Углавном, то су били чланови Комунистичке партије Југославије (КПЈ), Савеза комунистичке омладине Југославије (СКОЈ-а), или симпатизера КПЈ и патриоти другачијих политичких опредељења.

Први логор Одреда је био је између Горње и Доње Трешњевице, да би касније био под висом Орловац итд.

Полагање заклетве.-У овом логору шеснаестог јула 1941.године, пред командантом Главног штаба партизанских одреда за Србију Сретеном Жујовићем и чланом Главног штаба Родољубом Чолаковићем, одред је положио следећу заклетву:

„Ја...син српског народа заклињем се својом чашћу да у Први шумадијски одред ступам са чврстом одлуком да се борим против фашистичких окупатора и домаћих издајника. Обавезујем се да ћу извршавати наређења својих претпостављених без поговора, да ћу чувати дисциплину и да ћу сносити последице кршење дисциплине и неизвршавања дужности, борца за народна права и слободу”

Нешто касније имењен текст заклетве је гласио:

„Ми народни партизани Југославије, латили смо се оружја за немилосрдну борбу против крволочних непријатеља који поробише нашу земљу и истребљују наше народе. У име слободе и права наших народа, заклињемо се да ћемо дисциплиновано, упорно и неустрашиво, не штедећи своје крви и животе, водити борбу до потпуног уништења фашистичких освајача и свих народних издајника”.

Партизани су били нова народна војска у којој је било забрањена употреба алкохола, псовке, свађе и друга недолична понашања, што се кажњавало.

Партија (КПЈ) и њени чланови су радили на томе да партизани имају што бољи однос према народу и да партизане одликују поштење, скромност, правичност, истинитољубивост, искреност, другарство и дружељубивост, итд.

Партизани су се и по песмама били нова војска. Једна од песама партизанских је била и

„Пшеница је класала, Шумадија гласала, Шумадија наша дика биће Република...”

Ратни циљеви партизана су били да ослободе домовину и преобликују безобзирно капиталистичко уређење у друштво социјалне правде, једнакости, солидарности, јединства и братства.

А братство нису измислили комунисти. Још је Сава Немањић , после обиласка Христовог гроба, поручио Србима:

**„Реч братство је лако, свакоме изрећи,
Ал" кад се изгуби тешко га је стећи.**

**Чувајте зато као ока оба,
то вам је аманет са Христова гроба".**

Одред је, временом, изводио бројне акције и имао сукобе са Немцима и жандармима. Почетком септембра 1941, у њему је било око 250 бораца, па је формирано три батаљона. Подршка народа партизанима претворила се у Народноослободилачки покрет (НОП). У лето и јесен 1941, на подручју шумадије десјтовали и Други шумадијски, Космајски, Посавски, Крагујевачки, Чачански и Поморавски одред.

Равногорски четници су убили Милана Благојевића.-Двадесет четвртог октобра 1941, ујутро командант Првог шумадијског одреда Милан Благојевић, кренуо је из Горње Трешњевице на чезама за Горњи Милановац, да би возом наставио пут за Ужице у Врховни штаб партизанских одреда Југославије, да поднесе извештај о активностима одреда. Приликом испраћаја, његов заменик Милан Илић Чича и заменик политичког комесара одреда Душан Петровић Шане, предложили су му да поведе неколико бораца ради обезбеђења, јер је пролазио и преко територије равногорских четника са којима је постојао договор о међусубној сарадњи и ненападању. Додуше, Шане и Чича Илић им нису много веровали. Међутим, Благојевић им је рекао да му пратња не треба. И тако је сам кренуо на пут. У Врховни штаб у Ужице стигао је без проблема, поднео извештај Врховном команданту Титу, од кога је добио нове задатке. У повратку, када је возом стигао у Ужичку Пожегу воз се дуже задржао. Једна четничка патрола коју је водио један официр, ушла је у воз, прегледала му исправе: Официр му је рекао да му исправе нису у реду, извели су га из воза у четнички штаб где су га четнички официри, капетани Вучко Игњатовић, Милош Марковић и неки Глишовић тукли, мучили и на крају убили.

После Милановог убиства, Штаб одреда одлучио је да одред носи његово име.

Писац ових редова је у пролеће 2010. године, у Шумадији, чуо од једног службеника државне администрације, како му је деда причао да су Милана Благојевића убили његови пратиоци?!

Домаћи издајници помагачи окупатора.-Не место комесарске управе која се показала слаба у борби противу партизана, крајем августа Немци су формирали Српску владу на челу са армијским ђенералом Миланом Недићем који је своју официрску част бацио под

ноге, издао земљу и пристао да служи окупатору због чега је и он називан квислингом а његова влада квислиншком, као и цела управа и његова војска.

Квислинг (КУ1\$ПП») - **квислинзи**. - Општи појам, настао у Другом светском рату, за грађане (војна и цивилна лица), која су се отворени ставили у службу Хитлерове Немачке, непријатеља и окупатора своје земље, и то правдали тобожњим националним интересима. Назив Квислинг потиче од норвешког официра (УЈСИП Кцш5Нп§) који је, за време немачке окупације Норвешке био председник норвешке владе коју су поставили Немци. После ослобођења Норвешке, осуђен је на смрт и погубљен.

Квислинзи су за време Другог светског рата сматрани: Хаха у Чешкој, Павелић у Хрватској, Рупник у Словенији, Недић у Србији, Петен у Француској, Дегрел у Белгији, Тиса у Словачкој, Антонеску у Румунији, итд." (*Војна енциклопедија, друго издање, Бгд., 1972.г*)

Квислиншке војске.- Недић је жандармерију преформирао у Српску државну стражу, (СДС) повећао њено бројно стање и од Немаца добио боље наоружање, дао им плате и кренуо у борбу против партизана. Народ је стражаре - војнике СДС и даље називао жандармима или недићевцима.

Истовремено, средином септембра и бивши министар правде Димитрије Љотић од припадника и симпатизера своје политичке странке „Збор" формирао је политичку војску - Српски добровољачки корпус. И њих су наоружали Немци а примали су и плате за борбу против партизана.

Истовремено је и стари српски војвода Коста Пећанац по одобрењу Немаца формирао своје четничке одреде, које су, такође Немци наоружали.

Хватајући поједине петокOLONаше и истакнуте сарадника окупатора партизани су вршили њихову ликвидацију. У почетку је то Штаб одреда вршио самостално, али како за рад војних судова често није било услова, ОК Аранђеловац, је касније, од штаба одреда тражио да он претходно буде с тим упознат и да своје мишљење.

Немачко-квислиншка офанзива^,- Са Немцима заједно ове три војне формације су кренуле у општу офанзиву противу партизана и у Шумадији.

Да би квислиншким формацијама олакшали посао, против партизана су кренули и равногорски четници Драже Михаиловића, који су у почетку сарађивали са партизанима.

Одред је престао да постоји.- Крајем новембра 1941, после тешких борби око варошице Рудник, Први батаљон Првог Шумадијског одреда се повукао преко Златибора у Санџак, а затим у Босну где је ушао у састав Прве пролетерске бригаде. Други батаљон и 7.чета Трећег батаљона су на превару заробљени од четника ДМ у Горњем Милановцу и предати Немцима у Ваљеву. Трећи батаљон је распуштен у Горњој Трешњевици почетком децембра. Неколико старшина и бораца је прешло у илегалност, већина осталих је ухапшена и предата Немцима који су их у Крагујевцу држали у логору на Метином брду. Немци су стрељали оне за које су утврдили да су се борили против њих. Тако је Први шумадијски партизански одред децембра 1941.године престао да постоји.

Окупаторско- квислиншки терор.-Тада је завладао терор Немаца и квислинга који су у великој хајци на партизана вршили масовна хапшења не само партизана који су се вратили кућама, већ и њихових рођака и сарадника. Највећи број њих је затваран у Аранђеловцу и Крагујевцу.

Обнављање Првог шумадијског НОП одреда „Милан Благојевић“.-Крајем априла, а по неким изворима првог маја 1942.године . на Букуљи је обновљен Први шумадијски партизански одред. Одред је против Немаца и нових окупатора Бугара, квислиншких формација - Српске државне страже (недићеваца), Српског добровољачког корпуса (љотићеваца), четника војводе Косте Пећанца и равногорских четника Драже Михаиловића (ДМ) дејствовао све до ослобођења овог краја октобра 1944.године, када је расформиран.

То је детаљније описано у књигама: „Први шумадијски партизански одред“, аутора Миливоја Станковића, и „Прва“ и „Друга шумадијска бригада“, аутора Исидора Ђуковића, и другим књигама, па о томе нећемо писати.

Лечење шумадијских партизана.

-Лечење рањених или болесних партизана био је изузетно важан допринос партизанских сарадника народноослободилачкој борби, па ћемо се овде, на то, укратко осврнути.

Први лекар Првог шумадијског одреда био је доктор Херберт Краус, Јеврејин који је из Ваљевског одреда прекомандован у Шумадију где је стигао 10.августа 1941.године. Пре тога, а после полагања заклетве у Горњој Трешњевици, штаб Одрода је задужио поједине борце да обављају послове болничара. Они су, поред оружја имали и торбице са завојима, газом, јодом, аспирином и алкохолом. Практично имали су материјал за прву помоћ, што је углавном набављано у апотекама у Аранђеловцу и Тополи. Обучавање болничара преузео је доктор Краус.

Прва болница Првог шумадијског одреда организована је у селу Вукосавцима под Букуљом у кући старог ратника и члана КПЈ Богосава Мијаиловића и његове супруге Радмиле која је била „главна“ болничарка, а спремала је и храну. Кроз ову болницу прошло је више рањеника. У њој нико није умро нити пао непријатељу у руке. Када је ослобођена варошица Рудник болница је тамо премештена.

У пролеће 1943.године, четничка јединица под командом Милорада Живановића Јастреба дошла је у Вукосавце и у његовој кући, из које није хтео да изађе, убили су Богосава Мијаиловића, а његову Радмили и ћерку Радојку матлетирали и тукли што су збрињавали и лечили рањене партизане. Последње речи Богосава су биле: "Кућу сам направио да у њој живим и умрем. Дошло је време да ме убију Срби издајници. Што сам радио, ја сам радио, никуд из куће са вама нећу да идем". Неколико партизана Првог батаљона одреда лечено је у болници Крагујевачког одреда у Равном Гају.

Када је ослобођена варошица Рудник у њој је организована болница Првог шумадијског одреда. Доктор Краус је вршио дужност управника, лекара и комесара болнице. Помагала му је једна лекарка Рускиња која је у то времен била у одреду. Болничарке су биле омладинке и жене активисткиње из Рудника, Белановице и Београда.

У болницу у варошици Рудник лечени су рањеници и Другог шумадијског и Космајског одреда и Таковског батаљона Чачанског одреда. У једно време у болници је било око 150 рањеника. Приликом бомбардовања Рудника од стране немачких авиона погођена је и болница којом приликом је погинуло и више рањеника. Бомбардовање се десило када је рањеницима парено одело од вашију и они су спремали да се, излечени врате у своје јединице. Пред напредовањем удружени немачкоих и квислиншких снага болница је евакуисана. Тада се доктор Краус са неким јединицама повукао за Ужице и даље за Санџак и Босну где је радио у санитетском одељењу при Врховном Штабу. Преживео је рат.

У зиму 1941/42, на територији Окружног комитета КПЈ Аранђеловац није било организованих болница. Није било изграђених ни склоништа. Једино и прво склониште у то време изградили су чланови ОК у једној шумици на граници села Вукосавци и Горње Трешњевице, али није било погодно за рањенике јер је било удаљено од села. Додуше те зиме није ни било рањених

партизана већ само мртвих и ухапшених. Рањавање у то време, уосталом и целог рата, било је равно смрти. Лакши болесници и рањеници лечени су код некомпромитованих чланова КПЈ, одборника Народноослободилачких одбора и других сарадника и симпатизера. Ко је примао рањенике био је свестан да се излаже смртној опасности јер су четници сурово убијали откривене рањенике и сараднике код којих су они нађени. Поједини партизани који су се склањали у зиму 1941/42, по изласку из земуница нису могли да се брзо опораве и ходају. Тако је Милорад Лабудовић Лабуд, бивши командант 3. батаљона Одред 1941, после расформирања батаљона провео скоро три месеца у једној малој земуници код родбине своје супруге у селу Пласковцу. Када га је тамо пронашао секретар ОК Станислав Сремчевић Црни није могао сам да хода ни било шта да ради, па је уз помоћ другова пребачен на опоравак у кућу Милутина Јеленића у Горњој Трнави. Сличан је случај био и са Жиком Несторовићем из Даросаве иначе, лакше прехладе и грип лечени су „на ногама“. Тек у другој половини септембра 1942. године у одреду је за санитарског референта постављен Владимир Петровић Никола - Накарада, инж. агрономије. Оскудним средствима је лечио борце, па чак вршио и лакше хируршке захвате. Уместо скалпела употребљавао је бријач који је дезинфиковао у љутој ракији.

Интересантно је да у току рата није било или врло мало тежих болести: запалења плућа, жутице, ангине итд. Другарице и другови који су имали болесна плућа иако су подносили све напоре као и остали борци, брзо су се опорављали. У границама могућности, али врло нередовно, обезбеђивано им је нешто мало више хране.

Иако је у одреду био постављен санитарски референт, у случајевима тешког рањавања тражена је лекарска помоћ лекара симпатизера из Аранђеловца и села Бање. Тако је у неколико случајева, прско партијске организације тражена лекарска помоћ од др Павла Поповића, који је радио у здравственој станици у Аранђеловцу. Неколико пута стручну медицинску помоћ пружао је др Владимир Шпрингер, лекар у здравственој станици у селу Бањи и лекари Воја Даниловића и Милан Бо^анић, који су радили у здравственој станици у селу Дудовица. Њихова помоћ је коришћена све до марта 1943. године, када су у одред дошли лекари Мира Врабич Колин и њен супруг Виктор Колин.

У 1943. години Окружни комитет је поклатио више пажње обезбеђењу склоништа - земуница за лечење рањеника.

Прво склониште у 1943. години за лечење рањеника и болесника изграђено је близу куће Радојице и Софије Ристић из села Маноловаца под Рудником. Убрзо су изграђена још две земунице за смештај и лечење рањеника. Кроз ове „болнице“ прошло је око педесет рањеника, све док га један рањен партизан лечен у једној земуници није открио када је био заробљен од

четника, марта 1944.године. Софију су после тога четници убили а њеног мужа Радојицу су четници убили у децембру 1943.године.

Софија је после ослобођења проглашена за народног хероја.

У селу Венчанима - засеок Каменица према селу Даросави, у лето 1943.године изграђено је склониште - „болница“ за смештај и лечење неколико рањеника. У јесен исте године, Негован Ђуровић, бивши партизан је ову „болницу“ открио четницима. Неколико рањеника је побегло а једног непокретног су четници убили.

Друга склоништа „болнице“ у Венчанма, фебруара 1944.године показао је четницима исто бивши партизан Славко Јукић из села Вреоца код Јазаревца који се у тој болници лечио као партизан. Све рањенике које су четници пронашли заклали су као и Лепосаву Витас, студента медицине из Београда која је била са рањеницима као болничарка.

У селу Даросави код Аранђеловца, по налогу ОКА, у кући Владимира Миловановића - Гиче. склониште - земуницу ископали су: Гича, његова жена Јулка и Даница Миловановић Гичина снаха.

Склониште - земуница је изграђена у подруму старинске велике куће, која је још раније била преграђена, јер су се Гича и његов брат Владислав, који је био у заробљеништву, још пре рата поделили. Склониште је изграђено у делу подрума **који** је припадао Гичи. Поред преградног зида изграђен је још један по целој дужини подрума око пет метара, на размаку од око један ипо метар. У склониште се улазило из угла једне собе, уз претходно дизање поклопца. Испред поклопца била је лотра (мердевине) која је служила за улазак и излазак из склоништа. Приликом уласка у склониште неко од домаћих, Јулка, Гичина мајка Катарина, или Гича а понекад и Даница, подизао је и спуштао поклопац и преко поклопца стављао нешто кукуруза, кромпира, лука и слично. Ове намирнице обично су људи на селу држали по ћошквима у собама које су се повремено користиле.

У овој „болници“ лечили су се Никола Вујачић, секретар Среског комитета за срез колубарски, Катарина Богдановић Борка, Илија Јовановић Лала, командант Првог шумадијског одреда, Бранко Ковачевић - Жика Морнар и други. Тежи рањеници су доношени или одношени колима ноћу у строј тајности.

Преко дана рањеници су били у кући. У склониште се улазило само у случају наиласка непријатеља или других људи који нису смели знати за склониште и рањенике. Увече лакши рањеници су излазили напоље.

Немци, жандарми и четници ДМ су неколико пута упадали у двориште куће у којој се налазило склониште. Рањеници и болесници су брзо улазили у склониште и у њему остајали док опасност не би прошла.

У Даросави, у кући сељака Михаила Лазаревића, за прихватање и лечење рањеника, такође је била ископана земуница

Неутврђеног датума 1943.године око 120 војника Српске државне страже - недићевци из Крагујевца, у селу Босути под Букуљом открили су четири рањена партизана; двојица партизана су погинула пружајући отпор, а двојица су заробљена, мучена и убијена у Јарменовцима. Иста јединица обесила је Михаила Росића из Босуге због пружања помоћи рањеницима.

Милутин Јеленић Чича био је имућан и угледан сељак из села Трнаве код Тополе. У народноослободилачком покрету је од 1941.године, а и члан КПЈ. У пролеће 1943, са три сина ступио је у Први шумадијски одред, што је имало великог одјека у околини. У једној борби био је рањен. С групом рањеника открила га је СДС на Камењару (на Венчацу) 15. маја 1943.године. Са три рањеника пробио се до Босуге (Орловца), где су два рањеника погинула, а он је с трећим заробљен и одведен у станицу СДС у Јарменовцима где су убијени. Његову жену Лепосаву и кћер Станицу заклали су четници у лето 1943.године. Два сина су му погинула као партизани. Рат је преживео најстарији син Живадин.

Упркос свему збрињавање и лечење рањеника био је највећи проблем шумадијских партизана. Рањеник које би открио непријатељ био је одмах убијен. Посебна тешкоћа у збрињавању рањеника била је стална оскудица санитетског материјала, лекова, склоништа, болница, стручних кадрова, нарчито хирурга. Рањеници су смештани и лечени у малом броју земуница које су и прокишњавале, у којима се једино могло лежати. У њима су рањеници и умирали због тешких услова које би тешко поднео и здрав човек; умирали су такође, због нестручног лечења и опште оскудице и глади.

Сећање лекарке Мире Врабич.-О лечењу рањених и болесних партизана у Шумадији, др Мира Врабич Колин каже:

„Мој посао референта санитета у Првом шумадијском одреду био је прилично скроман: стављање завоја, заустављање крварења, што је било, с обзиром на недостатак инструмената, прилично тешко, учвршћивање прелома. Срећом борбе су вођене готово искључиво пушчаном и митраљеском муницијом, тако да су ране биле лакшег степена, без већег размрскивања ткива. Само ту и тамо наишла сам на размрскивање ткива од такз. дум-дум метака. Тежа рањавања била су смртоносна, њих нисам ни виђала.

Оскудевало се у санитетском материјалу као и у инструментима. Што смо имали хируршких инструмената, а то је било мало, ја и мој муж Виктор Колин још 1941.године дало смо друговима у Космајском паризанском одреду. Додуше, ја и нисам била хируршки образована.

Мој први болничар био је уједно и мој први пацијент. Милан Плави. Био је гимназијалац из Београда, звао се Младен Преболео је тешко запалење плућа, а ја сам га лечила у некој кући у Вукосавцима. После је постао болничар, јер због слабости није могао у чету.

До рањеника су ме пребацивали курири. Касније, због све чешћих препада четника по селима, груписало смо рањенике у неколико земуница и то назвали „болницама“

Две такве болнице су се налазиле прилично удаљене једна од друге, једна је била у селу Манојловци под Рудником, а друга у Каменици између Венчана и Даросаве. То је било у лето 1943.године. Рањеници су били груписани у местима где је то било довољно безбедно с једне стране, а с друге стране близу кућа људи који су могли да их снабдевају храном.. Хранс није било увек довољно а није ни на време, због четничких потера, доношена, па се понекад и гладовало.

Ове болнице су имале земунице, врло примитивне и неприкладне за дужи боравак, а неке су и прокишњавале. У њима су били смештени рањеници који се нису могли кретати.

Пролећс 1943.године било је врло хладно и кишовито. Стална киша и непријатељ у близини нису дозвољавали да се наложи ватра. Завоји наших рањеника више су били мокри него суви. Али и поред врло мањкавих услова, немогућности стерилизације - пинцета се стерилисала на ватри -није било тежих загнојавања.

Прво сам била у болници у Манојловима. Становала сам у кући Радојице и Софије Ристић који су рањеницима носили храну.Са Софијом, Радојицом или неким куриром сам одлазила у болницу удаљену од куће више од једног километра.

Мене лично је највише погађало,што ми није било дозвољено да сиђем до потока Калуђерац да се умијем и оперем. Због тога сам се препирала са другом Миланом Дракулићем - Стојаном, теренским радником који је био у Манојловцима. Ни киша ни друге тешкоће ме нису погађали као тај недостатак хигијене. Касније сам схватила да Стојан из конспиративних разлога то није дозвољавао.

Из Манојловаца сам прешла у Даросаву и одлазила у Каменицу засеок суседног села Венчана, где се у болницама под ведрим небом, лечило како кад од 10 до 14 рањеника и болесника. Организатор исхране тих рањеника је био Негован Ђуровић, иначе мештанин. У тој сам болници боравила само преко дана и то сваки други дан. Иначе, углавном сам се налазила у суседном селу Даросави у кући нашег симпатизера Михајла Лазаревића. У августу 1943, у тој сам кући лечила Божидарску Дамњановић Кику, заменика комесара Космајског одреда а у септембру 1943, лечима сам тешко рањеног Мишу Дудића команданта Првог баталона народноослободилачке војске Србије.

О издаји Негована сигурно је писано на другом месту. У рано јутро Негован је довео четнички корпус право у Каменицу али су ухватили само једног потпуно непокртног рањеника са преломом бутне кости док су остали побегли. Претходног дана била сам у Каменици и Негован ме силом

задржавао да останем код рањеника, јер би му награда била већа да је четницима предао и партизанску лекарку. Ја сам се колебала да ли да останем или не, јер је један рањеник крварио и дуго нисам могла зауставити крвављење. Политички радник Милан Црни (Милан Ђуровић, секретар Среског комитета КПЈ за срез колубарски) био је против мог остајања и рекао је оштро Неговану да имам друти задатак.

Да су ме четници ухватили био би то велики успех за непријатеља. Само неколико дана раније од непријатељске заседе је погинуо мој муж др Виктор Колин у Врбовцу код Смедерева који је био лекар у Космајском одреду.

У том тренутку кад је дошло до omasовљавања партизанских јединица и тежих борби, све јединице између Београда и Крагујевца, остале би без лекара.

Наш домаћин је чуо за трагедију која се догодила истог дана нашој техници. (Партијска техника ОК-а која је била смештена у кући Милана Станичића). Тражећи у свим кућама земунице и рањенике, четници су наишли су на ону у којој је била смештена техника. Погинуо је новинар Предраг Удицки Денеба који је у техници радио, а подивљали четници су заклали троје укућана на кућном прагу. Од јутра до предвече претресали су куће у Даросави тражеси команданта Мишу и докторку. Негован је претпостављао да се налазимо у Даросави. Кад су се четници приближили, Миша и ја смо се спустили у земуницу у којој се није могло остати дуже од једног сата.

Међутим четници су ударили пречицом и тако је свега неколико кућа тог кобног дана остало непретресено.

Доласком другова које је Врховни штаб, преко Срема из Босне, упутио у Србију и формирањем Прве шумадијске партизанске бригаде у Бригади је организован и санитет. У међувремену дошла је већ група друтова и другарица из Београда. Међу другарицама изабрали смо референте санитета и четне болничарке. Оформљена је и покретна болница, која се кретала са бригадом. Налазила сам се на челу болнице као управник а уједно сам била и референт санитета Бригаде. Референте санитета батаљона и четне болничарке снабдевени су правим завојима, завојним материјалом, алкохолом и најосновнијим инструментима за руковање. У покрету одржан је и кратки курс прве помоћи. Не могу се сетити цмена референата батаљона, мада је њихов лик јасно преда мном. То су биле веома пожртвоване другарице чији је рад био од велике помоћи борцима. Болница је поред управника имала и комесара, економа, кувара и курира. Обезбеђење је давала бригада, односно један од батаљона, односно чета, која је бринула и за ношење рањеника.

Пред одлазак Прве шумадијске бригаде, крајем новембра 1943. године на слободну територију, све теже рањенике смо предали Првом шумадијском одреду.

Др Мира Врабич, рођена 31 .јула 1910.године у Литији, Словенија.

У напредни студентски покрет укључила се 1933.године.

После немачке окупације Југославије, Мира, њен муж Виктор Колин, отац апотекар, брат Јанко, студент медицине и сестра Олга, дипломирани фармацеут протерани су из Словеније и дошлј у Грбије и сместили се код једног сељака у селу Кораћици код Младеновца. Од лета 1941 .укључили су се у Народноослободилачки покрет.

Члан КПЈ постала је 1943.године.

Марта 1943.године са мужем Виктором је дошла у Први шумадијски одред. Када је обновљен Космајски НОП одред, др Виктор је по налогу Главног штаба партизанских одреда Србије пребачен у Космајски одред где је и погинуо, а Мира је остала у Првом шумадијском НОП одреду.

Јанко, Мирин брат погинуо је као борац Прве шумадијске бригаде у Пријепољу 4.децембра 1943.године. Мира Врабич је носилац Партизанске споменице 1941.године.

(Милован Мича Милосављевић:Преглед историје НОБ у Шумадији, стр.339-342).

Бугарска окупаторска војска

Бугарска Царевина је 1. марта 1941.године приступила Тројном пакту - авезу између Немачке, Италије и Јапана, а већ следећег дана немачка 12. армија је ушла у Бугарску, која је имала територијалне претензије према Краљевини Југославији.

Шестог априла делови 12.армије су, без објаве рата Немачке - Југославији, из Бугарске напале Југославију.

Четрнаестог априла штаб 12.немачке армије обавестио је бугарски генералштаб да бугарске војска „може прећи на територију Југославије, али да одмах не прелази општу линију Пирот - Врање-Скопље, ток Вардара до западне грчке границе.

Дана 15. априла 1941. бугарска влада је прекинула дипломатске односе са Југославијом, под изговором да је било „пролетање југословенских авион код Тустендила изнад бугарске границе“.

После Хитлеровог одобрења 18.априла бугарске трупе ушле су у Југославију. Истог дана Прва бугарске армија је ушла у Пирот и околна места, а затим у Врање а Пета бугарска армија у Скопље и Македонију.

Од српске територије Бугари су анектирали врањски и пиротски округ, део лесковачког округа и део територије североисточно од Зајечара, завели своју управу и започели бугаризацију српског становништва.

Да би заменили немачке трупе и ослободили их за друге фронтове јединице Првог бугарског окупационог корпуса 30. децембра 1941. почеле да прелазе и у неанектирани део Србије. Стално седиште штаба корпуса, чији је командант био генерал Асен Николов било је у Нишкој Бањи, Временом су се снаге корпуса размештале по целој Србији, и првом половином 1943.године окупирале су три четвртине Србије. Већи део Шумадије до педесетак км јужно од Београда, окупирала је бугарска 24. дивизија чији је штаб био у Краљеву, а делови размештени у Крагујевцу, Аранђеловцу, Младеновцу и другим местима. Временом се ова дивизија преместила у Ужице а у средишњу Шумадију су дошли делови 25 дивизије, чије је седиште било у Пожаревцу.

По наређењу Немаца бугарска окупациона војска се није мешала у рад српске управе коју су поставили и даље контролисали Немци.

Тек 27.августа почело је прикупљање снага бугарског Првог окупационог корпуса за повлачење из Србије које је завршено почетком септембра 1944.године.

(Др Димитрије Кулић: „Бугарска окупација 1941-1944,књига прва стране 12,19,32,68,101,106,108,135,138,139)

Равногорски четници Драже Михаиловића (ЈВуО)

После изгубљеног априлског рата и окупације Краљевине Југославије, група од око 25 официра, подофицира, војника и жандарма предвођена пуковником Драгољубом Дражом Михаиловићем, која је избегла заробљавање, из Босне је дошла на Равну Гору. Пуковник Михаиловић је хтео да временом створи равногорску војску и нападне на Немце када се они буду повлачили из земље при крају рата. Да би на миру стварао своју организацију Михаиловић је крајем маја по свом доласку на Равну Гору, свог ађутанта, потпоручника Владимира Ленца послао у Београд, да обавестио квислиншку управу Милана Аћимовића а преко њега и немачку команду у Београду, да противу њих неће ништа предузимати. Што се тиче борбе против окупатора његова парола је била да *још није време*.Зато Михаиловић никада није издао проглас којим позива народ на устанак против окупатора.

Када су се појавили партизани Михаиловић је био више него изненађен.

Као официр знао је да је у Краљевини Југославији Комунистичка партија била законом забрањена а комунисти прогоњени. Официри

који тада нису имали право гласа посебно су обучавани као антикомунисти. Официр није могао бити комуниста. И сада су се ти комунисти појавили наоружани и позивају народ на устанак. Да би могао са њима да се обрачуна и да их уништи убрзано је почео да формира своје одреде, који су, у ствари била антикомунистичка војска. Четници су чак почели да у западној Србији и Шумадији неискрено сарађују са партизанима, у очекивању тренутка када ће се окренути против њих. Тито је два пута био код Михаиловића ради договора о заједничкој борби против Немаца, али до споразума није дошло, због Михаиловићевог става да „**још није време**“. После престанка рада Управе комесара, Михаиловић је успоставио везу са квислиншком владом Милана Недића која је трајала све до ослобођења.

Већ крајем октобра четници су хватали и убијали поједине партизане, као што су убили команданта Првог шумадијског одреда Милана Благојевића. Почетком новембра четници су почели нападати и на партизанске јединице.

Михаиловићу је било јасно да, уз помоћ Недића, он не може да победи партизане, акамо да их уништи, зато се окренуо и Немцима. Уз немачку гаранцију да му се ништа неће десити, Михаиловић се састао са обавештајним официром немачког заповедника Србије пуковником Когардом у Дивцима код Ваљева П. новембра 1941. године. Михаиловић је затражио муницију за борбу против партизана али му то Немци нису дали и затевали су да им се преда. После двадесетак дана покушали су и да га ухвате на Равној Гори, па су га и уценили.

У децембру 1941, преко Недића, Михаиловић је легализовао своје јединице, које су се заједно са недићевцима бориле против партизана, а он се склонио са Равне Горе да га не ухвате Немци.

Михаиловић је сматрао Немце за привременог националног непријатеља који ће се повући када их савезници победе и зато се против њих не треба борити, изузев када се буду повлачили. Четницима су главни политички и класни непријатељ били партизани и зато су они сарадњу са Немцима сматрали као средство за борбу против партизана свог главног непријатеља.

Већ крајем 1942, Михаиловић је легализоване одреде поново ставио под своју команду и почео стварати своју организацију и у Шумадији.

Као територијална јединица за опленачки срез - Топола, октобра 1942.године формирана је Опленачка бригада. Једно време командант 3.батаљона је био наредник питомац Милија Петровић из Клоке.

Од доношење одлуке о формирању до стварања бригаде прошло је више месеци и бригада је организована у пуној формацији тек средином 1943.године, када је ушла у састав Опленачког корпуса Горске гарде Његовог величанства краља Петра II, као прва бригада чији је командант био потпоручник Негован М.Арсенијевић.

Стварање четничких војних јединица је вршено мобилизацијом војних обвезника на неколико месеци јер је добровољаца било мало да би се такве јединице формирале.

Поред територијалних војних јединица, постојале су и летеће и јуришне јединице, као и сеоски и срески равнгорски одбори, Југословенска равнгорска омладина - ЈУРАО, Женска равнгорска организација санитета - ЖРОС, команданти села, командири сеоских стража - четовође, команданти срезова итд. Њихов је задатак био да се по селима обвештавају ко ради за партизане и куда се они крећу. Многи грађани убијени или заклани од четника су резултат тих њихових организација и сарадника по селима јер су они обавештавали четничке команданте.

Одјесени 1941.године код четника су биле британске војне мисије. Оне их нису обавештавале о борбама четника са Немцима. Британци су знали немачку војну шифру и знали су да на тлу Југославије Немци воде борбе са партизанима. Крајем 1942.године, поред партизанских одреда, формирана и народноослободилачка војска Југославије (НОВЈ) која је водила све жешће борбе прорив Немаца и других окупатора. Британци су априла 1943.године почели да спуштају своје војне мисије и код партизана које су их обавештавале да четници не воде борбе против Немаца и Италијана, већ са њима сарађују. На конференцији Рузвелта, Черчила и Стаљина у Техерану децембра 1943. одлучено је да се војно помажу само партизани. И поред упорних захтева савезника да Михаиловић са својим четницима изводи акције против Немаца он то није хтео. Зато су крајем маја 1944.године повучене су све војне савезничке мисије од Михаиловића и група савезничких авијатичара који су искакали из оштећених авиона на територији Србије, па су били прикупљени од стране четника. У августу је евакуисана и друга већа група савезничких авијатичара, али војна помоћ четницима није од савезника дотурана.

Средином 1944.године војнополитичка ситуација за четнике се све више погоршавала. Од јуна 1944, Михаиловић није у краљевској влади био више министар војни. Од 1943.године савезници су се искрцали у Италији која је капитулирала. Јуна 1944.године савезници су се искрцали и на западу Европе у Француској. Црвена армија је стигла на границе Румуније и било је питање дана када ће стићи до граница Југославије. У јужној Србији је формирано пет дивизија НОВЈ, из Црне Горе и Босне приближавали су се Србији Пролетерски и 12.ударни корпус. Дража Михаиловић је био забринут за свој опстанак. Зато је хтео да разговара са специјалним опуномоћеником немачког министарства спољних послова и немачким послаником у Београду др Херманом Нојбахером и да од Немаца добије боље наоружање и уз њихову помоћ под своју команду стави квислиншке снаге Недића и Љотића и тако створи српски национални антикомунистички фронт, изврши општу мобилизацију и уништи партизане - комунисте, како су четници звали партизане и НОВЈ.

Ради уговарања тог састанка са послаником Нојбахером Дража Михаиловић је послао у Тополу свог најглавнијег команданта мајора Драгослава Рачића, команданта највеће' четничке јединице 4.групе јуришних корпуса, капетана Нешка Недића, начелника штаба тог корпуса и капетана Николу Калабића команданта 2.јуришног корпуса у саставу Рачићеве групе корпуса. Састанак је одржан 18.августа 1944.године у краљевском дворцу на Опленцу у Тополи.(Br/c)2<
Зборник докумената и података о НОР-У, том XIV, књ.4, стр.1067 и НАВ-Т-311, р.286, с.508-511)

Јачањем партизанских одреда и стварањем Народноослободилачке војске Југославије, четницима је требало и већа сарадња са квислинзима и Немцима - немачком оружаном силом. Немачка политика према четницима је била контраверзна. Док је војска сарађивала са четницима немачке службе безбедности су хапсиле четнике и њихове сараднике јер су код њих биле британске војне мисије, па им нису веровали и то је тако трајало све до пролећа 1944.године док британске мисије нису евакуисане.

Михаиловић је одржавао радио везу везу са југословенском владом у избеглиштву чије је седиште било у Лондону, у којој је од јануара 1942.го маја 1944. био војни министар, а од почетка 1942 до јуна исте године брзометно је унапређен у бригадног, дивизијског и армијског ђенерала. До јуна 1942. Михаиловић је био командант војно-

четничких одреда а од јуна 1942, Краљевим указима је формирана Врховна команда Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО) а Михаиловић је постављен за начелника штаба те команде, да би Краљ августа 1944, указима укинуо ту команду а Михаиловића разрешио дужности начелника штаба исте команде. Краљ је у септембру 1944. позвао све Србе, Хрвате и Словенце да приступе војсци маршала Тита. Михаиловић и многи четници се позиву нису одазвали, одметнули су се од Краља и наставили су борбу против партизана. Октобра 1944.године већина србијанских четника се повукла у Босну, међу њима и Опленачки корпус горске гарде.

Четници су у Босни штитили одступницу Немцима.- Већина србијанских четника се октобра и новембра 1944.године,повукла у Босну. Мали број је остао у југоисточној Босни разбијен, а остали су дошли у североисточну Босну, где су се укључили у немачко усташки фронт и штитили одступницу Немцима у рејону планине Требаве и вароши Модриче.

Понедељак 12.марта 1945.године, „Политка“ је на првој страни објавила следећу вест:

„Ратни извештај Југословенске армије.

На једном сектору фронта убијено је 700, а заробљено 300 четника Драже Михаиловића, који су штитили немачко повлачење на линији Сарајево - Брод“.

После повлачења Немаца Михаиловић своју одметничку војску повео у Србију да се бори против нове власти, али су на Зеленгори разбијени и престали да постоје као војна формација.

Црни терор равногорских четника.- Иако су четници имали много присталица, ипак није било довољно добровољаца да се створе веће војне јединице па ни мобилизајом јер су се у почетку обвезници на то слабо одазивали. Зато су четници претњама, насиљем, терором и убиствима плашили народ и тако присилним путем вршили мобилизацију и стварали и одржавали своју организацију а застрашивали оне који су помагали. партизанае, да то не чине.

Државна комисија за утврђивње злочина окупатора и њихових помагача је у Саопштењу број 22 од 11.фебруара 1945.године, навела је да су само према извештају Окружног начелника Округа крагујевачког Недићеве квислиншке владе, а то су непотпуни подаци, у овом Округу равногорски четници Драже Михаиловића током 1943.године,извршили следеће злочине:

„23 фебруара заклан је у Гунцатима Марковић Радомир.

Између 24. и 25 марта у Горњој Трешњевици заклани су: Јлазић Војимир, **Божидар Надежда-ћ** Терзић Душан, док је покушано убиство над Љубицом Радосављевић, која је успела да побегне.

26 марта у Доњој Шаторци пред својом кућом, заклан је Томић Данило, а у селу Пајсијевићу убијен је Луковић Милосав.

5 априла покушано је убиство над Савић Миланом из Претоке, а исте ноћи у селу Топоници изведени су из кућа **Јовановић** Будимир, жена му **Стојка** и Павићевић Драгољуб, за чију се судбину ништа није доцније дознало.

14 априла у селу Чумићу, убијен је, у близини своје куће, са више удара камом, Самуиловић Миодраг.

16 маја четници Драже Михаиловића у селу Топоници заклани су Марковић Милана, **Марковић Живка** жену Светомира Ђаковића и жену **Чедомира Божовића**.

17 маја убијена је **Маринковић Селена** жена РАДОЈИЦЕ Маринковића, из Љуљака.

На дан 23 маја у селу Рајковцу заклани су **Радовић Даринка** и њене кћери **Радмила и Станка**.

На дан 29 маја у селу Винчи после одржаног збора, четници Драже Михаиловића заклани су четири лица и спалили осам кућа, док су у Великом Шењу убили Лазаревић Драгомира.

2 јуна, пошто су пронашли болесну партизанку **Симић Мирославу**, учитељицу из Аранђеловца у селу Јеловику, четници Драже Михаиловића су је стрељали.

10 јуна у селу Миришевцу убијен је Павловић Ђорђе, а између 11 и 12 јуна заклани су Павле Срстеновић и **свештеник** Шолајић у селу Озрсну, Љубиша Пурић у Венчанима и Драгослав Петровић у Книћу.

Између 17 и 30 јуна убијени су: Вуковић Владимир из села Бајчетине, Живановић Милорад из Трнаве, **Драгиња Савковић**, **учитељница**, Шевић Драгутин, Јовановић Јанко, „сви из Блазнаве, Миловановић Предраг из Јунковца, ^ветолик Јевтић и Митић Михајло, коме су претходно ударили 50 батина, у Клоки; у Трешњевици су стрељани Живота и Живадин Вуковић, а у Божурњи заклани су: Владимир Милошевић, Ђорђе Ивановић и Драгутин Јанковић, у селу Шумама Обрадовић Живан.

На дан 3 јула, у селу Гараши, претукли су Крстовића Светозара, ударили му 100 батина.

4 јула Николића Божидара из Брњице, довели су на сеоско гробље и после грозног мучења, изболи га на 30 места камом, па мислећи да је мртав оставили га на гробљу и отишли.

5 јула убијен је у селу Реснику Антонијевић Милош.

11 јула у селу Трешњевици је заклан Лукић Радован, а 16 јула у Страгарима Ђурулић Бранко.

На дан 29 јула заклан је у Раниловићској шуми Јоксимовић Богдан, земљорадник из Орашца.

Истог месеца, у селу Горњем Бранетићу, убијени су Живорад Лазаревић и Драгић Васиљевић, док су из села Невада одведене Даница Грковић и **Перса Шутић**, које су како срески начелник у Горњем Милановцу вели „вероватно ликвидирани од четника Драже Михаиловића, пошто ово начелство има обавештење да су одржавале везу са партизанима“.

На дан 1 августа, у селу Загорици, заклан је један младић - циганин, стар око 21 годину, а у црквеној порти, у селу Белосавцима, заклана је **Станија**, жена Миладина **Максимовића**, из села Загорице.

5 августа, из села Церовца, одведен је Јовановић Милорад и његова судбина остала је непозната, док су Живота Ђорђевић, **Драга** жена Живадина **Јовановића**, **Јулка**, удова **Пешић тучени** моткама.

Истог дана у селу Блазнави, заклан је Радосављевић Милорад.

Ноћу између 10 и 11 августа заклан је у Клоки Вуксан Матејић, а у селу Дивостину, побијени су: Милован Живановић и **Милица**, кћер Божидара **Вујадиновића**, док је **Јана**, жена Радомира **Тодоровића**, претучена батинама.

Између 14 и 15 августа покрани су, у селу Даросави: Томић Милан, Грујић Милоје, Јовановић Миодраг, Грујић Живомир и Герасимовић Бранко,

а у селу Бањи: **прота Јеремија Исаковић, стар 65 година**, Миљко и **Милојка Драгачевић**, чију су кућу спалили. Приликом клања Драгачевић Милојке, четници су јој прво обрезали душник, па су кроз овај отвор набијали плеву све дотле, док није под најтежим мукама издахнула.

17 августа заклан је, у Книћу, Роговић Бошко, а 18, у селу Брезовцу, Пантелић Младен, старац од 64 године,

19 августа, пошто су ударили 50 батина, ножем су убили Богдановић Драгољуба, из Јеленца.

Ноћу 21 и 22 августа убијен је Захар Ненад, из Крагујевца, а

у селу Вукосавцима спаљене су куће Божића Богосава и Зарића Миленка. По спаљивању куће Божићеве, одвели су га, недалеко од згаришта и убили.

24 августа заклани су: Васић Живојин и Станојка, из Даросаве.

На дан 26 августа четници су дошли у кућу Ерића Милана, затражили ручаки ручали, потом га извели пред кућу и заклали.

28 августа, у селу Бањи, код мермерног рудокопа „Венчац“, **стрељали су Марију Бришчек, пред њеном малолетном децом.**

30 августа, пошто су пронашли и ухватили у селу Светлићу, адвоката Драгомира Исаковића, извргли су га најстрашнијим мукама, пребивши му ноге и руке, а потом су га са три револверска метка убили.

9 септембра у селу Гарашима су убили Берисавца Животу.

Између 5 и 6 октобра у селу Десимировцу, побијени су: Милосављевић Марко, Бабић Милован, Ђокић Бошко и **Андровић Злата.**

Исте ноћи у селу Светлићу, прво су мучени, па потом поклани **Вукићевић Даринка** и Тодоровић Ђуро, а

у селу Groшници Бошковић Бранислав.

Ноћу између 6 и 7 октобра у селу Горовичу, поклани су: Милутин Живковић, Радосав Величковић, Витомир Живковић, Светомир **Петровић**, жена му **Новка и Перса Петровић**, а

у селу Корићани, Тадија Стевановић и кћи му **Милева Рајчевић**, учитељица, која је, од стране министра Јонића, била отпуштена из службе, као национално непоуздана.

Између 15 и 16 октобра заклани су: Тихомир, Живојин и **Милојка Миливојевић**, а између 25 и 26 октобра Таковац Живота из Горње Шаторње и Стаматовић Станко, отпуштени шеф пореске управе из Копљара.

27 октобра, у Горњој Шаторњи, стрељани су: Таковац Драгутин и Стојановић Миленко.

2 новембра у селу Брезовцу заклани су: Станојковић Јован, матурант и Васовић Мирко, оба из Аранђеловца.

Истог дана, претходно везани, тучени и мучени, потом поклани: Драгачевић Милосав, Дукић Добросав, Танасковић Љубомир, Весовић Миливоје, и Игњатовић Миленко, сви из села Бање.

12 новембра, убијен је, у селу Десимировцу, Кондић Александар из Опорнице.

Између 17 и 18 новембра, на домаку варошице Тополе, убијени су: Благојевићи: Михајло, Драгутин и Јован и **Драгутинова кћер**, сви родом из Крћевца.

Ноћу између 18 и 19 новембра, заклани су, у селу Бањи: Спасојевић Љубиша и **жена Спасојевића Драгомира**.

На дан 1 децембра, у селу Орашцу, заклани су: Павловић Милутин из Орашца и Ћосовић Милован, из Врбице.

17 децембра четници су, у селу Чумићу, стрељали: Протића Илију, Максимовића Драгољуба и Живановића Живана,

А у селу Светлићу Велимира Лазића.

Између 23 и 24 децембра побијени су у селу Врбици: Радовић Никола, Ћировић Периша и **Радовић Радојка**.

26 децембра убијен је Матијашевић Павле из Аранђеловца.

26 децембра у селу Копљаре четници су заклали 22 лица, међу њима су били и Гавриловић Милутин, Миловановић Радојица и Савковић Тихомир. Спаљено је 15 кућа, међу којима и куће Гајића Војина и Благојевић Милана из Копљара.

31 децембра, на путу Топола - Аранђеловић, четници су поклали: **Јакшић Десанку, учитељицу и њену мајку Радојку; фризерку Ангелину Николић, чиновника Среског суда Стефановића Младена. Алексијевић Драгишу, жену му Мирку, сина Миланка и кћери Милену и Надежду**".

Међу 110 жртава 32 су биле жене

Наравно да су и ови извештаји Окружног начелника у Крагујевцу непотпуни, јер квислиншка власт није педантно бележила све четничке злочине.

У селу Винчи код Тополе, четници су 9 маја 1943.године, силовали, мучили и заклали Радовановић Станицу и њену ћерку Десанку, па су им онда кућу запалили, а заклали су још и Станковић Спасоја и Станковић Милорада.

У Крћевцу ноћу 17/18 новембра четници су убили и Ивановић Драгишу који се отео кољашима и почео да бежи па су га ови из пушака, а четворо Благојевићи који се помињу у извештају су заклани итд.

Злочини су настављени и 1944.године, али због теме ове књиге на томе се више нећемо задржавати.

Ослобођење Аранђеловца и Тополе.

Средином септембра 1944.године дивизије Народноослободилачке војске Југославије у наступним маршевима из јужне Србије, Црне Горе и Босне почеле су да ослобађају западну Србију и Шумадију. После тешких борби са немачким и квислиншким трупама и четницима Драже Михаиловића оне су до 19.септембра ослободиле и Ваљево, Мионицу, Лајковац и Лазаревац. Седмнаеста дивизија је ослободила Горњи Милановац 17.септембра, 21.дивизија је 18.септембра ослободила варошицу Рудник а 5.дивизија је ослободила Љиг и Белановицу и у тешким борбама 19. и 20. септембра, са Немцима, недићевцима и четницима ослободила Аранђеловац. Том приликом Опленачки корпус четнички корпус је претрпео знатне губитке. Мало је села у бившим срезovima: опленачком - Топола и орашачком Аранђеловац из кога, у тој борби, неко није погонио као четник. Из 5.дивизије у борбама за ослобођење Аранђеловца погинуло је 24, а рањено 63.борца. Са 5.дивизијом у борбама за ослобођење Аранђеловца је учествовала и Друга шумадијском партизанска бригада, која је тада ушла у састав 5.дивизије.

Трупе Црвене армије (3.украјински фронт), потискујући немачке трупе, преко Румуније и Бугарске су избиле на границе Југославије. Ноћу 27/28.септембра прешле су југословенско- бугарску границу у рејону Брегова. У садејству са јединицама 14.корпуса Народноослободилачке војске Југославије (НОВЈ), ослободиле су Неготин, Зајечар, Бор и друга места и сасвлађујући немачки отпор, 10.октобра избиле на Велику Моравугде су створиле мостобране код Лапова и Велике Плане. Војни савет 3. украјинског фронта Црвене армије (ЦА) 10.октобра је одлучио да 4.гардијски механизовани корпус следеће ноћи пређе Велику Мораву и продужи према Београду: десном колоном преко Смедерева, а левом колоном преко Тополе и Младеновца. Већ пре подне 12.октобра снаге корпуса су стигле пред Тополу где су се повезале са 21.5. и 17.дивизијом.Око 13.часова јединице ЦА и НОВЈ извршиле су напад на немачке трупе у Тополи које су се морале повући.

После ослобођења Тополе, 4.ојачани гардијски механизовани корпус , са 3б.тенковском бригадом на челу, наставио је наступни марш према Београду уз пратњу делова 21, 1.и 5.дивизије. Код Белосаваца је скршен немачки отпор, а увече је ослобођен и Младеновац.

У овим тешким борбама, норед губитака нанетих непријатељу и задобијеног ратног плена, губитке су претрпели и 4.гардијски механизовани корпус и дивизије НОВЈ.

Даринка Радовић - хероина из Рајковца

Рођење и одрастање. - У шумадијском селу Клока, петнаестак километара источно од Тополе,сиромашни супружници Милоје и Савка -Смиља Петровић, после синова Миливоја, Драгутина и Милутина, ноћу б.јануара, а по новом 19.јануара 1896.године, на Богојављење (што на грчком значи - Просвећење), добили су четврто дете - ћерку. За сиромашне родитеље рођење ћерке после три сина била је велика радост, а посебно што се родила на велики хришћански празник. На крштењу у храму св. Пантелејмона у Клоки, кум је дете сматрао као дар од бога па му је дао име Даринка.У тадашњим приликама у Краљевини Србији женска деца су ретко ишла у школу па је тако и Даринка остала неписмена.

Када је одрасла помагала је родитељима у пословима, највише мајци. На њиви је копала и жњела и у томе је предњачила. Била је средњег раста, црномањаста, здрава и лепа девојка, плавих очију из чијег је плаветнила зрачила доброта и племенитост. Научила је и да лепо плете, па се у селу истицала са својим радовима.Временом је израсла у васпитану, вредну, скромну, искрену, правдољубиву,побожну и изразито одважну и храбру девојку, снажне воље и чврстог карактера. Није ценила неискрене особе, и то им је касније, када се удала и у лице говорила. Родитељи су јој купили и шиваћу машину, научила да шије и када се удала то је понела у мираз.

Сва три брата: Миливоје, Драгутин и Милутин као ратници су били и на Солунском фронту где су сва тројица постали наредници. •Миливоје је био речит и добар говорник па су га другови војници прозвали и Политичар

Тако је Даринка одрасла у патријархалној и сиромашној шумадијској породици.

Балкански и Први светски рат. - Са подручја опленачког среза, сада општина Топола, у ратовима 1912 и 1913.године учествовало је 720 војника и старешина. Погинуло их је 220, што је више од једне трећине. У Првом светском рату мобилисано је 852. војна обвезника. Погинуло их је 380, безмало сваки трећи. Са Солунског фронта вратило се 180. Више од 200 војника пало је у аустроугарско и немачко заробљеништво који су се вратили кућама после завршетка рата. Око 90 војних обвезника се крило од окупатора код својих кућа или у околини. Неки су били у комитама које су окупационе власти прогониле

За време трогодишње аустро-угарске окупације, окупационе власти - Швабе како их је народ звао, пљачкале су народ, уништаван је сточни фонд сечена државна шума на Руднику. На њивама су радиле жене и старци, и девојчице и дечаци, па су приноси били мали.

Рат је одложио Даринкину удају.- Већ су балкански ратови нагостили да ће српски народ имати много жртава и да многе жељене удаје и женидбе неће бити. Пред почетак Првог светског рата Даринка је имала 19 година, што су тада биле године за удају у селу. Више младића је желело да се са њом ожене. Желела је и она да се уда. Нов рат све је пореметио и до удаје није дошло. Младићи за женидбу били су далеко на ратиштима. То је њена прва велика ратна туга и nelaгода коју је морала да одболује.

Траума због оца, понос због браће.- За време аустроугарске или швапске окупације, како је народ говорио, народ се много мучио, трпео и патио, јер се од народа немилосрдно реквирирало и отимало.. Окупаторску власт помагале су општинске власти, а све на штету народа. Неки мештани су, због личне користи, помагали општинске власти, што је пљачкан и измучен народ осуђивао. Међу њима је био и Даринкин отац Милоје.

Када се новембра 1818.године завршио Први светски рат и са Солунског фронта дошли ратници, неки председници појединих општина и полицајци су сурово кажњавани, често самовољно, без суда. Неки су и убијени. Даринкин отац је тада умро од страха, шта му се може догодити.

Даринка је волела оца али његово понашање за време окупације није одобравала и то је осећала као трауму и сгоју срамоту. Наравно то оцу није смела ни могла да каже. Због тога, и што се није удала, је омрзнула је и Швабе и швапску окупацију и општинску власт и слуге окупатора. Тако је из рата понела две трауме. Прве се удајом растеретила. Другу је носила као живу рану и годинама је

размишљала како да се тог духовног оптерећења ослободи. Та јој се прилика указала за време Другог светског рата.

Из рата, и са Солунског фронта, вратила су се три Даринкина брата са унапређењима из редова у нареднике и са одликовањима. На њих је била врло поносна. Она је била обична сеоска девојка и на породичним примерима је видела да се у рату треба борити против непријатеља и окупатора. То је доградило и учврстило њен карактер.

Удаја Даринке Пегровић за Војислава Радовића

У време ратова, у Шумадији, није било удаја и свадба. Девојака стасалих за удају било је много. Пре рата било је и девојака заручених и капарисаних. Нису хтеле одмах да се удају. Чекале су своје заручнике. Кад се нису вратили, неке су се удавале за момке млађе од себе, или за удовце. То није било уобичајено, али су ратне прилике променило и тај обичај. Много је било и младих удовица.

Године 1919, прве послератне и најтеже прве мирнодопске године, када је створена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Даринка се у двадесет трећој години удала за сељака Војислава Радовића из суседног села Рајковца, који се вратио из заробеништва.

У документу: "Књига цркве Јагњилске храма Св. Апостола Петра и Павла за уписивање **венчаних 1908-1928** године, у години 1919. пише: ГТекући број: 100.

2. Име, презиме и занимање венчаних и место становања, пребивања, вера, народност:

Женик: Војислав Радовић, земљораник из Рајковца, вере православне, Србин.

Невеста: Даринка Петровић, земљорадница из Клоке, вере православне, Српкиња.

3. Име, презиме, занимање и место сталног пребивања родитеља венчаних лица:

Ћурђе, Даринка Радовић, земљ. из Рајковца.

Милоје, Савка Петровић, земљ. из Клоке.

4. Дан, месец, година и место рођења венчаних:

1895. год. август 17, Рајковац.

1896, јануар 6, Клока.

5. Брачно стање и писменост:

У први брак, писмен.

У први брак.

6. Ког су дана испитани и оглашени:

Испитани:

30-13(13-X)1919,

Оглашени: 6, 13 и М.октобра 1919.године.

7.Дан, месец и година венчања:

1919 год., октобра 20.

Новембра 2.

8.Храм и место где је венчање извршено.

У храму Св.Петра и Павла. Јагњило.

9.Име и презиме свештеника који је венчање извршио:

Свештеник Свет. Ивановић, свештеник Белосавци.

Ш.Име и презиме, занимање и место становања кума и старог свата:

Кум Добривоје Радојковић, земљ.из Трнаве.

Ст.сват, Милан Радошевић земљ.из Жабара.

Због окупације и намета швпских власти, народ је био у великој оскудици и немаштини, па је свадба била више него скромна.

Породични живот.- Временом се Војислав оделио од оца и саградио малу кућу са две собе у којој је живео са Даринком и децом. Вредно су радили и скромно живели.

Са њима је била и Војислављева стрина Станица, која је у претходним ратовима остала без мужа и сина. Земљу што је Станица имала то је обрађивао Војислав. Станица је живела у једној соби у качари.

Војислав је био добре нарави, волио је да се шали, а на верским и другим скуповима у сеоској порти, или на другим местима, где су се људи окупљали, волио је да самоиницијативно смишља и изводи неке шале и згоде што су сељаци са симпатијама прихватили.

Даринка је има живо лице са финим цртама и модро плавим очима металног сјаја. Иза њеног снажног лика крила се умна, трезвена и окретна жена снажне воље и неуморног тела. Једна од оних жена за које се каже „да јој се ништа није .отело“. Њен живот, то је била разборита и стрпљива служба кући и својима. Тој служби су, од свитања до мрклог мрака посвећене њене мисли и њена осећања, а њене руке које никад нису мировале, савлађивале су посао вешто и упорно. Радила је неуморно од раног јутра до вечери. Кућу је држала чисто и врло уредно, двориште је било сређено, чисто, ништа разбацано, пољопривредне и друге алатке су увек биле на свом месту, како за време док је Војислав био кући тако и када је пао у немачко заробљеништво 1941.године. Имали су краве и свиње, а држали су и

живину. Даринка је ткала ћилиме и поњаве, плела џемпере. За време летњих верских празника одлазила је до цркве св. Петра и Павла у Јагњилу и причала је женама, које је то интересовало, како се ради са шиваћом машином, односно како си шије.

Иако је била неписмена Даринка се бавила пчеларством, у винограду је имала лозе стоног грожђа, а у воћњаку каламњене крушке и јабуке. Ко је од ње тражио воће или грожђе, давала је али није наплаћивала, а туђу децу је и сама нудила плодовима.

Даринка и Војислав су се слагали, није било свађе и туче, односи са децом су били добри јер је у кући владала слога. Био је то примерен породични живот. Са мештанима су били у добрим односима и уважавани, а нарочито Даринка због њене изразите правдољубивости и добре воље да сваком помогне. Иако се није бавила политиком, жене тада нису ни имале право гласа, била је огорчена на многе мере тадашње власти и опозиционо расположена као и њен муж Војислав. Зато се нескривено радовала успеху опозиције на скупштинским изборима П. децембра 1938. године.

Временом су дошла деца. Даринка је прво родила сина Саву, али је он после неколико година умро. Затим је родила ћерке Радмилу и Станку.

Радовић Војислава и Даринке Радмила.

рођена је 7. августа 1922. године у Рајковцу. Име је добила по жељи кума да јој рад буде мио. Звршила је основну школу у Рајковцу, у коме више нема школе па деца из Рајковца иду у школу у Маскар која је сада истурено оделење, ако се тако зове, Основне школе „Сестре Радовић" у Белосавцима. Од љубазног директора школе господина Дарка Вукићевића, кога сам молио неколико пута, нисам могао да добијем школско сведочанство о завршеној школи за Радмилу и њену сестру Станку, због превелике заузетости директора школским обавезама.

Радмила је израсла у врло лепу, јаку и стаситу црнку, која је од мајке научила па плете, штрика и шије па је неке своје радове и продавала. Имала је црну бујну и дугу косу. Мајци је помагала у свим кућевним пословима, око стоке и живине а радила је и у њиви. Мајку и оца је поштвала и слушала. Своју гардеробу је углавном сама спремала - ткала, плела, шила. Са мајком је спремала ствари за своју удају која би се обавила да се није заратило. Била је поштена, правична, насмејана,

искрена, пријатна, предусретљива и склона да својим другарицама помогне, због чега је код њих била омиљена и уважавана.

Радовић Војислава и Даринке Станка,

рођена је у Рајковцу 30. новембра 1929. године. Основну школу и она је завршила у Рајковцу, а већ је наведено због чега се није могло добити сведочанство о завршеној школи. Као девојчица Станка је била више смеђа него плава. Она и Радмила имале су стрица у Аранђеловцу код кога је одлазила и који је и Радмили и њој, ако није био богат, понекад помагао да купе нешто од гардеробе. Станка је била весела и говорљивија од Радмиле. Наравно и она је помагала родитељима колико је могла, нарочито мајци, којој је, и по природи ствари била веома привржена.

- **Село Рајковац**, - крајем 1940. године имало је 93 домаћинства у којима је живело 225 мушких и 209 женских становника.

Домаћинства су била претежно сиромашна и опозиционо расположена. Левичарске идеје и приче о социјализму и комунизму у селу је проносио професор Милутин Тодоровић, родом из села, када би долазио у родно место јер је радио ван села. Живот сељака, поготово сиромашних, био је тежак. Сељаци нису имали пољопривредне машине, у селу није било тврдих путева, струје ни електричних апарата, здравствене службе у данашњем смислу, није било ни телефона, женс нису имале право гласа итд.

Нема писаних докумената о Рајковцу, да је нешто било у селу у ранијим вековима, пре првих насељеника, од како село носи овај назив. Књижевник Милан Ћ. Милићевић записао је да је у Рајковцу 1822. г. било 5 кућа. У једном документу који се налази у Београду у Архиву Србије у 1831. године у Рајковцу је било 13 кућа (домаћинства). Село је добило име по Карађорђевог свињару **Рајку** који је чувао свиње и пронашо извор воде где је сеоска порта а сада парк и спомен чесма палим борцама. Први насељеници, извор воде назвали су **Рајков извор**, а село **Рајковац**.

Деда ми је причао да су у нашем бунару (копан крајем 19. века) на 30 метру нашли вилицу и зуб од човека. У школском бунару копаном 1930 године на 30 метру нашли ватриште и пепео. Ово нам говори да је пре много векова постојало насеље.

Први насељеници у Рајковцу били су од Сјенице и Пљеваља са тремеђе Србије, Црне Горе и Босне који су са Карађорђевог повукли из Санцака да би избегли турска насиља. Прво су се населили у село Вучковицу код Крагујевца. Село је било пренасељено, па Кнез Милош Обреновић нареди да се један део народа пресели на простор Рајковца.

Насељеници су градили од дрвета и блата два типа кућа. Богатији и веће породице градили су куће са више просторија и два улаза. Други тип кућа имао је две просторије. Прва са широким оцаком Оцаклија у којем су окачене

вериге и на њима бакрач у коме су кувало јело, млеко и друто. Друга просторија служила је за становање. Куће су покриване шиндром и ћерамидом. За стоку су прављене кошаре покривене сламом.

По предању које се преноси са колена на колена међу првим насељеницима био је неки Дика Јеремин (право име непознато) младић од 17или 18 година, велики лопов и, велика напаст за село. Тадашњи кмет оде код среског начелника у Рачу крагујевачку да пита шта да ради. Капетан му каже да Дику Јереминовог поведу у општину у село Загорицу и да га у потоку Врањевац који тече између Загорице и Рајковца убију и закопају и да се о томе неће водити истрага. Тако је ондашњи кмет и урадио.

Предање каже да су била и два брата која су била лопови. Њихове се жене посвађају око неке златне нарукнице која ће да је носи. И браћа се побију због тога и убије брат брата. Дођу жандарми из Раче крагујевачке, ухвате брата убицу и одмах га стрељају. По ондашњем закону није било дозвољено да се сахране у гробљу него их сахране у њихове њиве. Њихове жене су говориле да су браћа потукла око поделе земље. Данас од њих нема потомака у селу.

Када је 1961 г.вршена електрификација и копање рупа за постављање стубова на једном месту ископана су два људска костура. По казивању Милутина Ранисављевића протојереја ставрофора (сада покојног) на том месту је била нека врста богомоље, где су се први насељеници окупљали ради молитве. Постоји вероватноћа да је неко ту сахрањен. Друга вероватноћа (је) да српски збегови кријући се по шумама од Турака ако неко умре од старости, болести или претходног рањавања ту се и сахрани. Ово зато што су збегови бежећи даље од Турака брисали све трагове да Турци не примете да су ту били српски збегови.

После први насељеника почело је досељавање из свих крајева од бугарске границе, из Босне и других крајева.

У балканским и Првом светском рату од 1912 -1918 г,из Рајковца је погинуло 54 ратника. Ваља споменути Миливоја Вукашиновића који је у рат отишао као војник а из рата се вратио у чину капетана, али је од последица ратовања и рањавања убрзо умро.

Најдуже је био претседник општине за Маскар и Рајковац Милановић Мијаило Миша и кметови Марковић Милован и Вукашиновић Милован.

Прву озидану циглану кућу у Рајковцу имао је Стевановић Живота Шућа у којој је 1928 г.прорадила основна школа. Године 1930 г.село је изградило нову школску зграду на земљи коју су поклонили Милановић Мијаило Јовановић Милован и Стевановић Божидар. Први учитељ био је Данило Новаковић родом из суседног села Јеленца. У селу је учитељовао до 1946 г.када је премештен у Јарменовце за управника дома ратне сирочади.

Задруга је основана 1937 г.под називом „Земљорадничко набавно продајна", први магационер био је Вучићевић Милован касније је преузео

Симовић Милан Она је постојала до 1960, када је спојена са задругом у Маскару.

Године 1937 радила је у кући Вучићевић Велисава домаћичка школа задужбина Николе Спасића из Београда где су девојке и млађе жене из села училе плетење вежење кување и спремање разних домаћих јела и колача.

У Рајковцу су се људи бавили пољопривредном производњом и сточарством. Двадесетак домаћинстава имало је у поседу више од 10 ха земље, највише Симић Микаило 45 хектара. Вучићевић Велисав имао је мање земље, али и воденицу поточару на реци Кубршници која протиче поред села. Било је и таквих који су имали од 1-3 ха земље. Сиромашнији су радили код Микаила који их је помагао у сваком погледу па су га многи звали сиротињском мајком. Микаило је имао чин резервног мајора бивше југословенске краљевске војске. У поодмаклим годинама, 1941, као виши официр био је мобилисан, заробљен од Немаца и одведен у заробљеништво у Немачку. После ослобођења није се вратио у Рајковац, отишао је у Француску где је и умро и сахрањен.

У селу је радило више разних занатлија. Опанчари су били: Урошевић Данило и син му Момчило, Радосављевић Милета и Милошевић Миливоје који је био и свирач - хармоникаш. Свирачи - хармоникаши: Новаковић Светомир и Цветковић Миодраг. Најстарији свирач Марковић Чедомир свирао је на троредној хармоници. Када су се појавиле хармонике са више редова он је престао да свира. Ковачи су били Радисављевић Миливоје, Симовић Милован и Стевановић Драгиша; колар Стевановић Милосав; Шнајдери: Стевановић Петар и Танасковић Живојин; пинтор- бачвар Марковић Милан. **(Сећање Доброслава Вукашиновића, из Рајковца)**

Рајковац партизанско упориште.- Народноослободилачки покрет (НОП) у Рајковцу чинило је двадесетак рајковачких кућа - домаћинстава која су активно помагала партизане, а било је и симпатизера па је Рајковац, тада забачено село у опленачком срезу, био снажно партизанско упориште. За време Краљевине Југославије опозиционе грађанске странке, највише су допринеле стварању опозиционог расположења у селу. Углавном су се опозиционари, у рату определили за партизане. КПЈ је законом била забрањена и у селу није имала своју организацију. Левичарске идеје у селу су највише ширили професор Милутин Тодоровић, родом из Рајковца и Драгиша Богдановић, из суседног села Маскара

Према сећању Драгана Савић, потпуковника у пензији из Рајковца партизански сарадници у селу су били: Радовић Даринка, Радмила и Станка; Вукашиновић Вукашин и његова жена Загорка; Вучићевић Велисав Вела и његови синови: Милија, Милан и Милутин; Марковић

Илија и синои Живомир, Радослав Пане и Милош - Вељко; Марковић Добросав, Марковић Милан, Марковић Витомир Вита; Новаковић Арсеније, Новаковић Светомир Света; Радисављевић Милован и Миливоје; Савић Милева и Драган; Симовић Живота и Љубиша; Стевановић Милисав, колар; Танасковић Живко и Живојин. и други.

Остали мештани су знали за њихову сарадњу али су о томе ћутали. Наравно неко од њих је о томе кришом обавештавао четнике, јер како би они знали да Даринка сарађује са партизанима а и неки други које су четници побили, а и неки које су батинали.

Међу партизанским сарадницима у селу нарочито су се истицали Живомир Марковић и његова браћа Радомир и Вељко. У селу је постојала два члана КПЈ, организација Савеза комунистичке омладине Југославије (СКОЈ), и народноослободилачки одбор. Помоћ у стварању НОП-а у Рајковцу првих година нарочито је много допринео члан КПЈ из суседног села Маскара Драгиша Богдановић Марко, а у раду са омладином његова сестра Загорка. НОП су помагали и Драгишин отац Сава и мајка Јана - Маја и брат Добривоје. Драгиша је погинуо приликом блокаде Маскара од стране Немаца 5. децембра 1942. године.

Крајем 1941. године, када је престао да постоји Први шумадијски партизански одред, окупатор и, како се тада говорило, окупаторске домаће слуге завеле су страхан терор. Против партизана је вођена нечувена хајка. Затвори нарочито у Тополи, Крагујевцу и Аранђеловцу, били су пуни ухваћених партизана и њихових присталица. У народу је завладао велики страх. У то време помагати партизане било је велико јунаштво. Била је и велика оскудица у неопходним артиклима и намирницама. Ту бригу нису имали сарадници окупатора и њихови најближи.

Тереном су се илегално и само ноћу кретали чланови Окружног комитета за округ аранђеловачки и чланови среских комитета где су још, постојали. Они су тада називани партијски радници или теренци. И још по неки партизан који још није био ухваћен од окупатора и његових сарадника, настојећи да се негде склони и презими зиму. За време окупаторско-квислиншког терора било је опасно примати партизане у куће. Они сарадници НОП-а за које се није знало да помажу партизане и то само најхрабрији и најпоузданији су примали политичке раднике или понеког партизана које су склањали на скривита места, земунице или преко дана у оближње шуме.

Тако је радио и врло поуздаи партизански сарадник у Рајковцу Живомир Марковић. Код њега се при крају 1941. нашла једна млада жена партизанка из Београда. Живомир је њу ноћу држао у кући а преко дана она се склањала у оближњу Радовића шуму, чији је власник био Војислав Радовић Даринкин муж који је био у заробљеништву.

Даринка са ћеркама Радмилом и Станком помаже партизане

Баш тих дана Даринка је дошла у шуму да изабере дрво које ће да осече за огрев. У шуми је видела једну младу жену. Започеле су разговор, али партизанка није казала које и шта је и да је преко ноћи у Живомировој кући. Даринка је рекла како се зове и позвала је непознату младу жену да пође са њом у њену недалеку кућу, али се партизанка изговорила да не може. Рекавши да ће доћи и сутра да сече дрва Даринка је отишла кући. Када се увече партизанка вратила у Живомирову кућу испричала му је сусрет са Даринком. Живомир је познавао Даринку као поштену, поуздану, храбру и одлучну жену, која мрзи и окупацију и Немце и њихове помагаче и да је наклоњена партизанима. На основу тога је рекао партизанки да може да ићи са Даринком код њене куће. Она је то сутрадан и учинила. У разговору јој је казала да је партизанка, што је Даринку није изненадило јер је већ посумњала да би то она могла бити. Партизанка је на Даринку и оставила добар утисак, а њене ћерке су биле одушевљене.

Било је то у време када су квислиншке власти расписале уцену и за Душаном Петровићем Шанетом и када су те оштанпане уцене лепљење по свим насељеним местима, па су то знали и у Рајковцу, што је чула и Даринка, али на то није обраћала пажњу.

Радмила и Станка су већ знале да њихова мајка не воли окупацију ни Немце а за њихове сараднике је говорила да су непоштени и кукавице. Због тога су и заволеле партизанку. О одласку код Даринке, партизанка је испричала Живомиру Марковићу. Као што је наведено, вођена је велика хајка против партизана, и по цену живота било је опасно имати везу са партизанима, акамоли их примати у кућу. Ипак на сугестију партизанке Живомир је разговарао са Даринком и питао је да ли би она хтела да прима партизане у своју кућу. Даринка је без двоумљења одговорила Живомиру да се она и њене ћерке слажу да партизани могу долазити њеној кући.

Даринку, бистру, вредну, радну, поштену и одлучну сељанку, супругу и мајку немачка окупација ју је подсећала на аустроугарску

окупацију. И немачку окупациону управу многи су помагали, као њен отац аустроугарску власт. Даринка је се није могла удати за време тешке и мучне аустроугарске окупације, док се не заврши Први светски рат,.То је учинила тек у двадесет трећој години. У то време су се девојке удавале раније. Сада опет рат и окупација и муж јој је у немачком заробљеништву, а сав кућевни посао пао је на њу, иако сује ћерке помагале, па је била и домаћица и домаћин. У таквим околностима није могла да се уда ни ћерка Радмила.Због тога је Даринка из дна душе мрзела и Швабе и Немце, и ратове и њихове окупације и оне што су их помагали јер су то, углавном били представници бивше корумпиране власти и њихове присталице.И као супругу и као мајку и као Српкињу Даринку је окупација тешко погодила, а још теже ју је подносила. Зато се обрадовала када су партизани храбро устали против те немачке силе и симпатисала их због тога, али са њима није имала везу. А сад јој се пружила прилика и да их помаже.

Сусрет са непознатом младом женом, коју је из доброте и племенитости довела у своју кућу, сазнање да је то партизанка и храбра одлука да је у то зло време без оклевања помогне, био је херојски подвиг Даринке Радовић, што су здружно подржале и њене ћерке Радмила и Станка.

Тако се мајка са ћеркама укључила Народноослободилачки покрет Србије и Југославије.

После тога Живомир а после његове смрти његова браћа Радомир и Вељко почели су да Даринкиној кући доводе политичке раднике - теренце, чланове Среског комитета КПЈ за срез опленачки, али је највише долазио секретар ОК КПЈ Аранђеловац Душан Петровић Шане - Павле. Тако се Даринка са својим ћеркама укључила у Народноослободилачки покрет а њена кућа постала веома важна партизанска база.

Немци стрељају Рајковчане.-Крајем фебруара 1942.године, једна немачка јединица у белим огртачима и скијама дошла је из Наталинаца, преко Клоке до Рајковца и са брда Дреновице и двогледом осматрали село завејано снегом. Немци су приметили да се код штале Светислава Јовановића једно лице креће око гомиле шаше. На скијама, Немци су брзо дошли до шаше, која је била начета јер је узимана за полагање стоци. Друга гомила шаше није дирана. Немци су је растурили и нашли пушку и сандуче са муницијом. Напољу су нашли' Светислављевог сина Радована и преко њиховог тумача, питали га ко још у селу има пушку. Дечко се правио да не

зна, али су га Немци почели тући и он је рекао да пушке имају Милија Јовановић, Живомир Стевановић и Живомир Марковић и показао на њихове куће Тада је из куће изашао Светислављев брат Будимир и рекао Немцима да дечака не туку јер је пушка његова. Немци су Радована пустили а Будимира са пушком и муницијом повели са собом. Никада се није сазнало шта је било са Будимиром, а свакако да су га Немци убили. Милија Јовановић приметио је долазак Немаца, утрчао у кућу и кроз прозор избацио пушку у снег, из кога је вирила пушчана цев. У брзини није успео ни прозор да затвори. Када су стигли Немци, један војник је ушао у кућу, у којој није нашао оружје, али је кроз незатворен прозор приметио пушку у снегу. Шапнуо је Милији да је боље сакрије, изашо из куће и саопштио командату да оружје није нашао. Немци су затим отишли до куће Живомира Стевановића, где су нашли пушку и Живомира везали и повели са собом. Живомир Марковић када је видео Немце узео је пушку и побегао у оближњу шуму. У кући је остала само војничка униформа коју су Немци узели, и пошто пушку нису нашли са собом су повели Живомирову жену ЈТепосаву. Живомиру је било жао да страда жена ни крива ни дужна и сутрадан оде у Наталинце и пријави се Немцима. Немци су пустили Лепосаву а Живомира Стевановића и Живомира Марковића су стрелјали у Наталинцима. *(Казивање Радослава Вукашиновића из Рајковца, писцу ових редова 19.октобра 2010.године)*

Када му је син Радомир погинуо као партизан Првог шумадијског Партизанског одреда „Милан Благојевић“, Немци су му ухватили оца Илију из Рајковца и брата Вељка, кога су после пустили а Илију стрелјали у Крагујевцу 9. маја 1943.године

„Љубиш ли стопалом земљу ову дођи, путниче...” -Од чланова среског комитета КПЈ за срез опленачки и других политичких радника који су долазили у Рајковац и на везу код Даринке били су и чланови Среског комитета КПЈ за срез опленачки - Топола, - Миодраг Вуковић - Миле Сеља и Обрад Радивојевић Радивоје, задужен за рад са омладином. Они су се и јавно кретали по селу, па су их виђали и партизански сарадници и присталице четника. Марковић Миловн Малиша из Рајковца који је касније био и четник за Мила је рекао: "Тај Миле Сеља је био леп, млад, делија човек". *Милија Ђорђевић: Споредовање беспобедно", страна 273)*

(Миле Сеља- Миодраг Вуковић из Барајева, сада градска општина Барајево Београд, студент филозофског факултета у Београду,погинуо је 3.јануара 1945, на Сремском фронту као политички комесар 3.батаљона Друге шумадијске - Двадесет прве српске ударне бригаде - Нап.-ДДБ)

„Двадесет девстог априла 1943.године Трифун Петровић Макса, секретар Среског комитета КПЈ за срез опленачки, и Обрад Радивојевић Радивоје, члан комитета, кренули су из Жабара прско Бокање за Божурњу.

Макса и Радивоје су се спустили низ западне падине Бокање не примећујући присуство бугарских војника. Тек када су сишли на пут Топола-Крагујевац, приметили су закамouflиране Бугаре у заседи. Они нису заједно продужили према прелазу преко Јасенице, већ су се радвојили, покушавајући да се удаље од Бугара. Користили су канал поред пута. Од Бугара су били удаљени свега педесетак метара. Бугари нису оклевали, отворили су ураганску ватру из пушака и митраљеза. Користили су и тромблоне. Мала даљина гађања повећавала је ефикасност ватре, а плитак канал и релативно стрме западне падине Бокање нису пружали никакав заклон. Макса и Радивоје су се нашли пред бројним непријатељским пушчаним и митраљеским цевима као на стрељању. Били су немоћни, да употребе своје пиштоље и ручне бомбе. Пали су изрешетани мецима. Бугари су тела погинулих бораца одвезли у Тополу и изложили их пред општинском зградом.

На месту погибије Максе и Радивоја подигнут је споменик на којим су уклесани стихови песника Васка Попе:

„Љубиш ли стопалом земљу ову доћи,

Газиш ли је врати се иутнице“.

(Миливоје Стаиковић: "Милић на челу шумдијских скојеваца", стр. 175-176, Топола 1986)

У Даринкиној качари ископана је земунница. Неутврђеног датума 1942.године, одлуком Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац у Даринкином вајату - качари, десно од улазних врата, ископано је склониште - земунница. О томе Душан Петровић Шане - Павле, секретар ОК Аранђеловац каже:

„Знајући какав је Рајковац, знајући и Даринкину приврженост, Окружни комитет Партије донео је одлуку да у њеној кући буде склониште, база Комитета. Најконспиративнија, најповерљивија база. У њој ће се склањати материјал, а ако буде требало, ако не буде другог излаза, и ионеки друг.

Даринкина кућа је на крају села; у авлији има, као и свако сеоско домаћинство, помоћне зграде, вајат (качара), шталу. Иза плота пружа се широка њива, па шума која се шири даље. Најближа кућа није далеко, али ипак, по потреби, могло би се из слоништа, у случају опасности, извући неопажено и стругнути у шуму.

Једне ноћи Даринка, скојевац из села (Милош) Вељко (Марковић) и ја, у вајату (качари), ископали смо плитку јаму,

обзидали је и припремили за сакривање технике, „Пролетера“, листова, летака и другог агитационог материјала.

Али, једног праскозорја, кад се дан отимао од ноћи, морали смо да у ту базу, у то склониште доведемо рањеника..." - *(Ване Мариновић: Рајковачко прасконође, стр.15).*

Партизан Оцокољић Станислав, лечен је у земуници. -Дана 15.априла 2010.године, господин Миладин Гавриловић, управник Задужбине Краља Петра I, у свом кабинету на Опленцу у Тополи, у присуству Миће Манојловића из Тополе, писцу ових редова је казао:

„Посредством и у присуству др Суботића, разговарао сам у Дому Југословенске народне армije јануара 1989.године са генералом Станиславом Оцокољићем. У разговору генерал Оцокољић ми је испричао да је био борац Првог шумадијског партизанског одреда. Са Одредом је крајем (24) децембра 1942.године учествовао у нападу на Станицу Српске државне пољске страже у селу Чумићу, јужно од Тополе у Шумадији. После акције кренули су у село Маскар. У проласку, колико се сећа, ноћу кроз село Трнаву срели су једно непознато лице. Док су се питали које тамо, - то лице је опалило из пушке и Оцокољића ранило у кук. Брзо су се са тим лицем споразумели. То је био Миле Сеља (Миодраг Вуковић - Миле Сеља) који је био партијски радник - теренац на том терену (члан Среског комитета КПЈ за срез опленачки).

На импровизованим носилима Оцокољића су партизани однели до села Рајковца и оставили га у доњој кући (Качари) Даринке Радовић, где је био смештен у кревет. Сутрадан му је партизан Накарада (Никола Петровић Браца инг.агрономије, иначе санитарски референт Првог шумадијског НОП одреда) са бријачем и пинцетом за поштанске марке извадио метак из кука.

Цело време боравка у Даринкиној доњој кући он је време проводио у кревету, а када би Даринка указала на опасност он био био склањан у земуницу.

Негу рањенику пружала је и стрина Станица која је и становала у качари у својој соби. Она је знала и за долазак других партизана Даринкиној кући, знала је и за земуници и то ником није казала све до ослобођења. Зато је и њена помоћ партизанима била значајна.

Када му је рана зарасла напустио је Даринкину кућу пред Св Јована (Сабор Св.Јована Претече и Крститеља је 20. јануара по новом календару, а дана 19.јануара је Богојављење)"..

Оцокољић Станислав, рођен 18.јула 1923.године у Београду. Завршио је три разреда гимназије у 3.мушкој гимназији у Београду 1936, а затим остале разреде у 6.мушкој гимназији. Велику матуру је положио у јуну 1941.године у Београду. У партизане, у Космајски одред отишао је 6.октобра 1941.године. Веза му је била кућа Жујовића у селу

Врбици код Младеновца. Са Зораном Жујовићем, сином Сретена Жујовића, је заједно учио гимназију. (Историјски архив Београд, МГ 2119 - XXX-337)

Оцокољић је преживео рат, постао је и генерал Југословенске народне армије, био је војни изасланик у неким амбасадама Социјалистичке федеративне републике Југославије у иностранству и Секретар Председника Републике СФРЈ маршала Јосипа Броза Тита

Даринкина кућа база Окружног комитета.-Даринкино помагање партизана и њених кћери није у селу било тајна. Даринка је примала политичке раднике - теренце, шила за партизане веш, плела чарапе, док је њена ћерка Радмила од жена по селу скупљала чарапе, џемпере, веш, шалове и понешто одеће. Неки мештани су видели да се у дворишту на конопцу суши и мушки веш, а у кући није било мушкарца. О томе су четнички доушници обавештавали оне који су то од њих тражили. Даринка је храбро и одлучно помагала партизане сматрајући да тако свако треба да ради. Помагање партизана - бораца за слободу Даринка је сматрала за нормалну ствар, за своју дужност. И да тако треба да ради сваки Србину и Српкињу. Када би неко рекао да су Немци велика сила и да их не треба дирати као ни домаће издајнике, Даринка би реаговала. Она је одрасла уз приче о Карађорђу који је једно време живео и у суседном селу Загорици, о његовом односу и борби против Турака који су вршили страшне зулуме и издајницима који су сарађивали са Турцима. Карађорђе није чекао да друге силе натерају Турке да се повуку већ је дигао устанак. Она је то је чула од многих сељака и других, ученијих људи. И сматрала је да и сада у устанку треба помагати устанике. На антипартизанску пропаганду није давала ни пет пара. Она је познавала партизане и својски их помагала.

Зато је њена кућа оцењена као база Окружног комитета КПЈ за округ Крагхујевац, и ископана земуница за склањање партијског материјала, и евентуално лечење рањених бораца.

Претње из Клоке.- Када је одлазила у суседну родну Клоку поједини истакнути четнички сарадници су Даринки говорили да она, за њено добро не треба да сарађује са партизанима, и ако не прекине вези са Шанетом (Душаном Петровићем Шанетом - Павлом, секретаром ОК Аранђеловац) неће добро проћи и свашта је може снаћи.

У Клоки се знало за Даринкину сарадњу са партизанима, иако је четничка организациј у Рајковцу тада била још слаба, али је у селу било четничких присталица који су о томе обавештавали и поједине

људе у Клоки, где је четничка организација била спроведена и јака, а свакако и одређене четничке команданте.

Даринка је била правдољубива као свети Петар.- Она је била радна и вредна, честита и поштена, правична и правдољубива, речита и тврдо је и пркосно бранила своје ставове нарочито у разговору са мушкарцима. Даринка је снагом своје личности придобијала жене у селу за народноослободилачки покрет и да помажу партизане које су је по конкретном понашању сматрале да је праведна као свети Петар.

Поносита на своју браћу ратнике и јунаке који су на Солунском фронту без одговарајуће школе унапређени у нареднике и незадовољна са својим опем који је сарађивао са Аустроугарским окупационим властима, мрзела сараднике окупатора, лажове, непоштене људе а нарочито кукавице и то им је и у лице имала обичај да каже. Па да се са њима због тога и посвађа.

Даринка - поносита, храбра и пркосна партизанска сарадница.- На једној сахрани у селу, Даринка је, Милоју Петровићу родом из њене Клоке, који је био командант 3. батаљона четничке 1. опленачке бригаде, оштро замерила што он и његови четници служе Немцима а не боре се противу њих. Овај јој то није заборавио и због тога је узео учешће у осуди на смрт и ликвидацији и ње и њених ћерки.

На реци Кубршници која протиче између Рајковца и Маскара било је неколико воденица поточара. У суседној Клоки тога није било, па су поједини мештани Клоке долазећи у те воденице пролазили кроз Рајковац и то путем који пролази поред Даринкине куће.

Једном приликом Лазаревић Живан из Клоке, враћајући се из поточаре, када је пролазио поред Даринкине куће, са њом је разговарао. Даринка му је пребацивала да је за четнике а он њој да је за партизане. Дошло је и до оштрог разговора о чему се и у селу причало.

Да ли је Лазаревић о томе обавестио четнике и да ли је он имао некакве везе са страдањем Даринке и њених ћерки, није познато, али се после њиховог клања причало у Клоки и околини да је и Лазаревић Живан убијен од партизана.

Она је слушала од политичких радника - теренаца о акцијама партизана и о поразу Немаца пред Москвом и у Стаљинграду, и о том јавно говорила у селу.

Даринкино одлучно и храбро помагање партизана и њено поносито и пркосно понашање четници нису могли да опросте и одлучили су да је ликвидирају и у селу створе своју чврсту организацију.

Сеоска Порга - световно и духовно место окупљања народа.-

„Сеоска порта.-Реч Порт(а) је вишезначна и користи се у више језика. Порт-а (лат.) је пристаниште-лука на морској или речној обали где пристају пловила. Порт (француски) су врата - улаз. Портал је улазни део цркве. Порта је седиште некадашње Отоманске царевине у Истанбулу (Висока порта).

Код нас ПОРТА је црквено двориште и седиште црквене парохије, где се о верским празницима окупљао народ. У селима где нема цркве, ПОРТА је школско двориште или место окупљања сељана у дане сеоских слава". (Трифун Тодоровић: "Слатина космајска", страна 21).

Рајковац нема цркву, дуго је без школе, па ипак, село је имало своју сеоску Порту, која се налазила у средини села поред које је пролазио главни сеоски пут, а ту се налазио и извор. Дуго, више од једног века Рајковчанима је то било збориште, седиште сеоске власти, вашариште и место за игру и забаву омладине.

У Порти постоји дрво **Запис** где свештеник обавља богослужења и то овом месту давало верско обележје и духовни значај. Тако је Порта била и световно и духовно место села. Поред дрвета - записа у Порти је дуго постојала сеоска кућа, а поред њих и шупа. Кућу је користио сеоски кмет и свештеник када је долазио у село, а у време догађаја који се овде описује становала је једна жена из села - Стана са својом ћерком Душанком. У Порти се налазио и народни кош где је смештан кукуруз, за исхрану сиротиње у пролеће којој не дотекне хране до нове жетве

Према казивању Драгољуба Драгана Савића, „Порта је била ограђена жицом. У Порту се улазило са сеоског пута који је тада ишао десно од воде која је са извора отицала у поток. По уласку у Порту са десне стране налазила се дивља крушка на којој је био урезан крст па је то дрво било запис. С леве стране налазила се сеоска кућа и на њу наслоњена шупа, а нешто даље сеоски кош. У продужетку је био део Порте где је омладина играла коло. У том делу, са пута је био пешачки улаз у порту. Уз ограду - жицу према путу биле су клупе за седеље. Сада није тако. Пут је ишао, горњом, источном страном Порте, али је тешко разазнати трагове бившег пута, јер је он измештен са доње стране Порте, где су се налазиле сеоска кућа и народни кош".

У Порти је постојало дрвеће - јасење које је ширило своје крошње и правили хладовину у летњим данима када су Рајковчани под њима зборили, Богу се молили и веселили Све три зграде су срушене после другог светског рата. И јасенови су исечене али је сада израсло друго дрвеће, а народ Порту сада зове Парк.

-Порта је сада сеоски Парк у коме се сада налази Спомен чесма и на њој плоча са именима палих бораца и жртава фашистичког терора.

Док се то место звало сеоска Порта у њој се налазила **Сеоска кућа**, у којој је сеоски старешина - кмет одржавао зборове у зимском времену а сељаци су организовали седељке, забаве и игранке. Близу Сеске куће био је и **Сеоски кош**, који је сваке јесени морао да се напуни кукурузом. Сеоско кмет је одређивао колико ће који имућнији домаћин да бесплатно унесе кукурза у кош. Кмет је у пролеће бесплатно делио кукуруз сиромашним породицама којима није дотекло хране до нове жетве.

У Порти је било неколико столетних јасенова и једна дивља крушка - крушка дивљакуша у коју је био урезан крст па се то дрво звало **Запис**, где је свештеник чинодејствовао о Заветној сеоској слави. Заветна слава била је **Прво и друго обретење главе св. Јована Крститеља** деветог марта сваке године по новом и 24 марта по старом календару. Славски колач спремао је имућнији домаћин који је спремао и врућу ракију. Сваке наредне године то је радио нови домаћин. Свештеник је уочи Славе и сутрадан одржавао богослужење и секао славски колач. Ту су се окупљали углавном старији људи ради молитве и вруће ракије. Око крушке - записа је био округли сто и клупа. Баш под том крушком - записом, заклана је Даринка Радовић .

Сеоска литија је била први четвртак после Духова - Тројице. Народ тај четвртак зове „Бели четвртак“. За ову сеоску славу нико није спремао славски колач. Свештеник је одржавао богослужење. Увече и сутрадан људи су доносили пиће, углавном вино и ракију. Тада су се организовале **Крстоноше** у којима су ишли момци, девојке, ђаци и други. Свештеник, кмет и учитељ одређивали су шта ће ко да носи од црквених знамења - барјаке, иконе, крст, кандило и друго. У разним крајевима села било је још четири записа, које су обилазиле Крстоноше певајући „Крстоноше Бога моле...“ и друге песме. Пролазећи кроз село жене су послуживале крстоноше разним ђаконијама.

О заветној слави и сеоској литији после подне у Порти је била игранка. Игранке су одржаване, иначе, сваке недеље, а Беле недеље, то је задња недеља пред ускршњи пост, сваки дан после подне. Поред кола игране су и друге игре „Прстена“ „Каиша и мачке“ и друго. У овој недељи многи су се правили у „Беле бабе“ и „Комедијаше“ и ишли по селу од куће до куће играјући и певајући.

Када су у Порти четници заклали Даринку и њене ћерке, људи су све ове обреде преместили код школе. У Школи се одржавал и прослава св. Саве. И за ту прославу домаћин славс је спремао славски колач и врућу ракију. Свештеник је држао молитву и секао колач, а затим је домаћин славе водио кући на ручак свештеника, учитеља, кмета, домаћина од кога је преузео колач и домаћина коме је предао дужност домаћина за наредну годину. На прослави су ђаци прво одпевали Светосавску химну:

„ Ускрхнимо с љубављу, Светитељу Сави, Српске цркве и школе - Светитељској глави. Тако венци тамо слава, Где наши српски пастир сава, Појте му Срби, песму и утрјте... ”. После су е деклемовали и друге песме.

(Доброслава Вукашиновића из Рајковца, сећање од 4. јануара 2011. године)

Херојска смрт Даринке, Радмиле и Станке

Ноћ каме у сеоској Порти.-Већ смо видели да се дуже времена припремала ликвидација Даринке и њених ћерки. И одлука о томе донета је неколико дана раније. Али то није знало само неколико четничких старешина. Да се спрема нека акција у Рајковцу, знали су то и други четници.

Тако је Јанковић Живадин Жаба из Клоке, дошао у Рајковац код Загорке своје сестре од тетке, и рекао јој да њеном мужу Вукашину Вукашиновићу, партизанском сараднику у Рајковцу каже да те критичне ноћи не спава у кући. Вукашин је тако и урадио. Јанковић је као четник знао да ће четници ићи Рајковац, али није знао ко ће све бити ликвидиран, за сваки случај сматрао је да се Вукашин те ноћи склони.

Обраду Радовићу његов рођак Тихомир Радовић, брат од стрица његовог оца Војислава, причао је, да је он те ноћи када су Даринка и њене ћерке страдале, требало да буде у сеоској четничкој стражи, али му је од стране сеоских четника речено да те ноћи не буде на стражи. Обраду је рекао и да му је жао што старију Даринкину ћерку Радмилу није довео те ноћи да спава у његовој кући, остала жива, али се бојао да га четници не убију и запале му кућу.

И Обрадов син Радмил је говорио писцу ових редова да је те критичне ноћи Даринка требала да иде у једну кућу у селу где су жене плеле чарапе, али да није позвана, знало се да ће те ноћи stradати.

Можда је то знала и Даринка, али каква је већ била куражна није се плашила, иначе би отишла са ћеркама од куће, и не би примила рањеника.

Иако су тада клања обично вршиле четничке црне тројке, четници су овој ликвидацији придавали велики значај и очекивали евентуални сукоб са партизанима, па је за извршење овог злочина дошло више четника. За акцију су била ангажована четници из Клоке, из састава 3. батаљона Копленачке четничке бригаде, под командом Милије Петровића наредника - питомца такође родом из Клоке. Њима се придружио и Бора Димитријевић који се тада налазио у суседном селу Загорици, са својим пратиоцима. Бора, иначе жандармеријски наредник, пре доласка у четнике био је командир станице Српске државне страже (недићевци - жандарми) у Белосавцима. Према непровереним подацима он је био помоћник или заменик команданта Опленачке бригаде. **Бора је довео кољаша званог Роткву који је заклао Даринку, Радмилу и Станку.**

Та аветињска ноћ 22/23 маја по новом а 9/10 маја по старом календару, била је обасјана месечином. Четници су се као утваре ушуњали у Рајковац, без ларме и галаме, што је иначе био четнички обичај при кретању. Пре доласка Даринкиној кући од ове четничке скупине формиране су три групе. Прва је била претходница, друга је имала задатак да изврши ликвидацију Даринке и њених ћерки, а трећа група је била у заштитници друге групе. Свака група имала је око десетак људи, можда и више. Прва и трећа група које су имале задатак да штите другу групу нису знале за њен задатак.

Друга група, у којој су били Бора Димитријевић и Милија Петровић дошла је до Даринкине куће. Пробудили су Даринку и сачекали да се обуче и она и њене ћерке. Постоје приче да су врата на кући разлупали и друга казивања да то то нису радили, јер су хтели да без велике алабуке и плашења Даринке и њених ћерке ураде што су наумили. Зато их четници нису саслушавали, тукли мучили ни везали већ су их брзо, без претресања и пљачкања куће, извели напоље и повели их сеоској Порти, која ће убрзо постати крваво поприште Уз пут нису матлетиране тако да нису кукале ни запомагале. Изненађене и запрепашћене, узбуђене и уплахиране, опкољене том злом силом и ордијом свирепих, неумољивих и окрутних четника, оне су морале поступати по њиховим наређењима јер друге није било.

У качару где је спавала баба - стрина Станица четници нису ни улазили.

Прва група је прошла Порту и зауставила се, тако да људство те прве групе није знало шта ради друга група. Трећа група се

зауоставила, пре Порте, тако да и четници те групе нису знали шта ради друга група. То су сазнали тек када је злочин извршен.

Када је друга група је стигла до Порте настали су језиви тренуци. Станка је заклана пред улазом у Порту ближе извору, сада чесми. Нађена је са главом и горњим делом тела наслоњена на један велики јасен, а по некима на ограду од жице. Били су јој исечени прсти и дланови, вероватно се бранила од кољаша. Ближе кошу заклана је Радмила, лицем према земљи. У локву крви пала јој је њена дуга коса. На њеним леђима видео се траг од цокуле, вероватно, кољаша. Близу Радмиле заклана је и Даринка, такође лицем окренута према земљи. И Даринка и Радмила биле су обучене у цемпере.

По казивању Јанковић Живадина и неких других четника из Клоке све три невинне жртве заклао је кољаш Ратка.

Тако су грозном смрћу звршиле своје животе брижна мајка Даринка, њена љубимица Радмила, дугокоса рајковачка лепотица пуна снаге и животне радости и мајчина миљеница смеђокоса девојчица Станка. Није се чула њихова вриска, кукњава и запомагање. Достојанствено су дале своје животе за слободу која ниче из крви жртава палих за њу.

Овим грозним злочиним је оскрнављена сеоска Порта и као световно и духовно место окупљана народа.

Тако су Даринка и њене ћерке Радмила и Станка биле пре жртве црног терора равногорских четника Драже Михаиловића у Рајковцу.

Злочин су извршили припадници Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО), чији је врховни командант био Краљ Петар II Карађорђевић, а Начелник штаба Врховне команде ЈВуО био је армијски ђенерал Драгољуб Дража Михаиловић.

Вечито је питање каква је то краљевска војска, какви су то команданти, какви су то војници и на крају какви су то људи који су донели смртну пресуду и који су у глуво доба ноћи, када је село спавало дубоким сном, истерали из куће мајку Даринку и њене ћерке: девојку Радмилу и тринаестоипогодишњу девојчицу Станку које нису ништа скривиле ни богу ни људима, зверски заклали у сеоској Порти?

Југословенску војску чији су војници и старешине вршили оквеве злочине, пре неколико година, Скупштина Србије законом је

изједначила са Народноослободилачком војском Југославије - партизанима које су Даринка и њене ћерке помагале.

Ништа није скривено што се неће открити.-Није забележено аутентично сведочење о овом злочину. Писани искази сведока не постоје. А до исказа на суду окривљеног Боре Димитријевића једног од организатора и извршиоца овог злочина, писац ових редова није дошао, што ће, вероватно, урадити будући истраживачи. Да су жртве тучене, мучене и саслушаване, како се причало и писало лишено је сваког основа. Не зна се ни која је жртва заклана као прва друга или трећа.

У Клоки и околини се и сада прича да су Даринкине ћерке Радмила и Станка, или једна од њих једном четнику рекле: „Ујка спаси нас“. У овој четничко злочиначкој акцији учествовао је и командант 3. батаљона Милија Петровић, и неки сматрају да је то он био. Али писац ових редова то није могао тачно да утврди. По неким казивањима. Командант 3. батаљона Милија јесте из Клоке од Петровићи, али он није од Даринкине фамилије Петровић, него од друге фамилије Петровићи која није у сродству са Даринкином фамилијом.

Милија Петровић је касније, 1944. године, непажњом, убијен од једног четника, у младеновачком селу Дубони.

Према другим, непотврђеним, казивањима из Клоке, тај „Ујка“ је био Витомир Петровић из Клоке, који је такође, приликом извршења тих злочина, те ноћи био у Рајковцу.

Било како било, по овим причама, у извођењу ових злочина је учествовао неко од Даринкиних рођака из Клоке

Према непровереном казивању Стане и њене ћерке Душанке које су становале у шупи која се налазила у Порти, неко је од четника рекао да се не закоље једна или обе ћерке. Али неки други четник кога је препознала Станка или Радмила је казао: „А шта ће бити са мном и са мојом кућом!“ Вероватно је мислио да ће бити проказан партизанима. Зато је заклана Станка, односно Радмила.

Иако писац ових редова много штошта није могао да утврди у вези овог злочина, он се нада да ће се цела истина о овом стравичном догађају кад тад открити.

„Али ништа није скривено, што се неће открити, ни тајно што се неће дознати. Зато, оно што у мраку рекосте, чуће се на виделу,

**и што на ухо шаптасте у одајама, проповедаће се на крововима",
пише у јеванђељу по Луки, 12. 2-3.**

Позната је и народна изрека: „Заклела се земља рају, да се тајне све сазнају". А стари латини кажу:"Tetriб атта геуела!" - Време открива све.

Даринка је пркосила кољашу.- „ Можда би потпуна и права истина о хероини Даринки Радовић остала тајна да није било пок.Радојице Раке Ивановић, мајора УДБ-е, првог начелника ОЗНЕ за срез опленачки, пушкомитраљесца и рањеника из Пријепољске битке. Он је трагајући за детаљима о њеној смрти, и смрти њених кћери забележио (направио Блешку) и похранио неке детаље који се сада по први пут дају у јавност. Његовом трагању /како по службеној дужности, тако и приватно/ није остало нејасноћа. Он је оставио писани траг у коме између осталог стоји забележено, а тиче се Даринке и њених кћери, следеће:

„Добро је познато да је Даринка чији је муж био у Немачкој у заробљеништву од првог дана била одана нашем партизанском покрету а њена кућа брижљиво скривана за рањенике и истакнуте партијске другове.

Често сам са другом Шанетом одлазио одмах после рата у Рајковца, шетали се и разговарали о Даринки.

По службеној дужности сам истраживао њену смрт и тражио виновнике који су је потказали и предали у руке злогласног КУЗЕЉЕВИЋА који је лично и њу заклао и њене кћери. Тако сам истрагом дошао до извесног ВУЧИЋЕВИЋ МИЛИВОЈА из истог села Рајковца, Даринкиног комшију који је код мене доведен 24.11.1944.годин у Опумоћство УДБ-е у Тополи. Исти је у току рата иако претседник села био нама од користи и приликом саслушања ми је изнео следеће:

„Даринка је из мог комшилука. Муж јој је био у заробљеништву у Немачкој. Ја сам знао да је она везана за покрет, да долазе партизани код ње, али сам јој помагао колико сам могао. Упозоравао сам је да буде обазривија, да се пази јер се четници свуда мувају около и мотре на њу.

Једном приликом дошла је група четника које је предводио неки РАНИТОВИЋ из ШАТОРЊЕ који су хтели да је закољу. Ја сам их одвео у качару и дао им да једу и пију док се она није склонила. Тако сам је тај пут спасао.

Тога дана када је дошао онај КУЗЕЉЕВИЋ и АРСЕНИЈЕВИЋ да је убију у њеној скривници је био друг МИКА и он је изашао на време ја сам га сакрио у мој кош.

Четници су дошли и отпочели свој злочин.Са њима је био и један мој даљи рођак МИЛАН који је довео четнике. Видео сам га са њима и знам да га је онај КУЗЕЉЕВИЋ нечим наградио /мислим да су то били златници/. Он је и мене пријављивао како четницима тако и сада вама у ОЗН-у као да сам ја био

четнички присталица што није тачно. Ја сам помагао партизана а које је смео да одбије четнике да им не да вино, ракију и остало. КУЗЕЈБЕВИЋ је почео свој злочин и знам да је после тога рекао: "Мајку јој црвену, ја је кољем а она пркоси и неће ништа да призна, курва партизанска..." Још знам да је Даринкина свекрва питала (четнике): „Што ми убисте децу она нису ништа крива а она /мислећи на Даринку/ што је тражила то и доби". Вучићевић је, наводи даље Ивановић, спроведен у Крагујевац где сам планирао да до детаља разоткријем све о Даринкиној смрти. Провером на терену утврдио сам да се његово казивање поклапа са подацима на терену, да је стварно колико је могао помагао партизана, носио храну и слично, одводио на другу страну четничке потере и слично. Додуше неке комшије и рођаци су га теретили да је био за четнике, за Краља и Монархију и хтео сам да све то проверим. Још ми је било чудно што је једна од пријава МНО против њега била од стране рођака М.

Нажалост обавезе и гоњење банди су ме одвеле даље по терену Рудника тако да нисам до краја расветлио детаље.

Још да ствар буде гора несретни Вучићевић је без суда и било чега стрељан тако да је тајну однео у гроб.

Али ја сам успео да сазнам основне детаље и са истима сам упознао и друга Шанета. Она је /мислим на Даринку/ била симбол пркоса, части и достојанства и свака друга прича је без основе. То одговорно тврдим и све што сам радио ја сам успео да преточим на папир и да сачувам до краја свог живота", завршио је своје казивање Радојица Рака Ивановић, родом из с.Крћевца".

(Из Крагујевца, ову Белешку ми је мејлом послао Мирослав Кларчар 21.09.2010, на сугестију професора Жељка Зиројевића, потпредседника Окружног и Градског одбора СУБНОР-а Крагујевца.

Напомена ДДБ.

Арсенијевић који се помиње у овој Белешци Ивановића, вероватно је био Негован Арсенијевић, поручник који је био једно време командант Опленачке бригаде Горске гарде, која још није била развила своју пуну формацију, у време овог злочина у Рајковцу.

Кузељевић је био познат четнички кољаш у поменутој бригади, који је по непровереним подацима погинуо августа 1944. године на Копаннику у борби против партизана.

Миливоје Вучићевић који се критичног дана нашао са Арсенијевићем, био је четнички командант села, а не председник општине како се наводи у белешци..

Четници су дошли да изврше злочин ноћу, а у Белешци пише „Тога дана“.

У Белешци не пише где се и зашто Вучићевић састао са Арсенијевићем, одакле су четници дошли и када су отишли.

У Белешци се помиње неки МИКА који је био у скривници (земуници), ваљда код Даринке који је изашао на време и кога је Вучићевић склонио у његов кош.

Не зна се који Мика, кому је јавио да се склони и зашто није јављено и Даринки да се склони са ћсркама?

Не пише у Белешци које оптужио Даринку да сарађује са партизанима.

Не пише у Белешци да је Вучићевић одвраћао Арсенијевића и Кузељевића да не изврше злочин.

Из Белешке се не види где је Вучићевић био када је извршен злочин

Према Белешци - „Кузељевић је почео свој злочин и знам да је после тога рекао:„Мајку јој црвену...“, али не пише комс је то Кузељевић рекао, њему или неком другом

По Белешци, Вучићевић је знао за страдање Даринке и њених ћерки Радмиле и Станке. То се може претпоставити и по неким другим казивањима. Уосталом као четнички командант села то је требало да зна. Као командант села он је био дужан да обавештава више четничке старешине и ко у селу сарађује са партизанима, па и када је у питању Даринка и њене ћерке Радмила и Станка. Аутор овог текста, у кратком истраживању, није дошао до података да је Миливоје Вучићевић сеПната оптужио Даринку за сарадњу са партизанима и да је учествовао у доношењу одлуке за ликвидацију Даринке и њених ћерки Радмиле и Станке, али није дошао ни до података да је од четника тражио да се оне не закољу и не изврше ни други четнички злочини. А да ли ће и шта о томе писати нови истраживачи и писци показате време. Чињеница је да су Даринка и њене Радмила и Станка и још неколико других људи и жена из Рајковца страдало од четничке руке, па и један човек из суседног села, биће да је из Рабровца, док је Миливоје био четнички командант села Рајковца, коју није престао или одбио да врши или под било каквим изговором одустао да то буде, ни после првих ни последњих четничких злочина у селу, а поготово када су четници заклали Станку Радовић која није имала ни четрнаест година. Да Миливоје, по ослобођењу није вансудски ликвидиран, његову улогу као четничког команданта села суд као надлежан орган би разјаснио и утврдио његову виност или невиност. Овако то остаје непознато и повод за разне приче.

Писац ових редова сматра да ће се овим Ивановићевим сећан>има, несређеним и непозданим, бавити детаљније неки други истраживачи и писци, као и улогом Миливоја Вучићевића, као четничког команданта села Рајковца за време Народноослободилачког рата.

Рањеник није тражен.- Говорило се и писало у књигама и новинама, да је неко видео када је доведен рањеник до Даринкине куће, да су после тога убрзо дошли четници, да су развалили врата од Даринкине куће, да су њу и њене ћерке тукли, мучили и саслушавали

да признају где крију рањеника, да су вршили претрес куће, да су их везане отерали до порте и друго.

Зашто је створена прича да је све то било, када се то није десило, писцу ових редова није познато.

На основу скромног и непотпуног истраживања, већ је наведено да четници нису вршили претрес Даринкине куће и нису улазили у качару где је била јама - земуница, и да нико није видео када је доведен рањеник јер се злочин припремао неколико дана раније.

Да ли је и ко био у земуници?- Да је рањеник био у земуници - јами - склоништу, писац ових редова није пронашао никакав писан документ из тог времена, што не значи да таквог документа нема и да рањеник није био у склоништу. О томе постоји казивање Душана Петровића Шанета, а сви други који су о томе говорили само су препричавали или писали оно што је Шане говорио, од кога је и потекла та прича.

Додуше постоји и сећање Станице Радовић, али је њено казивање слабо коришћено.

У једном свом казивању Шане је рекао: "Али, једног праскозорја, кад се дан отимао ноћи, морали смо да у ту базу, у то склониште доведемо рањеника..." Шане није говорио ко је довео рањеника, ако је стварно доведен, па не помиње ни себе. Он није остављао податке који би потврдили истинитост његовог казивања. Са рањеником је морао доћи партизан који је познавао Рајковац и Даринку и знао где је њена кућа. То бно вероватно био Шане, јер по много чему судећи, он је једини од чланова ОК знао за земуницу и познавао Даринку..

Политички радници - теренци углавном су се кретали ноћу. Ако је било праскозорје како је Шане говорио, онај ко је рањеника довео требало је да остане са њим или да се склони негде у селу што се није десило јер бн се то знало.

Шане је упорно за живота, говорио да је те ноћи у земуници био само рањеник, а да он није био, али није казао где се те ноћи налазио. И. према казивању писцу ових редова госпође Олге Ђорђевић, ћерке Драгића Јанковића, она је, када је Шане долазио код њеног оца у Тополу, чула Шанета када му је говорио да он те ноћи није био у земуници.

Шане, који је са Милошем Марковићем Вељком и Даринком за ноћ ископао земуницу је рекао да су ископали „плитку јаму“, а Вељко је казао да је земуница била „невелика, у којој се једва могло лећи“. То значи да се у земуницу могао сместити само један човек. То тврди и Радослав Вукашиновић, из Рајковца који је после ослобођења више пута видео ту јаму - земуницу..

Већ је наведено да је аутор књиге „Први шумадијски партизански одред“ у свом раду написао да је на неком заједничком састанку штаба одреда и представника ОК неко случајно рањен и да је Шане одлучио да се он лечи код Даринке. Али и у тој књизи не пише када је и где састанак одржан, које кога ранио и које рањеника одвео до Даринкине куће - качаре и тамо га сместио пошто је претходно с тим упознао Даринку, ако се то догодило.

Казивање баба Станице да је Шане довео рањеника, слушао је Војислављев син Обрад пре и за време похађања првих разреда основне школе. Али Станица то није говорила њему него женама које су долазиле код ње, а он је то слушао више пута када би се нашао у њиховој близини, али му детаљи нису познати. И то се може објавити као његово сећање, рекао је Обрад аутору овог текста. Међутим Обрад је писцу ових редова у једном ранијем разговору говорио, а казао је касније да му то није рекао, како је те критичне ноћи Шане из земунице лупао у еандук са брашном док није пробудио баба Станицу да је обавести како је довео рањеника и да она то зна. По разговору који је чула из земунице, баба Станици се учинило да у земуници нису само Шане и рањеник него да у земуници има још неки партизан. А по њему земуница је била већа, него што су говорили Шане и Вељко?! Када је ујутру Станица изашла до Даринкине куће и видела је празну, узбуђена и уплашена отишла је до комшије Мике Марковића и то му испричала. Мика је одмах кренуо у село и у Порти је видео заклане Даринку и њену децу Радмилу и Станку. Вратио се кући и о томе обавестио Станицу. Станица се вратила у качару и лупала у сандук са брашном да каже Шанету шта се десило али јој се нико из

земунице није јавио, Шане је са рањеником већ био изашао. На основу казивања баба Станице, када је одрастао, Обрад је једном у Рајковцу код куће где је дошао Шане, питао га што нису изашли из земунице и напали четнике да спасу Даринку и њену Радмилу и Станку. Шане је Обрада оставио без одговора, а он му је казао да због тога у ту кућу више не треба да долази.

Год претпоставком да је рањеник био сам како је то говорио Шане, како је могао сам да подигне сандук са брашном и да га врати на своје место и неопажено изађе и снађе се у непознатом крају и терену, јер је већ било праскозорје, а да не буде ухваћен, пре свега од четника. Кога је прихватио и где је наставио лечење?

А ако је рањеник био са Шанетом, па евентуално са још једним партизаном како су могли да се сместе у ту плитку јаму где је једва могао да легне један човек? .

На крају не само што се не зна име рањеника, него о њему нема ни других података, где је и када рођен, шта је био по занимању, одакле је дошао у партизанима, кога је имао од породице, да ли је у одреду био обичан борац или неки старешина, када је, на ком месту и у којој борби је био рањен и у који део тела, где је наставио лечење када се морао склонити из Даринкине земунице. Како то да рањеника нико није знао или није видео ни од чланова Окружног комитета, ни од чланова Штаба Првог шумадијског одреда ни од бораца у одреду. Нико није знао за рањеника само Шане!?

То упућује и на разне претпоставке: да је у земуници био само Шане, да је Шане био са рањеником, да у земуници није био Шане, да је у земуници био само рањеник, да рањеник није био у земуници, да није ни постојао, али је смишљено поменут да би се написао предлог за проглашење Даринке за народног хероја и да се не помиње Шане у вези са страдањем Даринке и њених ћерки Радмиле и Станке. Било како било у народу је створено веровање да је само Шане био у земуници. Наравно ово тек треба доказивати и претпоставку једну по једну потврдити или одбацити, што писац ових редова није успео да

уради. Овакве претпоставке не би се правиле да је Шане испунио своју историјску дужност и рекао шта је у ствари, било. Уместо тога он је догађај мистифицирао.

Већ је прошло више од шест деценија, како се незна ништа о рањенику. Зашто Шане није рекао име тог рањеника када је и због историјске истине то био дужан да каже? Свакако то није било у интересу херојских жртава Даринке и њених ћерки Радмиле и Станке. Напротив. То није било ни у интересу Комунистичке партије Југославије ни у интересу партизана. Шане је одговоран пред историјом народнослободилачке борбе у Шумадији што је ово питање остало неразјашњено.

У предлогу за проглашавање Даринке Радовић за народног хероја, који није могао бити ни написан ни послат Председнику Републике на проглашење, без знања и сагласности Душана Петровића НЈанета, пише да су и Даринка и њене ћерке Радмила и Станка пре клања у црквеној Порти саслушаване, тучене и мучене, да кажу где је земуница и рањеник и ко у селу сарађује са партизанима. Зашто је написано да је било што се није догодило и зашто је Шане то свакако подржао, писац ових редова није могао да утврди.

Без одговора је и зашто до сада није написана књига о Даринки и њеним ћеркама Радмили и Станки, које су у најмању руку двоструки хероји, јер су помагале партизане у време када се зато губила глава и што нису ништа казале о земуници. Да ли зато што би се у тој књизи свакако утврђивало да ли су Даринка и њене ћерке Радмила и Станка те ноћи када је Порта била кланица мучене и да ли је и ко те критичне ноћи био у земуници? И где је те ноћи био Шане, ако није био у земуници? И то аутору овог текста није познато.

Писац ових редова је дошао до ових сазнања и претпоставки, а за очекивати је да ће будући истраживачи и писци доћи до нових података и потпуно разјаснити овај трагичан догађај.

Сахраина Даринке, Радмиле и Станке.-Када је стрина Станица из качаре ујутру устала и дошла у Даринкину кућу, она је била празна. Она је одмах отишла до комшије Мике Марковића и казала му да

Даринке и њене деце нема. и замолила га је да их негде потражи. Комшија се обукао и кренуо сеоским путем. У Порти је видео заклане Даринку, Радмилу и Станку. Одмах се вратио кући и обавестио Станицу која је почела кукати...

После Мике у Порту су почели стизати и други мештани Рајковца, згрожени злочиним, а неке су жене кукале.

Заклане Даринка и њене ћерке Радмила и Станка мештани су превезли колима до њихове куће где су обављени уобичајени погребни обичаји. Милосав Стевановић колар је направио погребне сандуке, у које су оне окупане стављене. Окупило се много народа. Жене су плакале, јер је неко пронео глас да су четници кукање забранили. Плакале су и другарице Радмиле и Станке. Опело је одржао свештеник Милутин Ранисављевић. По црквеним књигама сахрана је извршена истог дана, а по казивању неких мештана, сахрана је обављена по обичају сутрадан. И на сахрани је чиновдејствовао свештеник Ранисављевић. Када је гробове прелио вином и у сваки бацио бусен земље и рекао од земље сте настали у њу идете, свет се почео разилазити.

Са страдањем Даринке у њених ћерки Радмиле и Станке, промениле су се и прилике у Рајковцу. Партизански сарадници и симпатизери су са зебњом и страхом очекивали даљи развој догађаја. Људи су се повлачили у себе.

Црквене - званичне књиге о страдању Даринке, Радмиле и Станке.

У „Протоколу умрлих Српске православне цркве Јагњилске храма Св. Апостола Петра и Павла, од 1.маја 1938, до децембра 1944.године, под текућим бројем 29", пише:

1. Презиме, име, занимање, пол и брачно стање умрлога.

Даринка, супруга Војислава Радовића земљ.из Рајковца, удата, првобрачна.

2. Место где је умро-ло - ла.

У сеоској порти, Рајковац.

3. Година, месец, дан и час смрти.

1943, маја 11/24, по поноћи.

4. Година, месец, дан сахране.

1943, маја 11/24 по подне

5. Место и гробље сахране.

- Гробље Рајковачко, „Долови“.
6. Место рођења.
Клока.
7. Година, месец и дан рођења.
Стара 46. година.
6. Узрок смрти.
Заклана.
9. Презиме и име свештеника који је опело извршио.
Милутин Ранисављевић.
- Ш. Да ли је умрли исповеђен и причешћен.
Исповеђена и причешћена.
- 1 ГПримедба.
У браку провела 24. године. Имала деце 2ж. Кћи живе нису.
Текући број 30.
- ГПрезиме, име, занимање, пол и брачно стање умрлога.
Радмила, кћи Даринке и Војислава Радовића, земљорадника
Рајковца. Девојка.
2. Место где је умро, ло - ла
У сеоској порти, Рајковац.
3. Година, месец, дан и час смрти.
1943, маја 11/24, по поноћи.
4. Година, месец и дан сахране.
Маја 11/24.
5. Место и гробље сахране.
Гробље рајковачко, „Долови“.
6. Место рођења.
Рајковац.
7. Година, месец и дан рођења.
Стара 20 година.
8. Узрок смрти.
Заклана.
9. Презиме и име свештеник који је опело извршио.
Милутин Д. Ранисављевић
10. Да ли је умрли исповеђен и причешћен.
Само причешћена.
- 1 ГПримедба.
Текући број 31.
ГПрезиме, име, занимање, пол и брачно стање умрлога.

Станка, кћи Војислава и Даринке Радовић, земљ.из Рајковца,
Девојчица.

2.Место где је умро - ло -ла.

У порти сеоској, Рајковац

3.Година, месец, дан и час смрти.

1943, маја 11/24, по поноћи.

4.Година, месец, дан сахране.

1943.год. маја 11/24.

5.Место и гробље сахране.

Гробље рајковчко - „Долови“.

6.Место рођења.

Рајковац.

7.Година, месец и дан рођења.

Стара Н.година.

б.Узрок смрти.

Заклана.

9.Презиме и име свештеника који је опело извршио.

Милутин Д.Ранисављевић.

10.Да ли је умрли исповеђен и причешћен.

Само причешћена.

11.Примедба.

Напомена ДЦБ.-

Говде се узима да је у књизи прво уписан стари 11,а после 24,нови датум.

2.Свештеник није навео тачне податке рођења ни за Даринку ни за њене ћерке Радмилу и Станку.

3.Свештеник такође није, као што се из наведеног види, написао које Даринку и њене ћерке Радмилу и Станку заклао.

Неколико људи из Рајковца ми је изричито казало да је сахрана извршена сутрадан по њиховом клању, а не како је свештеник записао, али тако је записано.

Марковић Драгослав Гама, из Рајковца је, писцу ових редовао 28.септембра 2010.године казао да је клање Даринке и њених ћерки извршено на летњег светог Николу (пренос моштију светог оца Николаја) 1943.године а тај верски празник је по старом 9, а по новом календару 22.

Зашто је сеоска Порта било попрште злочина?- Као што се видело за Даринкино симпатисање и помагање партизана више се

знало него о осталим сарадницима народноослободилачког покрета. Људи који су стварали четничку организацију у Рајковцу тајно, путем убеђивања и на миран начин нису имали успеха. Помагање партизана у Рајковцу започето још у лето 1941.године, што је прерасло у Народноослободилачки покрет, и почетком 1943.године и Рајковац је би снажно партизанско упориште на потпуно добровољној основи. Знали су то многи који нису помагали партизана али, али већина њих је о томе ћутала. Зато је стварање јаке четничке организације у селу на убеђивање и миран начин није ишло.

У зиму 1942/1943. четници су створили организацију у Рајковцу, за четовођу поставили Миливоја Вучићевића и организовали сеоске страже. У односу на околна села то је била слаба организација. У селу где је више житеља помагало или симпатисало партизана, четничка организација се није могла развијати ни јачати. Четничким командантима је било јасно да Рајковчанае прво треба уплашити и застрашити и онда створити јаку организацију у селу.

Треба рећи да су четници партизана и њихове сараднике звали црвени а партизанке и жене и девојке партизанске сараднице - црвеним курвама. Такве су приче четници и њихове присталице, и не само они, плели и око Даринке и њене старије ћерке Радмиле, без икаквог основа.

Како је стварање четничке организације у Рајковцу заостајало према суседним селима, четнички команданти су одлучили да се у Рајковцу прво ликвидирају Даринка и њене ћерка Радмила и Станка и да се то изврши у сеоској Порти. Четници су сматрали да ће то изазвати највећи шок у селу када виде жртве у Порти и застрашиће се. Тако је и било. После тог стравичног и свирепог догађаја Рајковац је био престрашен и могло се јавно прићи јачању четничке организације и ликвидацији Народноослободилачког покрета у селу.

Споменици на рајковачком гробљу Долови.- У Рајковачком гробљу - Долови сахрањене су једна поред друге, с лева на десно: Радмила, Даринка и Станка. По повратку из заробљеншта и пошто се по други пут оженио и добио сина Обрада, вероватно крајем педесетих година прошлог века, Даринкин муж и отац Радмиле и Станке подигао им је споменике

На Радмилином споменику уклесан је текст следеће садржине:

**„Радмила Радовић
Рођена 7.VIII.1922.
Заклана 10.V.1943.**

**Спомен под. отац Војислав Брат Обрад и баба Станица
Занавек
ожалошћени".**

На Даринкином споменику уклесан је текст следеће садржине:

**„Даринка Радовић
Рођена 5.XII.1900
Заклана 10.V.1943
Спомен под. Супруг Војислав".**

На Станкином споменику уклесан је текст следеће садржине:

**„Станка Радовић
Рођ.30.XI.1929.
Заклана 10.V.1943.**

**Спомен под. Отац Војислав Брат Обрад и баба Станица
Занавек ожалошћени"**

Датуми су наведени по старом календару. Зашто је дан смрти Даринке, Радмиле и Станке уклесан на споменицима 10. мај а не Н.мај како пише у црквеној књизи умрлих, писац ових редова није могао да утврди. Можда зато што су сматрали или знали да су Даринка и њене ћерке Радмила и Станка од четника одведене у порту и заклане у ноћи између 9. и 10. маја по старом, односно 22/23 маја по новом календару.

Даринкин споменик се налази између споменика Радмиле и Станке, нешто је мањи и доњи део на коме нема текста је скромније урађен од ћеркиних споменика.

Даринка је по новом календару рођена 19, а по старом б.јануара 1896.године, а на споменику пише да је рођена 5.децембра 1900.године?!

Више мештана Рајковца сматра да су Даринка, Радмила и Станка заклане у праскозорје 23. маја по новом а 10 маја по старом календару, и да је сахрана обављена 24/11 маја 1943.године.

Различити датуми о страдању Даринке, Радмиле и Станке.- Већ смо видели да у извештају Окружног начелства за Округ крагујевачки пише да се злочин догодио 23 маја 1943.године.

У Црквеној књизи пише да су страдале 11/24.маја 1943.одине, а на надгробним споменицима да су заклане 10.маја 1943.године.

у Зборнику народних хероја Југославије, пише да су страдале 23.маја 1943,

у књизи „Жене Србије у НОБ-и“, пише да су заклане 9. маја 1943;

У књизи „Преглед историје НОБ у Шумадији“, аутора Милована Мике Милосављевића, да су заклане од четника ДМ ноћу 23/24. маја 1943;

У књизи „Прва шумадијска бригада“, аутора Исидора Ђуковића, на страни 60, пише да су заклане 29. маја 1943.године и тако даље.

Највише извора упућује да су Даринка, Радмила и Станка страдале пред зору 23.маја 1943.године по новом а 10. маја по старом календару, па се у овој књизи узима да се таг трагични догађај тада десио.

Међутим, подаци унети у црквене књиге иако нису тачни, они су званични подаци.

Убиство Животе Стевановића Шуће

После убиства Даринке и њених ћерки, четници су, предвођено Бором Димитријевиће, дошли до оближње куће Животе Стевановића Шуће, коме је Бора хтео да се освети, што му Шућа није дао своју ћерку Љубинку за жену. Када је Бора затражио да му Шућа отвори врата он то није хтео, али је, према казивању његове комшинице Вуке Каратошић, писцу ових редова, отворио прозор и Бора је кроз прозор убацио бомбу и пуцао. Смртно рањен Шућа је тада, према казивању Драге Вучићевића, писцу ових редова, узвикнуо: "Уби ме Бора Димитријевић". Четници су после отишли а да нису улазили у Борину кућу. Већ је било праскзорје. Према казивању Вуке Каратошић, тешко рањени Живота је колима вожен у болницу у Београд, али је у околини Раље умро.

Живота Стевановић Шућа је, те ноћи, био четврта жртва црног терора равногорских четника Драже Михаиловића.

Организација равногорских четника у Рајковцу.

Десетак дана после клања Даринке и њених ћерки Радмиле и Станке, чиме су застрашили многе мештане, четници су сазвали збор на тремеђи Рајковца, Загорице и Клоке. Све претње са тог скупа односиле су се на Рајковчане, а неки су стављени под слово „З“. Убрзо су у Рајковцу почели стварати ширу и чвршћу организаију и вршити мобилизацу у своје јединице.

Нове жртве црног терора.-Наставили су и са терором. После Станке, Радмиле, Даринке и Стевановић М.Животе Шуће, за време

њихове владавине четници с убили из пушака или батинама и заклали и Марковић Милића Добросава, Новаковић Арсенија, Милошевић Љубомира Милосава, Радисављевић Милорада, Савић Милеву и Младеновић Драгослава зато што се није одазвао четничкој мобилизацији.

Црни терор угушио Народноослободилачки покрет.- Репресивним четничким мерама практично је онемогућен рад припадника Народноослободилачког покрета у селу. То се види из извештаја ОК Аранђеловац (ОКА), Покрајинском комитету КПЈ за Србију (ПКС):

Шестог априла 1943.године ОКА извештава ПКС да у Рајковцу постоји 1 члан КПЈ на поједначној вези, 2 кандидата за члана КПЈ, актив Савеза комунистичке омладине Југославије (СКОЈ) и Народноослободилачки одбор (НОО).

Шестог маја 1943.године ОКА извештава ПКС да у Рајковцу има 2 члана партије (КПЈ), 2 кандидата за члана КПЈ, актив СКОЈ-а и НОО.

Двадесет четвртог јуна 1943.године ОКА извештава ПКС: Рајковац. - Услед велике заплашености немогуће радити. Распао се Одбор. Скупљено 500 динара прилога".

Што нису могли да ураде на леп начин четници су то урадили силом.

Даринка Радовић - Народни херој

Даринка Радовић је кренула путем народног хероја када је у јесен 1941.године драговољно позвала и примила у своју кућу једну партизанку и тако, заједно са ћеркама, почела да помаже партизане, упркос томе што је у те дане устанак у Шумадији захватила окупаторска и квислиншка офанзива и партизански одреди почели да трпе велике губитке, да се осипају и престајали да постоје. У то време кризе и осеке устанка, започињала је свеопшта хајка на партизане и њихове сараднике и породице, а свако ко их је помагао или симпатисао био је ухапшен, затваран, тучен, мучен, слат у концентracионе логор или стрељан.

Даринка, изразито слободољубива и правдољубива, одважна и храбра,

речита и говорљива, неписмена и побожна сељанка устаничке Шумадије Вожда Карађорђа није била за неправедан поредак Краљевине Југославије у којој су уживали богати а мучила се и патила сиротиња. Још од аустроугарске окупације мрзела је освајаче и

окупаторе - душмане како је говорила и њихове слуге и помагаче. Иако није била члан Комунистичке партије Југославије, сматрала је за своју нормалну дужност да помаже борце за слободу - партизане колико јој је то њена сиротиња омогућавала, а она знала, могла и умела, заједно са ћеркама Радмилом и Станком које су јој здушно помагале јер су се много волеле и пазиле.

Даринка је била свесна опасности која јој прети, али сарадњу није прекидала. "У мојој си кући сигурнији, него у мајчиној утроби", имала је обичај да каже партизанима који су долазили у њен дом.

Вршећи свесно, поносно и пркосно своју патриотску дужност Даринка, Радмила и Станка су храбро положили своје животе на олтар отаџбине за слободу своје земље, али нису казале за земуницу и да су у њој скривани партизани.

Указом Претседника Федеративне Народне Републике Југославије, маршала Јосипа Броза Тита од 9.октобра 1953.године, Даринка Радовић је проглашена за народног хероја Југославије.

Рекли су о Дарики и њеним ћеркама Радмили и Станки

Радовић Обрада Радмил:У суботу 9.августа 2009.године, после подне са Гораном Деспотовићем и његовим пријатељем Иваном Мандићем, отишли смо у Рајковац да обиђемо кућу Даринке Радовић. У новој кући у којој станује Радмил Радовић са женом Јеленом и синовима Гораном и Лазаром били смо веома лепо примљени и послужени.

Када се Војислав муж покојне Даринке, 1945.године вратио из заробљеништва из Немачке он се поново оженио и добио је три сина. Најстарији је био Обрад који је Радмилов отац, који тада није био кући.

Обрад је са браћом направио нову кућу, у којој смо разговарали.

У току разговора, Радмил ми је рекао:

-Даринку Радовић и њене ћерке четници су ноћу извели из куће, одвели их у сеоску Порту, око 500 метара удаљене где су заклане. Сутрадан су их пренели неки сељаци до куће, а потом су сахрањене у гробљу.

Догађај се одиграо почетком маја, око 9 маја, али тачан датум не знам.

Имена четника извршиоца ових злочина нису му позната.

Причало се да једна комшиница није хтела да зове Даринку на седење и плетење чарапа, јер се знало да ће те ноћи Даринка бити убијена.

Четнички четовођа села у то време је био Миливоје Вучићевић који је од нове власти ликвидиран у Крагујевцу без суђења, крајем 1944.године.

Најмлађа Даринкина ћерка Станка, по причању неких четника, не зна се којих, убијена је што је што је чувајући стоку преносила партизанска писма - пошту.

Те ноћи када су четници заклали Даринку и њене ћерке у Порти, бацили су бомбу на једног човека чија се кућа налази у близини Порте и он је после од тога умро.

Неке ствари из Даринкине куће су однете у музеј у Тополи близу кога је и Даринкин споменик.

Даринкину кућу су до доласка нове власти 2000 године, посећивале ђачке скурзије и други, а после тога се то више не чини.

Даринкина кућа и оближња качара у којој је била земуница нису више за разгледање јер су попуњене другим стварима".

Обилазак сгратишта.-После смо отишли до Порте где су страдале Даринка и њене ћерке. На местима где су заклане постављена су велика камења на којима су исписана имена страдалих. Према казивању Радмила, према налогу неког месног руководиоца на тим каменовима су исписана имена и других палих бораца из села.

У горњем делу Порте где су страдале Даринка и њене ћерке налази се чесма, где постоји спомен плоча палих бораца, а у доњем је у време тог догађаја била сеоска кућа.

Цео простор је шумовит са израслим растињем и Радмилови синови Горан и Лазар су се веома трудили да нам омогуће приступ до сваког споменика, на чему им се и овом приликом захваљујем

Сада сеоску Порту мештани зову Парк, поред које са ниже доње стране иде сеоски пут, али нема никаквог знака који би указивао да је ту било стратиште Даринке и њених ћерки.

Каратошић Вука.- У суботу 9.августа, после обиласка Порте Парка, Радмил је Горана, Ивана и мене одвео до Вуке Каратошић, њихове куме, чија је кућа недалеко од Порте. У кратком разговору, док смо попили кафу, врло предусретелива Вука је говорила о минулим догађајима, у вези Даринке:

- **ШВАПСКИ ЖАНДАРМ, а СРБИН**, звао се БОРА Он је из Загорице долазио у Порту на игранку . Био је леп човек па су девојке волеле да играју до њега, а ја сам им говорила да не играју до швапског жандарма и да га се ману чим је такав.

(То је био Бора Димитријевић, наредник, командир жандармеријске станице у Белосавцима - н.ДДБ)

Бора је после отишао у четнике и он је учествовао у хватању Даринке и њених ћерки и у њиховим ликвидацијама.

Те ноћи када су Бора и остали заклали Даринку и њене ћерке, тај Бора је, са са четницима с којима је био, хтео да уђе у кућу њеног комшије Жуће Стевановића, али он није хтео да отвори врата, него отвори прозор и Бора је пуцао на њега и тешко га ранио у стомак. Шућу је неко сутрадан повезао у болницу за Београд, али је негде око Раље умро, од те ране.

Код Шуће је иначе долазила Даринка Радовић и доносила му ракију а од од Шуће узимала брашно за партизане.

Те ноћи када је Даринка заклана и њене ћерке, а Шућа рањен била је месечина.

Неки човек из Рајковца је ишао у Клоку, одакле је Даринка родом, и тамо причао како Даринка пере и суши веш за партизане и то се види.

Знало се да Даринка сарађује са партизанима а једне ноћи је био Шане са десет партизана на вечери код Даринке, тако се причало.

После клања Даринке и њених ћерки, четници су убили Даринкиног брата који је живео у Клоки.

Девет људи је копало раку да се сахране Даринка и њене ћерке, али на сахрани нико није смео да кука, тако су наредили четници.

Радовић Војислава Обрад.- Са Обрадом сам обавио више разговора код његове куће у Рајковцу и телефоном. Овде ћу навести углавном оно што ми је Обрад казао 3 и 4 априла и 17.маја 2010.одине.

-Ја, Обрад Радовић, рођен **сам 1.јула 1947.**године од мајке Десанке, родом из села Жабара,општина Топола. Отац Војислав био је ожењен Даринком Петровић из суседног села Клоке, са којом је имао троје деце: сина Саву који је млад умро и ћерке Радмилу и Станку. За време Другог светског рата Војислав је био у немачком заробљеништву.

Ноћу између 9. и 10.маја 1943.године, четници су заклали прву Војислављеву жену Даринку и њихове ћерке Радмилу и Станку зато што су помагале партизане.

Када сам одрастао слушао сам разне приче о страдању Даринке и њених ћерки. Највише ми у сећању остало казивање моје стрине Станице која је живела у качари у једној соби, а други део качаре је служио за смештај разних ствари, па и сандука са брашном, испод које је била земуница Стрина је говорила да је Шане (Душан Петровић Шане - Павле, секретар ОК КПЈ Аранђеловац) месецима долазио Даринкиној кући, а био је и у качари и она га је познавала и по виђењу и по гласу. Шане је некада долазио сам а некада са још два три друга. Није се сећала да их је некада било више о четири. Даринка је била сиромашна сељанка, оскудевала је у храни а живела је са две ћерке и стриним Станицом и све је то требало хранити а ћерке и боље одевати.

О страдању Даринке и њених ћерки баба Станица је разговарала са другим женама. Остало ми је у сећању да је говорила како је једно вече Шане довео рањеника, а после су четници дошли и ухватили Даринку и њене ћерке и заклали. Четници те ноћи у качару нису улазили где је стрина спавала. Детаља се не сећам.

У сиромашном селу Рајковцу је већина мештана помагала или симпатисала партизане. Ко је Даринку увео у Народноослободилачки покрет, није ми познато, али се знало да Даринка помаже партизане и да они долазе њеној кући.

Крајем шесдесетих година прошлог века или касније, Шане је дошао Војислављевој кући у којој је живела Даринка са ћеркама. У једном тренутку Шане се одвојио од другова са којима је дошао и разговарао је са мном. Док је јео јабуку, Шане је причао како му је Радмила, Војислављева и Даринкина ћерка, увек спремала јабуку када је долазио. Тада сам запитао Шанета зашто он и остали партизани који су те ноћи били у качари, нису ништа учинили да спасу Даринку и њене ћерке од четника. Шане је нешто рекао, али о томе није хтео да разговара. Ја сам му љутито одговорио да то од њега није у реду и да он не треба више да долази овој кући. Шане је са друговима после тога отишао. Долазио је још неколико пута, али ја тада нисам био код куће.

Да ли је покојни Вељко Марковић из Рајковца копао земуницу са Шанетом то ми није познато, али се причало да је Вељко као мобилисани четник био у Друговцу код Смедерева априла

1944.године, када је тамо извршен покољ. После ослобођења Вељко је важио за главног партијског човека у селу, **али није био да се изгради пут до Даринкине куће, а** био је и против неких других радова које је требало урадити због Даринке и њених кћери.

Те ноћи када је Даринка са ћеркама заклана четници су бацили бомбу у кућу Животе Стевановића званог Шућа, који је после умро.

Мене је крстила Вука Каратошић.

Радовић Тихомир, брат од стрица мог оца Војислава причао ми је да је он те ноћи када су Даринка и њене ћерке страдале требало да буде у сеоској стражи али му је од стране неких четника речено да те ноћи не буде на стражи. Такође, он ми је рекао да му је жао што Даринкину старију ћерку Радмилу није довео те ноћи да спава у његовој кући јер би остала жива, али се бојао да му четници не запале кућу и убију њега.

Кућа Војислава и Даринке Радовић налази се у Прандовића крају.

Четнички командант суседног села Маскара и командант Рајковца су после ослобођења стрељани у Крагујевцу, а дали им је било суђење није ми познато"

Сахрана Даринке и њених ћерки није одржана истог дана када су заклане већ сутрадан. Опело је одржао свештеник Милутин Ранисвљевић.

Споменике Даринки, Радмили и Станки њен бивши муж и мој отац Војислав је подигао после 1950.године.

Стрина Станица била је жена Војислављевог брата од стрица Љубинка, кога нисам запамтио. Од стрине сам чуо да јој је муж са сином отишао у рат и да се нису вратили. Стрина Станица је умрла око 1956.године.

Мој отац Војислав је умро око 1960.године а моја мајка Десанка пред крај седамдесетих година."

Са Обрадом је писац ових редова разговарао више пута. Једном је Обрад рекао како му је стрина Станица причала као детету - ђаку, да јој се Шане јавио из земунице, само да зна да је довео једног рањеника. То је било те ноћи када су страдале Даринка, Радмила и Станка. Када је ујутро Станица сазнала да је дошло до трагедије она је у качари лупала у сандук са брашном да то каше Шанету али јој се он није јављао, већ је са рањеником изашао из земунице. Када смо заједно утврђивали коначан текст наших разговора, Обрад ми је казао

да он менн ово није рекао, па то нисам уврстио у његово званично казивање.

Поповић Милован, шеф месне канцеларије у Клоки, општина Топола, дана М.априла 2010.године, у својој канцеларији, у присуству Миће Манојловића из Тополе, између осталог, казао је писцу ових редова:

-Мој деда Милош Михајло Поповић, ми је говорио како су неки људи из Клоке, биће да су неки Даринкини рођаци, говорили Даринки када је долазила у Клоку, да се батали Шанета (Секретара ОК Аранђеловац), или неће добро проћи.

Када су Даринка и њенс ћерке убијен, били су, као четници, и неки људи из Клоке. Станка, Даринкина млађа ћерка, је неког четника препознала и рекла му је:"Ујка спаси ме", а он је тада рекао осталима да се и она закоље - убије.Али које био тај ујка не зна се.

Дана 21.септембра 2010, са мојим пријатељем Драганом Ж.Праизовићем из Сремчице код Београда, поново сам био у Клоки код Милована Поповића и он ми је потврдио оно што ми је казао М.априла 2010.године, у вези Даринке Радовић.

Мића Манојловић.- Дана М.априла 2010.године, разговарао сам у Тополи са Мићом Манојловићем, који ми је том приликом казао:

„Седмог јула 1971, или 1972.године, Радиша Павлићевић, председник Скупштине општине Топола, Живко Лазић, секретар Среског комитета Савеза Комуниста Србије и ја као председник Општинске конференције Социјалистичког Савеза Радног Народа Србије, отишли смо до Душана Петровића Шанета који је дошао у Тополу и налазио се у вили на Опленцу, да се видимо и да му честитамо Седми јул, Дан устанка Србије.

У току разговора секретар Среског комитета СКС Живко Лазић му је рекао да се у народу прича да је маја 1943.године када су у селу Рајковцу од четника страдале Даринка Радовић и њене ћерке, он налазио у земуници код Даринкине куће, јер се до тада није знало које био тај рањеник.

Шане је променио боју лица и нервозно и мало љутито рекао да је код Даринке у земуници био један рањен борац који је погинуо крајем 1943.године када је Прва шумадијска бригада водила са Немцима борбу у Пријепољу. Ништа више није рекао. Разговор је настављен о другим стварима".

Живко Лазих, бивши Секретар Општинског комитета СКС за општину Топола, у телефонском разговору 24.јануара 2010.године је писцу ових редова рекао:

„Године 1973.године, био сам секретар Среског комитета СКС у општини Топола. Пре ове дужости био сам сарадник дневног листа „Вечерње новости“, па сам о Даринки Радовић написао један чланак за 8.марта те године.

У вези прославе седмог јула у Тополи је давана је позоришна представа о Даринки Радовић поводом тридесетогодишњице њеног страдања, а улоге су играли глумца Маја Димитријевић и глумац Адем Чејван.

Душан Петрови Шане се тада налазио у вили 2 на Опленцу па је нас неколико општинских руководилаца, међу којима је био и председник Скупштине општине Радиша Павлићевић и председник Општинске конференције ССРН Србије Мића Манојловић и ја, отишли до Шанета да га видимо, честитамо му Дан устанка Србије 7.јули и да мало поразговарамо.

У разговору са Шанетом рекао сам му да сам гледао позоришну представу о Даринки и да се у народу прича да је он био тај рањеник који се налазио у земуници у Даринкиној кући. Шанета је то шокирало и он је пребледо, да би нам рекао да је то био један рањен борац који је погинуо у Пријепољској бици. После смо променили тему разговора, а о томе никада више нисам са Шанетом разговарао.

Драгољуб Драган Савић, резервни официр у пензији, је у Рајковцу у кући Милана Симовића и у његовом присуству, и у присуству мог пријатеља Драгана Ж. Праизовића, 16.септембра 2010.године, писцу ових редова казао: -У Рајковцу је 1941.године било 80 кућа и 45 ђака.

Ујутру када су Даринка и њене ћерке Радмила и Станка заклане, трчао сам, као и многи мештани, у Порту где сам их видео заклане. Радмила је лице била окренута земљи а преко ње је неко газио, вероватно убица. Мала Станка је заклана ван Порте код извора, била је наслоњена на једно дрво.

Склониште - земуницу у Даринкиној качари копао је и Марковић Милош Вељко. Колико се сећам земуница је била мала, у њу је једва могао да легне један човек.

Бора Димитријевић, наредник жандармеријски у Белосавцима хтео је да живи са Љубинком ћерком Животе Стевановића Шуће али он то

није дозвољавао и Бора га је исте ноћи убио када су страдале Даринка и њене ћерке. Шућа је био у добрим односима са Даринком и давао јој је ракију.

Војислав Радовић, Даринкин муж, спадао је више и сиромашне него средње имућне сељаке. У Првом светском рату био је у аустроугарском заробљеништву, а као војник југословенске војске у Другом светском рату био је у немачком заробљеништву. Војислав се добро слагао са Даринком. Био је добре нарави, а на сеоским скуповима волио је да изводи неке шале као глумац и да тако забавља сељаке.

Даринка је била жена што на уму то на друму. Она пред мештанима није крила своје симпатије према партизанима. Њена Радмила је била лепа црнка а Станка је била више смеђа.

Теренци партизански у селу су били Шане Петровић, Миле Сеља и Радивоје.

Није ми познато ко је Даринку укључио у Народноослободилачки покрет. Сматрам да је то био политички радник - теренац Миле Сеља (члан СП КПЈ за срез опленачки), који је био врло спретан и сналажљив и уживао је велики углед у Рајковцу. Драгиша Богдановић, из суседног села Маскара је погинуо 1942.године, није Даринку укључио у НОП.

Крајем 1941.године, када је за партизанае настала тешка ситуација, и Шумадијски одред се осипао, Шанета сам видео у кући Животе Симовића. Тих дана за њим је расписана и оштанпана уцена коју су донели у општину Маскар и лепили је по селима. Тако су за Шанета сазнали и многи који за њега никада нису чули. Шане, који је до тада био у грађанском оделу затражио је о добио од Животиног сина Љубише народно шумадијско одело.

По ослобођењу, када је Даринка проглашена за народног хероја о њој се много писало по разним новинама. Било је ту и нетачних ствари. Ја сам једном хтео да на то реагујем. О томе сам разговарао и са Шанетом, али ме он од тога одвратио: - Нека их, нека пишу како пишу, само нека се о Даринки ствара легенда, говорио ми је.

Четници су убили у Рајковцу:1.Даринку Радовић, заклана,2.Радмилу Радовић, заклана,3.Станку Радовић, заклана 4.Радисављевић Милорада, заклан5.Савић Милева, тучена од четника и после умрла, 6.Марковић Добросав, тучен па убрзо стрељан, 7.Новаковић Арсеније, тучен па касније стрељан, 8.Младеновић

Драгославм стрељан пред четничким стројем, што је избегавао четничку мобилизацију, 9.Стевановић М. Живота Шућа. Ш.Милошевић Љ.Милосав, умро од четничког батинања.

Светозар Света Новаковић, у његовој кући у Рајковцу 16.септембра 2010.године, у присуству његове жене Раде и мог пријатеља Драгана Ж.Граизовића,писцу ових редова је казао:

-За клање Даринке сам чуо изјутра и трчао сам да то видим. Станки су били исечени прсти, а Радмила је била окренута лицем земљи, а на леђима траг од цокуле кољаша који је по љој газио.

Био сам код Даринкине куће где су билс у сандуцима мртве, а сутрадан сам био на гробљу када је била сахрана, где је било много народа.

Сандуке мртвачке је правио, вероватно, Милосав Стевановић, столар, који нема порода. Други столар у селу је био Вукашиновић Милосав, имао је ћерку. На сахрани је било много света.

Опело је држао поп Мића Ранисављевић.

Вучићевић Вела, сарадник НОП-а имао је имањс испод Даринкине куће. Можда је он придобио Даринку за сарадњу са партизанима и препоручио је неком партизанском теренцу.Велин син Миливоје, такође је био сарадник НОП-а и помагао партизане, али је био мобилисан у четнике и погинуо је у борби са партизанима као четник. Други Велин син Милан такође је био сарадник НОП-а, после ослобођења био је у Месном народном одбору у Рајковцу а затим је био на некој дужности у Тополи.Трећи Велин син Милутин, такође је био за партизане.

Што се тиче убиства Даринке и њених ћерки, све је почело из Клоке, јер тада у Рајковцу није било наоружаних четника, већ тек после клања Даринке. ?Из Клокс, одакле је Даринка родом, су и дошли четници и извршили клање.

Касије су четници убили Милорада Радисављевића, Добросаву Марковића и мог деду Новаковић Арсенија.

У селу је било четири куће Радовића, али је само Даринка помагала партизане.

Када су поведене у Порту Даринка и њене ћерке су кукале када су пролазиле поред куће Животе Стевановића Шуће. Он је тада отворио прозор и рекао Бори Димитријевићу, бившем жандарму, који је учествовао у њиховом спровођу, зашто муче те жене.После клања Бора се вратио до Шућине куће и пуцао на Шућу и бацио бомбу који је рањен и после од тога умро.

Вучићевић Миливоје, четнички командант села Рајковца је био добар. Стрељан је по ослобођењу у Крагујевцу. Има живог сина Драгу.

У суседном селу Маскару је била општина и за Рајковац. У Маскару је био четнички командант села Аца Николић и он је био надређен Миливоју.

Витомир Вита Марковић, рођен у Рајковцу 1925.године, у својој кући у Аранђеловцу, 24.септембра 2010.године, писцу ових редова је казао:

- Рајковац је пред Други светски рат био опозиционо село. Било је највише сељака средњака, па сиромашних, а само је један сељак имао 45 ха земље. У школи је пред рат било 45 ђака.

Вучићевић Миливоје, четнички четовођа села Рајковца, био је добар.

У сеоској Порти у Рајковцу су постојали народни кош и кућа у којој је по оелобођењу био Месни народни одбор.

До те народне куће била је шупа у којој су становале две жене: Станка са ћерком Душанком.

Критичне ноћи неки четници су говорили да убију Даринку а да ћерке пусте. Онда је неко рекао, а шта ће бити са мојом кућом, кад су ме оне сада виделе, па су после и оне заклане. Даринка и Радмила су заклане близу једна друге, а Станка даље, код садашње чесме.

Земуница у Даринкиној згради - качари била је велика, у њој је могло да седне 2 до 4 човека. Отварала се одозго из качаре, а да ли је излаз био и са стране зграде није ми познато.

Милан Вучићевић, даљни рођак Милији Вучићевићу, био је партизански сарадник као и његов сина Милија који је погинуо као мобилисани четник.

Милутин Тодоровић, професор из Рајковца је први причао о комунизму у селу, а има два сина и две ћерке.

За време Народноослободилачке борбе Рајковац је био претежно партизански.

У Рајковац је долазио четнички командант Божићевић и увек је одседао код Милије Јовановића. Долазио је и Милан Тодорић.

Кузљевић је био опасан четнички кољаш.

Марковић Милован Малиша из Рајковца био је четник и незгодан .

Драго Вучићевић.- Када сам са њим обавио разговор у његовој кући у селу 28.септембра 2010.године, у присуству мог пријатеља Драгана Ж. Праизовића, казао је:

-Мој отац Миливоје Вучићевић је за време немачке окупације од 1942 до 1944.године био четнички командант села, а по ослобођењу је од нових власти, без суђења убијен у Крагујевцу и сада тражимо његову рехабилитацију.

Тог дана када су страдале Даринка и њене ћерке, ујутру се чуло да нека жена кука у Порти која није далеко од наше куће. Хтео сам да видим које то и зашто жена кука, али ми је отац рекао да ћутим и да тамо не идем

За време окупације видео је негде у селу партизана Мила Сељу, који није долазио њиховој кући.

Мртвачке сандуке за Даринку и њене ћерке правио је колар Милосав Стевановић, први члан КПЈ у селу.

Крајем 1942. формирана је четничка организација у Рајковцу, када је његов отац Миливоје постао четнички командант села.

Над Даринком и њеним ћеркама опело је извршио поп Милутин Ранисављевић.

Бора Димитријевић био жандарм па прешао у четнике. После клања Даринке и њених ћерки он дође до куће Животе Стевановића Шуће која је близу Порте. Пошто Шућа није хтео да отвори врата него је отворио само прозор Бора баци бомбу у кућу кроз прозор. Тада је Шућа гласно рекао: "**Уби ме Бора Димитријевић!**"

Бора Димитријевић се после рата, вратио из Босне и одметнуо се од нове власти и крио се код јатака. У једној кући у Јагњилу био је опкољен али је он убио два младића, да ли војника или милиционера не знам, и побегне. После три године је ухађен је у Азањи и у Крагујевцу га је суд осудио на смрт. То је могло бити око 1948.године. Бора је био звер човек.

Јовановић Милош Казанџија био је у Крагујевцу у затвору две године и видео је Бору у затвору. Када је Бора осуђен на смрт питао га да ли хоће да се жали на пресуду а Бора му је одговорио: "Кома да се жалим".

Тодорић четник био је Ваљевац.

Новаковић Арсеније, када је убијен од четника, био је старији човек, Солунац, а рођак је био професору Милутину Тодоровићу.

Кузељевић, четник, ухађен је од партизана на Копачици у лето 1944.године и убијен је. Кажу да је био родом од Чајетине, а Бора Димитријевић од Крушевца је био родом.

На сахрани изненада преминуле девојке Јаворке Марковић из Рајковца, био је из Клоке и отац четничког команданта **Милије Петровића**. Јаворка је била једна од другарица Радмиле Радовић па је на сахрани била и њена мајка Даринка Радовић. Даринка је Милијином оцу говорила, у ствари грдила Милију срам га било што организује четнике и бори се против партизана а не против Немаца и тако му у том смислу оштро замерала шта његов син као четник ради. То нико не би смео да урадио, али је Даринка говорила После неколико дана, можда четири дана, Даринку и њене ћерке Радмилу и Станку су четници заклали.

То страдање Даринке је потекло од Милије Петровића и Боре Димитријевића.

Драга ми је показао препис записника о саслушању његовог оца Миливоја, у коме се, између осталог наводи:

„Лично знам да је тог несрећног дана долазио неки КУЗЕЈБЕВИЋ који је лично узео учешће и заклао Даринку и њене ћерке, али није успео да пронађе оне сакривене у земуници, мислим на партизане.

Тог дана је и свекрва Даринкипа нешто говорила против Даринке, али не знам шта тачно, јер нисам био присутан.

Причао је тај КУЗЕЉЕВИЋ рекавши: „Мајку јој црвену, ја је кољем а она пркоси и неће ништа да призна, курва партизанска.“

У даљем тексту саслушања не помиње никог од Вучићевића, па ни Милана, што је у својој Белешци о Даринки навео Рака Ивановић.

Марковић Миодрага Мике Драгослав Гама, први комшија Даринке и Војислава Радовића дана 28.септембра 2010.године, у његовој кући у Рајковцу, у присуству мог пријатеља Живана Ж. Праизовића је казао ми је:

Миливоје Вучићевић из Рајковца, био је четнички четовођа у Рајковцу. Једном је са неколико четника из села отишао у Рабровац да приведу неког човека у Рајковац. Том приликом је због неспоразума дошло до рањавања тог човека и он је касније умро. Због тога је Миливоје по ослобођењу од нове партизанске власти убијен у Крагујевцу.

Миливоје Вучићевић је прво помагао партизане а после се прихватио четника и постао сеоски четовођа и зато је после страдао.

Даринка Радовић и њене ћерке су убијене на св. Николу, а то је 22 маја 1943.године

(22. мај је по новом, а 9 мај је по старом календару. То се бележи у црквеном календару као Пренос моштију Светог оца Николаја, што се у народу зове м л а д и св. Никола).

Код Порте или у Порти је била сеоска кућа у којој су тада живеле Стана и њена ћерка Душанка. Те критичне ноћи са четницима је био Станин брат од ујака.

Можда се он звао Марковић Милан, живео је у Београду на Звездари. Умро је 1962.године, а радио је као таксиста.

Даринка је отворено фалила Црвену армију и партизане .

Није вршен претрес качаре када је Даринка одведена на клање, то је казала њена стрина Станица када је то јутро дошла нашој кући и казала да јој нема Даринке и деце, па је мој отац ишао по селу да је гражи и нашао их је заклане у Порти.

Петровић Љубомира Милорад из Клоке, 2.децембра 2010.године, у његовој кући у Клоки, у присуству мог пријатеља Драгана Праизовића, казао ми је:

Ја сам син Љубомира Петровић чији је отац Миливоје Петровић, најстарији рођени брат Даринке Петровић, удате Радовић.

Даринкини родитељи су се доселили из источне Босне из Осата, јер је њен деда или прадеда убио неког Турчина и онда су се они морали иселити из места у коме су живели

Даринкин и Миливојев отац Милоје за време првог светског рата и Аустро-угарске окупације сарађивао је са општинским и окупаторским властима и није добро поступао према народу.Када је 1918.године, Милоје

чуо да долази српска војска са Солунског фронта он је од страха на пречац умро.

Даринкина браћа а Милојеви синови Миливоје, Милутин и Драгутин су као ратници били и на Солунском фронту и сви су постали наредници. Миливоје је био речит човек и добар говорник па су га још у војсци звали и „Политичар“. Они су били радни људи и предузимљиви. Мој прадеда Милоје имао је пет ланаца земље, али су његови синови били добри радници, добро су радили земљу и гајили стоку и од прихода куповали земљу. А стоку су водили и на новосадски сајам и тамо добијали награде. Брат Драгутин је из Клоке отишао у Наталинце гдје је радио као снајдер.

Они су као браћа купили сестри Даринки шиваћу машину и она је шила на ту машину још док је била у Клоки, пре удаје. Када се Даринка удала у Рајковац она је код цркве у Јагњилу, у време празника и окупљања народа, женама показивала како се шије на машину.

Најстаријег Даринкиног брата Миливоја четници су ухватили, тукли, водили га у Рајковац, и после га убили између Клоке и Рајковца. Три четника су пуцали из пушака на њега али ниједном није опалио метак и они су га онда кундацима убили.

Мог оца ЈБубомира су после ослобођења убили комунисти у Крагујевцу, а ја не знам зашто. После тога су нове власти однеле из Љубомирове куће и дворишта 500 комада црепова, 7-8 кубика грађе и одузели од његовог плаца 69 ари земље.

Кућа у којој је Даринка рођена и одрасла је срушена.

На крају разговора Милица, Милорадова жена казала је да се по Клоки причало како је Станка или Радмила или обе Даринкине ћерке пре него што су заклане казале једном четнику „Ујка спаси ме“. Тачно се не зна које то био, али се причало да је то био **Витомир Петровић**, из Клоке, даљни рођак Даринкин.

Даринкиних фотографија нема јер су четници пошто су је заклали са ћеркама долазили њеној кући у Клоку, вршили претрес и однели неке ствари њене и све фотографије.

После клања Даринке партизани су убили неколико људи из Клоке, а једном су кажу, главу скалпирали.

Црква у Клоки је прво носила назив „Храм св. Пантелејмона“.Једном су неки људи из Клоке играли карте са Наталинчанима у цркву, и изгубе и црква се премести у Наталинце. Садашња црква у Клоки посвећена је „Св.Арханђелу Михаилу“.

„Миливојев еин Љубомир отац Милорадов је био мобилисан у четнике. И са пима је био у смедеревском селу Друговцу априла 1944.године где су четници извршили велики покољ, пљачку и запалили село. Приликом претреса села Љубомир је силовао једну девојку или жену. Човек из Друговца, родитељ те девојке или жене запамтио га је и

после ослобођења се заинтересовао за њега. Тако дође код командира милиције у Тополу и прича му то, а Љубомир је тада био у милицији у Тополу. Командир построји све милиционаре, и овај човек из Друговца га препозна. После је Љубомир у Крагујевцу осуђен на смрт и стрељан. Да ли то зна његов син Милорад није ми познато". (Доброслав Вукашиновић, казивање писцу ових редова 2. новембра 2010. године).

Вукашиновић Радослав, из Рајковца.- „У Рајковцу је сарадник партизана од 1941. године био и Живомир Марковић, земљорадник, Његов млађи брат Вељко ми је после рата причао, да је крајем 1941. године код Живомира била једна млада партизанка, вероватно из Београда. Она преко дана није смела да буде у Живомировој кући, због претреса и потера за партизанима што су вршили четници и жандарми, па се склањала у Радовића шуму која се налазила у близини Живомирове куће. У шуму је повремено долазила Даринка Радовић чија је шума то и била, да насече дрва. И тако је једном Даринка наишла на ту партизанку и позвала је код ње кући. Она је то увече рекла Живомиру и он јој је казао да може да иде код Даринке, и она је отишла. О одласку код Даринке, партизанка је обавестила Живомира који је после разговарао са Даринком и онда су код ње почели да долазе политички радници, - партизански теренци. Тако је Даринка, са својим ћеркама Радмилом и Станком, почела да помаже партизане.

Даринка је била жена без длаке на језику и није крила своју сарадњу са партизанима. У њеној дворишту - авлији комшије и пролазници путем поред њене куће могли су, понекад да виде како се суши мушки веш иако је она живела само са ћеркама и стрином Станицом, а никог од мушкараца није било у кући.

Даринка иако неписмена, била је бистра и вредна жена, имала је шиваћу машину, бавила се пчеларством па се разумела и у воћарство, имала је и виноград.

Даринку и ћерке четници су извели из куће пред зору и одвели их у сеоску Порту и тамо заклали. Нису вршили претрес куће, нити су шта тражили друго у кући, **а у другу зграду - качару где је становала стрина Станица нису ни улазили.**

Из Порте њих су превезли сељаци - вероватно комшије, а један од њих је, вероватно, био и Миодраг Мика Марковић који је први и пронашао мртве Даринку и њене ћерке Сандуке је мртвачке правило је Милосав Колар из Наталинаца који је дошао у Рајковац, жени у кућу, а иначе је 1941. партизанима дао пушкомитраљез. Опело је одржао свештеник Милутин Ранисављевић, родом из Рабровца, који је дошао у Рајковац у кућу жени Ружици Јанићијевић.

Био сам у кући када су оне већ биле окупане и стављене у мртвачке сандуке.

Вођа, или један од четничких старешина који су организовали тај злочин, био је и Бора Димитријевић, жандармеријски наредник бивши командир жандармеријске станице у Белосавцима, одакле је прешао у четнике. После рата он се одметнуо. Када је у оближњем селу Јагњилу био у једној кући опкољен он је убио два милиционара и побегао. После је ипак ухваћен и у Крагујевцу осуђен на смрт и стрељан. Људи коју су сведочили кажу да Бора није хтео ништа да призна, само је говорио да је радио по наређењу.

Милија Петровић из Клоке, активни официр био је са четницима, који су заклали Даринку и *вене ћерке. Он је касније са четницима био у младеновачком селу Дубони, где га је један четник нехотице убио из пушке. Четници су хтели да Милијином убицу стрељају, али његов отац, солунски ратник то није дозволио.

Даринка Радовић је родом из села Клоке, засеок Чучуге, из Петровића фамилије. Њеног брата Миливоја, солунског ратника, четници су мучили, довели га и у Рајковац где су га мучили. Како није могао више да се креће натоварили су га на кола и превезли у атар Клоке и тамо га убили.

После клања Даринке и њених ћерки, Бора Димитријевић са својим пратиоцима оде до куће Животе Стевановића Шуће кога је и лично познавао. Шућа је имао ћерку Љубинку која је била учитељица, или се школовала за учитељицу. Са њом је Бора хтео да се жени, али она то није хтела, а и Шућа то није дозвољавао. И Бора дође са четницима после клања Даринке и њених ћерки до Шућине куће, која је близу Порте и баца бомбу у кућу од које је Шућа био рањен. Рођаци су га возили код лекара, али је он успут умро.

Приче да су четници у Порти хтели да пусте једну или обе ћерке, али је тобоже неко рекао шта ће да буде са његовом кућом ако оне остану живе, су измишљотине.

Четник Кузељевић није био у Рајковцу.

Негован Арсенијевић је био командант Опленачке бригаде, а Света Богићевић, капетан из Клоке командант батаљона у бригади.

Да ли је „Ујка снаси ме“ био Витомир Петровић из Клоке? -Ја сам после рата разговарао са неколико људи из Клоке који су учествовали у акцији када су страдале Даринка и њепе ћерке. Један од којих сам разговарао био је Живадин Јанковић звани Жаба из Клоке. Он је дан два уочи трагедије Даринке и њених ћерки дошао у Рајковац и својој рођаци Загорки рекао да свом мужу Вукашину Вукашиновићу каже да се одређене ноћи негде склони ван куће, јер је знао да ће четници вршити неку акцију у Рајковцу. И Вукашин Вукашиновић те ноћи није спавао кући, али га четници нису тражили већ су само убили Даринку и њене ћерке.

Према казивању Живадина четници су дошли из Клоке и били су подељни у три групе. Прва група, у којој је било око десетак људи ишла је као претходница друге групе. Трећа група је ишла као заштитница друге групе, на сличном остојању као прва група.

Друга група је била главна и у њој су били команданти Милија Петровић из Клоке који је четнике из Клоке и довео и Бора Димитријевић који је из Загорице дошао са својим пратиоцима и кољашем који је имао надимак Ротква. Живадин Јанковић је био у Другој групи. Када су дошли Даринкиној кући они су залупали на врата и сачекали да се Даринка обуче и да им врата отвори. Обукле су се и њене ћерке. Четници нису на кући разлупали ни врата ни прозоре нити су викали на њих, нису их саслушавали, нити су их везали, само су им рекли да пођу са њима, што су оне и учиниле. Успут, до Порте, нису малтретиране па нису кукале ни запомагале. Четници нису улазили у качару.

Одлука да се Даринка и ћерке ликвидирају донета је раније, вероватно у Клоки, зато оне нису саслушаване.

Када су дошли у Порту њих је заклао четник, кољаш, кога су четници звали „РОТКВА. Живадин се не сећа да су се они нашли са Миливојем Вучићевићем из Рајковца који је био командант села. Бар се он не сећа. Када је извршено клање они су се вратили у Клоку, а Бора Димитријевић са својим пратиоцима дошао до Шућине куће где је бацио бомбу на Шућу од чега је овај умро.

Кољаш Кузељевић те ноћи није био са њима, већ само кољаш „РОТКВА“.

Негован Арсенијевић, поручник, командант четничке Опленачке бригаде, такође није био са њима у Рајковцу када су вршили ту акцију, казивао ми је Живадин.

О овоме сам разговарао и са Караклић Бором звани Тиква и са неким ЈТекићем из Клоке, који су потврдили оно што ми је говорио Живадин Јанковић Жаба.

У Другој групи приликом хватања и ликвидације Даринке и њених ћерки био је и Витомир Петровић Којин (отац му се звао Костадин - Која) и на њега се мислило да је он био тај „Ујка“ кога је препознала једна од Даринкиних ћерки, па му се обратила за помоћ: „Ујка, спаси ме“. Да ли је то тачно или не, доказа нема, али се то и данас прича у Рајковцу и околини.

Живадин је завршио живот тако што га је у једној свађи убио синовац, кога је после убио Живадинов син.

Што се тиче земунице у качари, ја сам је видео после ослобођења. Она је била ископана као плитка јама испод сандука за брашно и у њој се само у лежећем положају могао сместити једва један човек. Земуница није била покривена, није имала капак, већ се на њу навлачио сандук са брашном и у њој се врло тешко могло дуже боравити.

Дарина и њене ћерке су убијене ноћу 22/23.маја по новом или 9/10. маја по старом календару. Пошто су злочини извршени пред зору, може се узети да је то било 23/10.маја.

Сахрана није извршена истог дана када су заклане, него сутрадан, јер је тада био обичај у селу да после смрти умрла особа следећу ноћ проведе у својој кући.

-Село Рајковац је најмање село у општини Топола. Пред други светски рат удаљено и од свих комуникација и саобраћајница било је идеално место за боравак и скривање партизана.

Пружали су помоћ и скривали партизане следећи мештани: Вучићевић Влисава Всла са три сина, Марковић Илија са три сина, Марковић Добросав, Новаковић Арсеније, Симовић Живота, Вукашиновић Радоје, Вукашиновић Вукашин, Стевановић Милисав, колар,, браћа Радисављевић Милован, Миливоје и Милорад, браћа Танасковић Живко и живојин, од жена: Савић Мица, Јовановић Даринка „поточарка“, Вукашиновић Загорка, Новаковић Мица која је чувала децу професора Милутина Тодоровића, Радовић Даринка и њене ћерке Радмила и Станка.

Вукашин Вукашиновић био је тајни повереник НОП-а у селу и код њега је долазила специјална група партизана у којој су били Марко Врчинац, Паја Смедеревац и Жика Морнар.

Остали мештани знали су за њихову сарадњу али су о томе ћутали.

Партизански одреди који су формиран у овом делу Шумадије добили су директиву ако буду разбијени у некој борби или ако неки партизан на било који начин изгуби везу са одредом ту везу може да добије у Рајковцу.

После клања Даринке и њених ћерки, четници су сазвали збор на тремеђи Рајковца, Клоке и Загорице. На том збору су прочитали имена Рајковчана који су стављени под слово „З“. После тога су дошли у Рајковац и учрстили своју власт“.

Село Рајковац уочи рата 1941. имало је 93 домаћинства у којима је живело 225 мушких и 209 женских становника. Овоме треба додати неколико избегличких породица из Хрватске које су биле распоређене код имућнијих породица, за време рата.

Даринке Радовић брата Миливоја „Мићу“ Петровића из суседног села Клоке, после убиства Даринке, четници су спровели у Рајковац где су га страшно мучили недалеко од моје куће, што сам из даљине, као дете гледао. Мића је од мучења толико био изнурен да се није могао кретати. Четници су наредили неком сељаку да га вози и они су са Мићом отишли у предео ЈАСИКЕ, биће да је то атар Клоке, до Рајковца и тамо су га, већ полумртвог, из пушака убили. То је било, колико се сећам у лето 1943.године, можда 1944.године

Младеновић Драгослав да би сачувао своју главу признао четницима да су 25 Рајковчана сарађивали са партизанима. Четнички преки суд заседао је у кући Бојке Јанићијеви и привео свих 25 Рајковчана неки су и батинани. Суд је одлучио да се Драгослав стреља а ових 25 да се пусте кућама.

Није ми познато да ли је била формирана (организација) КПЈ.

Није ми познато да ли је Марковић Радомир „Пане“ примљен у партију пре одласка у партизане.

На Сремском фронту погинули су:

1. Стевановић Милан,
2. Стевановић Живорад,
3. Марковић Живота и
4. Игњатовић Момир.

Од стране партизана убијен је

1. Вучићевић Миливоје четовођа.

Као мобилисани четници у борбама са партизанима су погинули:

1. Вучићевић Милија, требало је да ступи у партизане, али је мобилисан у четнике и у некој борби четничке јединице у којој је био, са партизанима он је погинуо.

2. Марковић Милосав,
3. Марковић Бранко и
4. Цветковић Живота и два избеглице из хрватске,
5. Ранчевић Славко и
6. Јосић Љубан.

Четници су са собом одвели на силу мобилисане и за њих се више ништа не зна 1. Јанићијевић Драгутин Драга. Он је као мобилисан четник послат на Равну Гору или околину, да буде тамо 6 маја 1944. године када је, по причању, била слава Драже Михаиловића. Он је био тамо, и више се за њега ништа не зна.

2. Марковић Радомиру, исто се десило као и са Јанићијсвићем.

3. Савић Предраг, као мобилисани четник се у јесен 1944, негде изгубио и за њега се ништа не зна где је страдао.

4. Николић Светомир, исто се десило као и са Савић Предрагом.

5. Мој отац, Вукашиновић Радован, био је мобилисан у четнике и после борбе са партизанима у Аранђеловцу 19 и 20. септембра он је побегао из четника и вратио се кући. Четници су се тада повукли у Тополу и нека њихова патрола - група је долазила његовој кући у Рајковац и тражила га. Он је претпостављао да ће га тражити па се склонио негде ван куће. Четници су рекли мајци да се врати у једницу, Ако то не учини за три дана они ће доћи и побити све укућане и кућу запалити. Када му је то мајка казала, он је отишао у Тополу у своју четничку јединицу и од тада се за њега ништа не зна.

Заробљени војници и одведени у Немачку у ропство:

1. Савић Велимир,
2. Раденковић Миодраг,
3. Милошевић Љубомир,
4. Савић Негован,
5. Новаковић Милован,

- 6.Марковић Радован,
- 7.Симић Микаило
- 8.Јовановић Божидар
- 9.Савић Драгослав,
- Ш.Стевановић Ђурђе,
- 11.Јанићијевић Милош,
- 12.Радовић Војислав,
- 13.ВуканЈиновић Драгомир
- 14.Вукашиновић Микаило,
- 15.Радовић Драгомир,
- 16.Стевановић Ђурђе.

Из ропства се нису вратили тројина:

- 1.Јовановић Божидар, убијен,
- 2.Симић Микаило отишао у Француску,
- 3.Вукашиновић Драгомир отишо у Америку.

(Радослав Вукашиновић, сећања,од 19.октобра и 2.новембра 2010.године).

Милован Мика Милосављевић, из Копљара, који је у НОР-у био члан Окружног комитета КПЈ за округ аранђеловачки - крагујевачки, је 20.јуна 2004, писцу ових редова рекао:

„Даринку Радовић је у Народноослободилачки покрет увео Душан Петрови Шане - Павле, секретар Окружног комитета КПЈ за округ аранђеловачки - крагујевачки. Он је једном свратио код ње и она је одмах прихватила сарадњу и тражила пушку да се брани, али јој пушка није дата. Муж јој је био у заробљеништву.

Вероватно је неки рођак пријавио четницима да има рањеног партизана у кући. Дођу четници ухвате њу и две њене ћерке, отерају их у порту где има неки извор и пошто нису хтеле да признају четници их закољу.

То је било око 10 часова пре подне. Четници су дотерали народ да гледа како их кољу.

Наномена ДДБ: Просто је невероватно да Мика не зна да су Даринка и њене ћерке заклане ноћу и да мештани нису били дотерани да то гледају.

Такође, Шане није укључт Даринку у НОП.

У књизи „Преглед историје НОБ у Шумадији II“, чији је аутор Милован Мика Милосављевић, на страни 424, пише: „Даринка Радовић из Рајковца и њене две ћери, Радмила и Станка нису биле чланови КПЈ, али су све три умрле свирепом смрћу не одавши рањеног борца који се налазио у склоништу њихове куће. Тај борац је био Станислав Оцокољић - Цоле".Већ је наведено да то није тачно и да се Цоле лечио раније.

Даринка и њене ћерке Радмила и Станка у књигама

О Даринки и њеним ћеркама се много писало. Због ограниченог простора овде ћемо се осврнути на текстове у неколико књига.

У књизи **НАРОДНИ ХЕРОЈИ ЈУГОСЛАВИЈЕ**, на странама 132 и 133, налази се текст о Даринки Радовић и њеним ћеркама Радмили и Станки који гласи:

„Радовић Михаила Даринка

Рођена је 6. јануара 1896 године у селу Клока, а удата је у селу Рајковцу код Тополе, Србија.

Никада се у животу није бавила политиком нити је припадала неким политичким покретима ни организацијама. Удала се после I светског рата и до 1942. године живела је незапажено и скромно у свом селу и са својом породицом. Бавила се домаћинством и земљорадњом и од тога живела.

Када је њен муж Војислав отеран у заробљенички логор у Немачку, остала је сама, незаштићена са нејаком децом.

Године 1942. партизани су, измучени потерама и другом немаштином, почели да навраћају њеној кући да се окрепе и нахране, а касније и да се рањени и болесни лече, или одморе. Почела је прво да им пружа помоћ, уточиште и заштиту из чисто племенитих, гостопримљивих, људских побуда, као што човек човеку у невољи помаже. Касније се она и њене кћери више сазнале о циљевима за које се партизани боре, о борби против окупатора и домаћих издјеника, а за слободу радног народа, о победи над Немачком после које ће сигурно доћи њихов отац и муж, и о бољим и праведнијим односима које ће партизани створити после рата, па су почеле помагати из убеђења. Све то су оне више осећале него што су знале и разумеле, али им је било довољно да се свесно определе и са убеђењем почну помагати НОБ. Даринка је касније организовала још неке жене у селу да плету џемпере и чарапе за партизанае, да пружају помоћ и на друге начине, скупљањем новца или других потреба. Њена кућа је била увек сигурно склониште рањеним и болесним борцима за време њиховог лечења, а Даринка је често као курир одлазила у суседна села односила и доносила специјалне поруке и разни други материјал. У њеној кући су,

поред рањених и болесних, навраћали и партизански курири, истакнути руководиоци и организатори НОБ у Србији.

Пошто су четници једно време овладали њеним крајем и околним селима, а нешто-су дознали (или посумњали) о њеној активности и активностима њених кћери, као и то да издржавају и лече болесне и рањене партизане, изненада су у ноћу 23.маја 1943.године упали у њену кућу и извршили претрес. Претресом нису открили ништа сумњиво. Те ноћи се у земуници скривао један рањени партизан. Четници су тражили од Даринке и њених кћери да открију земуницу и рањеног партизана. Оне су све три одрицале да земуница и рањени партизан уопште постоје. Четници су их везали и одвели у црквено двориште, где су их тукли и

тражили да кажу где је земуница, где је рањеник и ко из села сарађује са партизанима. Оне су све три порицале да ма шта о томе знају. Почели су да муче најмлађу кћер, четрнаестогодишњу Станку, тражећи од ње и Даринке признање и претећи да ће је заклати. Оне су све три ћутале. Свирепи злочинци су пред очима мајке и старије сестре заклали малу Станку, која се вриштећи бранила и рукама хватала оштрицу каме. Остала је мртва са исеченим длановима.. Пошто су преживеле мајка и ћерка одбијале да признају сарадњу са партизанима, четници су почели да кољу старију кћер Радмилу. И двадесетогодишња Радмила је пререзаног грла у ропцу пала пред ноге своје немоћне везане мајке. Даринка је и даље ћутала. Подивљали етнички злочинци заклали су на крају њу, али ништа нису сазнали ни од ове храбре сељанке, ни од њених јуначких кћери, које су уједном тако судбоносном тренутку испољиле јединствен пример хероизма, којим су се касније надањивали нови борци и илегалци.

Овај јединствен и потресан пример храбрости, јунаштва, неустрашивости, несаломљивости и крајњег самоодрицања инспирисао је и надахнуо многе уметнике да кроз разне изражајне форме, у славу највећег и наплеменитијег дела Даринке и њених кћери, у славу њиховог родољубља, створе велика уметничка дела и овековече њихове примере, на којима ће се кроз поколења васпитавати нараштаји и генерације које долазе. Истовремено, то је највећа осуда и гнушање над злочинима четника и њиховом издајом.

За народног хероја Даринка је проглашена 9.октобра 1953.године".

Напомена ДДБ:

Даринкин отац се није звао Михаило, Даринка је партизане почела да помаже од краја 1941, у Рајковцу није био цркве па ни црквеног дворишта. Зашто је сачињена прича о саслушању и мучењу, када сведока о злочину нема, писцу ових редова није познато.

У књизи **ЖЕНЕ СРБИЈЕ У НОБ-и**, на страни 244, је следећи текст о Даринки Радовић:

„Народни херој Даринка М. Радовић, рођена је 1896.године у Клоки код Наталинаца а од удаје живела је у Рајковцу. Политиком се уопште није бавила до 1942.године, када се укључила у НОП. Њен муж Војислав заробљен је априла 1941.и отеран у Немачку. Даринка је остала сама с децом. Године 1942. партизани су почели да свраћају и њену кућу, да се окрепе и нахране. Тако је њена кућа постала важно партизанско упориште, у које су навраћали партизански курири, руководиоци и организатори народноослободилачког покрета у том крају. Касније је њена кућа постала сигурно скровиште за рањене борце. Четници су сазнали за активност Даринкину и њених кћери, па су 9. маја 1943 банули ноћу у кућу. У то време у земуници се налазио један рањен партизан. Даринка и њене кћери нису хтеле ништа да кажу. Четници су их одвели у црквену порту и почели да их туку тражећи да признају где крију рањенике и ко у селу сарађује са партизанима. Даринка и њене ћерке. Четници су онда почели да муче најмлађу кћер, четрнаестогодишњу Станку, надајући се да ће она признати. Девојчица је ћутала. Четници су тражили од Даринке да призна, претећи да ће јој заклати Станку. Даринка је ћутала. Злочинци су онда пред мајком и сестром заклали малу Станку, која се бранила и рукама хватала за оштру каму. Пала је мртва са исеченим длановима. Пркосна сељанка је и даље ћутала. Тада су четници почели да кољу и старију ћерку Радмилу. И двадесетогодишња Радмила је пререзаног грла у ропцу пала пред ноге везане мајке. Даринка је и даље ћутала. Подивљали четници заклали су на крају и њу. Ништа нису могли да сазнају од ове неуке сељанку, која је у одсудном тренутку испољила јединствен пример хероизма. Даринка Радовић проглашена је за народног хероја 9.октобра 1953.године.

Напомена ДДБ:

Као што је већ наведено сведока о трагичном догађају нема, зато није извесно да ли су жртве пре клања саслушаване и тучене, и писање о томе су само претпоставке.

У књизи „**Буна**“, аутора Мирка Милојковића, издатој у Београду 1971.године, на страни 320-322, пише:

„ ...У Рајковцу, у кући Даринке Радовић, чији је муж копнео у заробљеништву, налазила се тајна земуница, у којој су се лечили рањеници и скривали илегалци. У њеној породици се од памтивека ратовало и гинуло; сада није било мушке главе, и она је продужавала традицију.

У јутро девог маја у њену кућу су ушли четници, у часу кад се она вратила из земунице где је била однела храну рањенику. Захтевали су да ода скровиште; тукли су је кундацима, псовали и претили. Она је ћутала. Време је пролазило у мучењу, којем су присуствовале њене две кћери: двадесетогодишња Радмила и четрнаестогодишња Станка. Измрцварена жена решила је да умре као војник.

Бесни злочинци, којима је неко одао болницу, оборили су старију кћер на под и сечивом каме додирнули девојачко грло. Мајка је гледала како јој полако кољу престрављено дете, но очи су јој остале суве, усне стиснуте у грчу.

„Говори, кучко, заклаћемо и другу!“, запретио је четник закрвављених очију. „Чините што хоћете, ја немам шта да кажем!“

Добрабили су и млађу кћер и заклали.

Даринка, која је жртвовала рођену децу за слободу, без које ова земља не може, у магновењу је погледала у двориште пуно кокошака, у којима су се некад играле њене девојчице. Можда се сетила мужа у ропству који ће затећи опустело огњиште. Или је помислила на рањеника кога није издала.

Сечиво каме пресекло је и трећи живот. У кући су остала три леша, у три локве крви. И никада нико неће знати да исприча шта су у страшном искушењу осећале ове три обичне шумадијске сељанке“.

Напомена ДДБ: Ово је, углавном, нетачан приказ ове трагедије.

У књизи „**Душан Петровић Шане**“, аутора Драгана Обрадовића, коју је објавила Новинска, радио-информативна и издавачка организација СВЕТЛОСТ 1978.године, на странама 202- 209, пише:

„**Задивљени пред Даринком.** У трокуту Тополе, Младеновца и Смедеревске Паланке налази се село Клока. Од вајкада људи су се у овом крају бавили ратарством и сточарством или су ратовали. А овде се ратовало стално од паљења првих турских ханова 1804.године па до најезде хитлеровских хорди 1941.године. Сви путеви и раскрснице се

овде изукрштају и све непријатељске војске су овуда пролазиле. Земља је пуна ископаних ровова, крајпуташа и других споменика, живих белега прохујалих ратова и несрећа.

У том делу Шумадије рођена је Даринка Радовић. У породици Петровић, отац Миливоје Петровић био је виђен и отресит сељак. Даринка је била четврто дете, имала је три брата: Милутина, Драгутина и Миливоја. Отац је умро одмах по завршетку првог светског рата. Два брата су отишла од куће, а она је остала са братом Миливојем и мајком Савком. Даринка је била отресита девојчица, бистра, имала је плаве и живе очи. Живот и године су учиниле своје, али ратници који су је познавали из врмена овог последњег рата, сећају се плавенила њених очију из којих је зрачила доброта и присност, храброст и одлучност.

У школском каталогу за 1907, 1908, 1909. и 1910. годину стоји да је завршила школу са одличним успехом. Училе је шивење, родитељи су јој купили шиваћу машину коју је касније однела у мираз.

Пред први светски рат, Даринка је мала 14, година и прво своје девојаштво провела је у поробљеној земљи. Сву горчину на ропство и окупацију тада је осетила и носила је после кроз цео живот.

Удале се 1919, године у суседно село Рајковац. Отишла је у прилично сиромашну кућу Ђурђа Радовића, за његовог сина Војислава. Свадба је, кажу, била једног јесењег, сипљивог кишног дана, неколико кола је било у поводу и с тим се завршило без веселја и песме.

Рајковац је мало живописно шумадијско село, једва стотинак кућа. У такво место је дошла да живи Даринка. Родила је сина Саву, који је као дечачић умро, и две ћерке Радмилу и Станку. Људи који су је познавали из тог доба не знају много да причају о њој. Била је, кажу, сналажљива, отресита, снажна личност; кућу је, кажу, она одржавала на својим леђима. Муж је био прилично слаб човек. Вечито бојажљив, претрашен, притиснут од сеоских газда, власти и ракије. Тако је живела Даринка Радовић. Обрађивала је земљу, рађала децу, таворила дане. Политиком се није бавила, то није умела ни знала, а за то није ни имала могућности јер то жени на селу није ни приличило.

Када је избио други светски рат и земља била окупирана, мужа Војислава су отерали у ропство, а Даринка је са две ћери остала сама. Требало је земљу обрађивати, хранити две девојчице, чувати их свих

несрећа које собом рат доноси и дочекаги мужа ако се жив врати из заробљеништва. Требало је хранити старицу Станицу Војислављеву сгину коју је Живела код њих.

У априлским и мајским данима 1941. године Даринка је стално у пољу на раду. Журп да засеје оно што је рат омео. Зна она шта је окупација, она увек доноси глад и беду. Већ по други пут она у животу дочекује швабе. Једном као девојчица од 15 година, сада као четрдесетогодишња жена.

У јулским данима 1941. године Даринка као и сви остали помагала је колико је знала, умела и могла, прве партизанске чете које су се појављивале у селу.

Зима 1941-1942. године, за борце који су остали на терену Шумадије, била је неописиво тешка. Главне снаге су се повукле у Босну. Борци који су остали били су изложени крвавим прогонима и хајкама. Стотине и стотине оружаних непријатеља јурило је и трагало за једним борцем. Сваки сумњиви траг у снегу дизао је десетине непријатељских патрола у потрагу. Сваки лавез паса у ноћи доводио је до блокада и претреса села. Стотине пријатеља ослободилачког покрета побијено је, отерано у затворе и логоре. Страх и смрт су завладали међу људима. Знано се ко крије борце, не само да ће домаћин бити убијен, већ ће му и цела породица бити отерана у логор, у смрт, кућа спаљена и имовина опљачкана. Ни једна кућа није остала поштеђена која је на ма који начин помагала партизанима у време када је устанак био у свом пуном замаху".

У тим страшним временима кућа Даринке Радовић постала је једно од најповерљивијих упоришта, најважније стециште, једна од малог броја кућа која је служила за везу најодговорнијим људима Шумадије. Мали број бораца је знао за кућу Даринке Радовић. У ствари радило се о неколико другова који су држали целу организацију. Поверљива архива и пошта, вести, материјали који су били од посебне важности и најодговорнији људи који су тиме управљали, нашли су у Даринкиној кући своју кућу. Мало је таквих кућа било у том времену. Многе су биле попаљене, укућани побијени, растурени по затворима и логорима, испребијани и смртно уплашени од непријатеља.

Кућа Даринке Радовић није била намењена за рањенике. Само стицајем околности рањеник је **донешен** у њену кућу. Неко је то опазио и доставио непријатељу.

Сутрадан, у глуво доба, у два сата у ноћи, и у време када се обављају убиства и пљачке, наишла је непријатељска тројка да тражи рањеног партизана и да изврши крвави злочин.

Избројале су комшије 13 рана на Станкиним рукама, мишицама, док се злочинац нине дохватио њеног грла. Радмила је била друга по реду. Лепа двадесетогодишња девојка пала је као бреза. Она је једноставно заклана. Није било никаквих знакова отпора. Умрла је мирно, достојанствено, без јаука, протеста и молбе. Дошао је ред на Даринку. По причању старице Станице, ово је забележено: „Кучко, хоћеш ли сада да признаш или ћеш проћи исто тако?!" Пљунула их је.

„Ђубрад, скотови и нељуди. Зар вам ништа нисам рекла док сте клали моје две кћери, а сад очекујете нешто да вам кажем. Ви не знате да би за вас злочинце била највећа радост, а за мене патња и несрећа, када би ме оставили да живим. Шта да радим на овом свету? Да идем и да блудим без деце, ојађена и несрећна. Да се светим? То ће учинити други. То ће учинити сам злочин који сте починили

. Да сте мене одвели далеко од очију моје деце и убили мене, ја бих мирно пошла у смрт, јер сам се за њу припремала још од првог дана када сам одлучила да помажем борбу за слободу. Али, запамтите, ове две девојчице које овде леже на поду заклане, неће вам дати мира. Кад хлеба будете јели, воду пили, кад децу будете сретали за овцама, пред школом, оне ће вам стално бити пред очима и у сну и на јави".

„Кољи!" чуо се престрашен и ужасан глас. Настало је крклање и тајац.

(Из личне документације Душана Петровића Шанета пренето у Вечерњим новостима, "Живот под црвеним барјаком".

У другом издању књиге "**Прва шумадијска бригада**", аутора Исидора Ђуковића, која је објављена у Београду у издању „Народне књиге" 1982. године, на страни 60, пише:

„...У Рајковцу су 29. маја (1943, четници) заклали у црквеној порти Даринку Радовић Даринку Радовић, мајку, и њене две кћери - двадесетогодишњу Радмилу и Станку од 14 година. Прво су пред мајком и Радмилом заклали Станку, затим Радмилу и, на крају, Даринку; тражили су да им открију земуницу у којој се налазио на лечлењу рањени борац 1. шумадијског одреда. Храбра мајка и њене кћерке нису одале земуницу, која се налазила у њиховој кући".

Напомена ДДБ: И овај текст је мање више нетачан. Није тачан датум извршења злочина нема података да су Даринка, Радмила и Станка саслушаване и не зна се која је жртва била прва, друга или трећа.

У првом издању књиге: "**Први шумадијски паргизански одред**", аутора Миливоја Станковића, који је у Београду објавила „Народна књига" 1983. године на странама 471-472, пише:

„Земуница у дворишту Даринке Радовић из Рајковца постала је легендарна и то више по епилогу него по самој функцији. Четрдесетогодишња отресита сељанка Даринка остала је у пролеће 1941. године сама са своје две кћери, Радмилом и Станком. Муж Војислав је у априлском рату пао у немачко заробљеништво. Даринки је на старање оставио и његову стрину Станицу, неспособну за привређивање. Кућа Радовића била је сиромашна. Даринка је, са старијом кћерком двадесетогодишњом Радмилом, морала да ради на свом имању и код сеоских газда да би се прехраниле њих две, старица и малолетна Станка. У лето 1941. Даринка и Радмила су испољавале симпатије према ослободилачком покрету али се нису јавно експонирале. Ниједна од њих није ступала у неку од постојећих друштвено-политичких организација. Даринку је открио Шане крајем 1941. године после распадања Првог шумадијског одреда. Она је пристала да се у њеној кући ископа земуница. Заправо су Шане и Даринка ископали земуницу за једну ноћ. Критичне зиме 1941/1942. године. Шане је краће време боравио у Даринкиној кући. И касније је повремено навраћао. Оне кобне мајске ноћи, 1943. године у земуници у Даринкиној кући случајно се нашао рањени партизан. После једног немилостивог догађаја са састанка штаба одреда и представника Окружног комитета један друг је рањен. Шане је наредио да се он смести у Даринкину земуницу како би му се пружила нега. Неко је открио присуство партизана у Даринкиној кући и обавестио четнике. Црна тројка је изненада упала у Даринкину кућу. Мучили су је и пред њеним очима заклали обе кћери и на крају и њу. Пркосила је целатима у име свих мајки Шумадије чија су деца пала за слободу отаџбине и револуције".

У књизи "**Милић на челу шумадијских скојеваца**", аутора Миливоја Станковића, коју је 1986. године објавио Центар за културу „Душан Петровић Шане" у Тополи, на странама 176, и 203 пише:

„Девог маја Милић је изгубио мајку и сестру, двадесетог маја погинуо је истакнути револуционар из среза опленачког Милутин Јеленић, а двадесет трећег маја четници су заклали Даринку Радовић и њене две кћери“.

„Марко Музикравић (поручник), после „подвига“ у Винчи, промовисан је у команданта Првог шумадијског корпуса (четничког), односно Горског штаба 56, како му је била шифра. Он је наставио са својом „инспекцијом“ среза опленачког. Како у то време у њему није било партизанских јединица, он је починио још неколико гнусних злочина. Црна тројка из његовог корпуса 23. маја (1943) зверски је мучила и заклала у Рајковцу Даринку Радовић и њене две кћери. Била је то реприза крваве драме из Винче. Променили су се само актери - нови дугокоси монструми који су себе називали југословенском војском“. Напомена ДДБ.: И у тексту Станковића има нетачности.

У књизи **"Преглед историје НО у Шумадији II"**, аутора Милована Мике Милосављевића, коју је у Аранђеловцу, издао Одбор за израду прегледа историје НОБ у Шумадији 1987. године, на страни 142 пише:

„Ноћу између 23. и 24. маја, у селу Рајковцу код Тополе (четници) заклали су Даринку Радовић и њене две кћери Радмилу и Станку“.

Уз овај текст објављене су и фотографија Даринке и заједничка фотографија Радмиле и Станке.

На страни 146-147, исте књиге, цитира се извештај Окружног комитета Крагујевац (Аранђеловац) ПК КПЈ за Србију, у коме пише:

„У Рајковцу су заклали Даринку Радовић сељанку стару 45. година и њене две кћери, једну од 20 а другу од 14 година“.

На страни 424, исте књиге, пише:

„Даринка Радовић из Рајковца и њене две кћери, Радмила и Станка нису били чланови КПЈ, али су све три умрле свирепом смрћу не одавши рањеног партизана који се налазио у склоништу њихове куће. *(Тај борац је био Станислав Оцокољић - Цоле)*“

Напомена ДДБ.: У овом тексту није тачан датум страдања, Даринке, Радмиле и Станке; оне нису мучене, а рањеник Оцокољић се лечио раније.

У књизи **„Бог ми је свједок - Страдалништво Св. Јоаникија Липовца Митрополита црногорско-приморског“**, чији су аутори Жељко Видаков Зиројевић - Ђорђе Д. Миловановић, Крагујевац, 2009, на странама 52-53 пише:

Забележено за будућност,- казивање Радојице Раке Ивановића, првог Начелника ОЗНЕ за срез Опленачки 1944.године:

„У вези са случајем Даринке Радовић доста тога сам говорио у својим излагањима и понешто записао. Лично сам преко Боре Димитријевића жандармеријског наредника и кољаша из села Белосаваца кога сам саслушавао и после признања осудили на смрт и стрељали сазнао да је Даринку због земунице и кривења рањених другова пријавио Арсеније Новаковић. Додуше улога Даринкине свекрве никада до краја није расветљена јер сам од људи по селу Рајковцу слушао разне приче / да је Даринка у вези са Шанетом, те са Момом и слично/. Лично ми је познато да су се у земуници крили Шане и Мома Марковић као и Вера Милетћ и још неки другови. Сматрам да нема елемената подметања у вези сасвим што су по селу причали али такође сам једном приликом друга Немању Марковића замолио да упозори друга Рају Недељковића да не прича разне приче о Шанету и Даринки јер је то непоштено. Поменути зликовац Кузељевић ми је успео умаћи и убијен је негде на Копаонику, иначе био је из села Стубло, срез чајетински“.

(Жељко Видаков Зиројевић, Ђорђе Д. Миловановић: „Бог ми је сведок - Страдалништво Св.Јоаникија Липовца Митрополита црногорско-приморског“, Крагујевац, јуни 2009, страна 52-53).

Напомена ДДБ. - Уз уважавање Радојице Раке Ивановића не може се прихватити његов навод да је Даринку због земунице и скривања рањених другова проказао Арсеније Новаковић четницима.

Као што смо видели из наведеног четници нису тукли, мучили ни претресали Даринкину кућу и качару и нису тражили рањенике и земуницу

Друго, четници су после Даринке побили још неколико људи у Рајковцу, међу њима и Новаковић Арсенија, а зашто би то радили ако им је проказао Даринку и њене ћерке.

Тако, на пример, није поменуо ни Милована Марковића Ћопу, који је био и сеоски кмет у Рајковцу, који је био у прилици да види једног партизана како излази из Даринкине куће и који је, према казивању његовог синовца Милована Марковића Малише, одлазио у Клоку код четничког команданта Свете Богићевића и оптуживао Даринку.

Олако и безрезервно прихватање исказа једног четничког команданта, може се објаснити и тиме да је друг Ивановић тада био

без иследничког искуства, јер оптужени у своју одбрану увек наводе нсистине ради одбране себе и својих сарадника.

Што се тиче навода да је код Даринке долазио Мома Марковић (члан Покрајинског комитета КПЈ за Србију и политички комесар Главног партизанског штаба за Србију), писац ових редода то не искључује, али он до тих података није дошао. А што се тиче Вере Милетић, која је била секретар Окружног комитета КПЈ за округ пожарсвачки, она је од Пожаревца, на терен Шумадије дошла тек јула месеца 1943. године а Даринка тада није била жива.

Што се тиче разних прича, које је Ивановић слушао у Рајковцу и Крагујевцу о односима Даринке и Шанета оне су долазиле због непознавања односа између Даринке и Шанета и из необавештености, злурадости и злонамерности оних који су плели и који и сада плету те приче. Један који се у том погледу, веома истакао је Милован Марковић Малиша, из Рајковца, чије је казивање у Рабровцу забележио новембра 1998.године и објавио у својој књизи „Споредовање беспобедно“, штампаној у Младснорцу 2010.године, на странама 271-272, - Милија Ђорђевић.

У књизи „**Рајковачко нрасконође - историјски запис**“, чији је аутор Ване Мариновић, а која је објављена 1975.године у Београду, на странама 7-17,записано је сећање Душана Петровића Шанета које се ове не наводи у целини:

: „Некада давно био сам каменорезац... Чим је почео рат, знао сам да је пресечено време тесања камена...

Време рата било је и светло и црно време, само не време у коме је победу однела издаја и смрт - иако је, истина и у Србији било издајника. Четници су се били намножили, и било је тешко одржати

Наша је дужност била тада у Шумадији, у Србији, у целој земљи, да одржимо покрет, да окупимо људе, да их покренемо на оружје, да створимо веру у победу.

А зло је клијало на ђубришту људске покварености. „Боље да падне твоја глава, него глава моје чељади..." Неки су и рањенике подводили под четничке каме.

Колико нас је било остало у Шумадији?

Немам намеру да бројим и да разбројавам људе ни у илегални, ни у одреду, ни оне у градовима, ни оне у паланкама ни оне у селима.

Њихова имена била су утиснута у мој мозак, у моје памћење, као лик у камен кад га чекић исклеше. Једном за свагда!

А остало је мало - то могу да кажем.

Ипак, знали смо да је будућност на нашој страни. Звучи као фраза, а није...

Даринка је била добра домаћица - умела је она да скамари сламу да је влага не ухвати. Све је код ње било какав је ред. Нигде нисам видео разбацане алатке као у неким другим сеоским двориштима: овде мотика, тамо будак, онде секира, уз плот грабуље, иза амбара виле. Код ње је све било на свом месту.

Као да је кућа била пуна мушких руку. А не само њих четири - четири жене. Кућа је, такође, била као за празник, увек почишћена, блистала је. На прозорима витражице, опране, испеглане, извезене. Синија усправљена, опрана; тврдом, рибаћом четком најпре орибана, па тек онда усправљена уз дувар у кујни. Шпорет исфиксан, па се сјаји. Ако којим чудом искипи млеко, сместа изгоретину иструже једна од кћери - Радмила или Станка. Кревет дрвен, постеља широка, прекривена црвеним ћилимом, који је сама Даринка изаткала. Девојке су носиле шамије и кошуље од домаћег платна, чисте, беле као крило белог голуба.

Добра. Домаћинска кућа, иако без мушке главе. У њој, осим Даринке и њених кћери, живела је још и Даринкина свекрва Станица.

Даринкина старија кћи Радмила била је скојевка. Добра. Одана. Јриљежно и, с одушевљењем, од куће до куће сакупљала је чарапе, џемпере, шалове, чакшире, блузе, антерије, цоке, за нас, који смо у великим хајкама остајали у подеротинама и типама.

Разносила је летке и одлазила на скојевске састанке да прими задатке и да их - изврши.

Даринку сам ја држао на вези годину и по дана. Била је ослонац, упориште наше борбе, какво се само пожелети може.

Седећи увече у њеној кући, веома често сам размишљао о путевима који људе доводе до борбе, до револуције. До откривања истине. Даринка није била члан Партије. А кад се све сабере, све што је учинила за револуцију и Партију, за нас илегалце, комунисте који смо живели и борили се у овом крају, просто да човек не поверује.

Размишљајући о њој тих дана и ноћи, и после њене погибије и сада после толико година, пали су ми на ум и падају ми на памет људи из народа, прости, сиромашни, углавном радници и сељаци, занатлије и

ђаци, који су свим срцем одаи борби, а ето, ко зна зашто нису организовани...

Мене је Покрајински комитет Партије послао у Шумадију. Искушења су била огромна, али, захваљујући народу, и поред свих хајки, издаја и потера и смрти, ми смо се одржали и бивали из дана у дан све јачи. Одреди који су се током целог рата борили у Србији најбоља су потврда нашег рада и чврстине наше организације...

Било је појединаца који су били слабији него што сам веровао да су...

Требали да спомињем оне сељаке који су у своју кућу прихватили наше изнемогле другове прогоњене хајком четничком, љотићевском, есесовском, да би их из истих стопа потказали недићевој команди, четничком штбу, гестапоу.

Требали да споменем оне који су на немоћне рањенике, илегалце, теренце, док спавају, дизали ножеве и секире, или су их везивали и на конопцу, очекујући награду спроводили фашистима.

Али,...то су били...издајници...

Нешто друго је много важније. То је вера у човека, у човекову доброту, у поштење.

На пример, Даринка наша. Да је била млађа, могло би да се каже: лакомислена. А њој је било преко четрдесет...

Даринка...Даринка... Имале је четрдесет година, била је неписмена, за Маркса и Енгелса никад није чула. Али слободарски инстинкт, љубав за истином, осећање правде, показали су јој пут којим треба, којим мора да иде....

Она је била човек, како се то каже, од акције. Кад сам јој једном спомену неписменост њену, и да треба да учи, она се осмехнула:

- Човече, Павле, девојке ми знају и да читају и да пишу. Моје је прошло... Још само фашисте да отерамо, и да ми се човек врати из ропства, ако је жив, па да удомим Раду и Станку. Шта мени друго треба!

Одмахнул је руком и додала:

- То, Павле...

Даринка никада није говорила о борби. Када сам јој причао о циљевима наше борбе,

њене девојке су биле радознале, питале су час ово, час оно, а Даринка је седела на трношцу и плела (то би обично биле чарапе, или шал, или

цемпер за нас, илегалце!) и није дизала главе са игала у које сам и ја буљио посматрајући њено брзо намицање петљи...

Ја не знам ко је први од наших разговрао са Даринком и њеним кћеркама и другим Рајковчанима....Даринку сам држао на вези више од годину и по дана. И неке још друге комунисте у овом селу, које је, као и Даросава, као толики број села у Шумадији постало партизанско. У њему је постојо јак, чврст скојевски актив. У кућама Рајковчана смештани су наши илегалци, рањеници, уморни борци, н дан-два, каткад и више....

Прадавно је било кад је једне ноћи мајске, те последње ноћи, рањеник (који је касније погинуо у великој борби код пријепољске болнице) лежао у рупи под наћвама, а Даринка, да би сачувала њега, мирно пошла у смрт.

А Даринка је имала обичај да каже:"Човече, људи смо... Код мене си сигурнији нег' у мајчиној утроби".

(Казивање Душана Петровића Шанета, објављено у књизи аутора Ванета Ивановића: "Рајковачко праскозорје", у издању Београдског издавачког завода у Београду 1975.године, на странама 8-17)

Напомена ДДБ:

1. Шане ни овде није казао које рањеник ни кога је довео или донео и одвео или однео, и да је он те критичне ноћи био у качари, -па је тако остао дужан према историји.

2. Шане каже да је Радмила Даринкина била скојевка и скупљала прилоге по селу. Укућани куће која је сматрана за базу ОК, нису се смели бавити активним радом у селу.

3.Шане није знао да је Даринка добијала претње из Клоке, јер то не помиње у сећању. Да је знао морао би престати да долази Даринкиној кући.

4.Шане није знао за Даринкина јавна иступања у селу у корист партизана. А да је то знао морао би престати да Даринкину кућу користи као базу ОК.

5.Станица није била Даринкина свекрва.

б.Ово је јединствен случај да се прећуткује име рањеника.

У књизи „**Тако је било**“, Београд 2010, аутора Професора др Миодрага Зечевића, на странама 1027-1029 пише:

У „Политикиној" рубрици „Међу нама" објављен је 27. маја 1994. напис некоег Јована Марића из Крагујевца „Шане није пуцао", пун измишљотина и неистина о случају Даринке Радовић и њених кћери, које су заклане од стране четника маја 1943.године. Нагш је обиловао таквим лажима, неистинитим догађајима и мржњом према Душану Петровићу Шанету да је то просто било невероватно, јер је тај случај био југословенској јавности добро познат.

У кући ове жене из Рајковца налазила се земуница Окружног комитета КПЈ за округ Крагујевац, за коју је знало два-три члана Окружног комитета и која је повремено коришћена за посебне намене. Она се налазила испод огњишта једне од зграда у дворишту. У Шумадији XIX века у оквиру кућног дворишта прављени су вајати у које су смештани ожењени синови, њихова деца су живела у кући где је живео домаћин породице. Концем XIX и почетком XX века уместо дрвених вајата зидане су мале куће са већом кухињом и једном собом, у коју су смештани новоожењени синови задружног домаћинства.

Ова земуница је чувана у најстрожијој тајности. Даринкин супруг је био у немачком заробљеништву, а у домаћинству је поред ње и две малолетне кћери живела и мајка њеног мужа. С обзиром на такво стање, ова породица није изазивала сумњу да сарађује са партизанским покретом. О конспирацији ове земунице водило се доста рачуна. Један даљни Даринкин рођак био је партијски руководилац и тако је дошло до изградње ове земунице за посебне намене.

У једном малом сукобу са непријатељском заседом рањен је један друг, родом Београђанин. Немајући друго решење, Шане који је тада био секретар Окружног комитета партије, у току ноћи је на коњу довео тог рањеног друга, сместио га у земуницу и одмах се вратио у суседно село Јунковац, где је вратио позамљеног коња и група партизана се повукла према Трнави.

Испоставило се да је кућа ипак била под присмотром или је случај учинио своје, јер су већ у преподневним сатима тог дана заједно стигли четници и недићевци. Даринка није одала земуницу, а други укућани нису знали за њу. Четници, да би изнудили њено признање, прво су заклали старију, па пошто Даринка није одала земуницу тада су заклали и млађу кћерку, а када су су њој понудили живот за одавање земунице, она их је плънула. Њена млађа кћерка имала је 14-15 година, а старија две године више од ње. Рањеник који је лежао у

земуници нешто је чуо од тих догађања, али није могао, јер је земуница била укопана у земљу унутар дворишне куће, да види и тачно сазна шта се стварно догађа. Четници су после тог злочина отишли из села и дуго нису у њега долазили. Даринка Радовић је после завршетка рата проглашена за народног хероја.

Овај Марић је написао да је Шане био у земуници и да није хтео да пуца и супростави се овом злочину. Још му је и то било недовољно, па је измислио затварање и мучење њеног мужа када се вратио из заробљеништва. Чувши за овај злочин партизани су се вратили у току следећеноћи и однели рањеника. Дуго времена није се говорило о имену тог рањеника за које је знао мали број партијских руководиоца, јер је сваки партизан доласком у одред или на илегални рад добијао конспиративно име, тако да су многи изгинули, а да се после није могло тачно установити ко су они стварно били. Име овог друга објављено је први пут у „Прегледу историје НОБ-а у Шумадији“, П том, стр.424, 1987.године. У питању је борац Станислав Оцокољић Цоле.

Моје реаговање на напис „Шане није пуцао“, објавила је „Политика“ б.јуна. Јавило ми се доста другова да подрже моје реаговање, као Света Ђурић и још неки. Мене је посебно обрадовао позив генерала Радивоја Јовановића Брадоње...

Јавио ми се и Цоле (Станислав Оцокољић) који је тврдио да је лежао у тој земуници, али нешто раније од дана када је извршен злочин. И да је хтео, онако рањен није могао ништа да учини јер је био скоро непокретан. Посетио ме је у Архиву (Југослвије) пар дана касније и имали смо дуги разговор. Он је остао при својој тврдњи, мада су чињенице говориле супротно, али главни актери већ нису били живи, а он није реаговао када је објављена књига.

Смрт Даринке Радовић и њених кћери побудила је интерес уметничких кругова. Припремљена је балетска представа „Даринкин дар“, Југословенско драмско позориште извело је драмску представу, сликар Лазар Вујаклија на Шанетов текст урадио је уметничку мапу на ову тему, а академик Воја Ђурић (старији) и ја приредили смо биографске податке за ову мапу. Данко Поповић је написао филмски сценарио, али није дошло до његове реализације".

Напомена ДДБ:

1.У тексту нису наведена имена Даринкиних ћерки и датум страдања, а пише да је старија ћерка од млађе две године старија.

Радмила је рођена 1922, а Станка 1929, па је разлика већа од две године.

2. "Ова трагедија у Југославији није била добро позната", како пише у тексту јер је приказивана се непотпуним и нетачним подацима.

3. Можда су два - три члана ОК знала за земуницу, како пише у тексту, али 'треба навести њихова имена, да би то било уверљиво.

4. За земуницу није знала само Даринка већ су znale и њене ћерке Радмила и Станка и стрина Станица.

5. Пише такође да је земуница била испод огњишта, а у качари огњишта није било, земуница је ископана испод сандука за брашно.

6. Станица није била мајка Војислава, већ супруга Војислављевог стрица.

7. До копања земунице није дошло што је неки даљни Даринкин рођак био партијски руководиоца, већ је то одлучио Шане у договору са Даринком, а у копању им је помогао скојевац из села Вељко Марковић, о чему говори и сам Шане.

8. „У једном малом сукобу са непријатељском заседом рањен је један друг...Шане... је току ноћи донео тог рањеног друга, сместио га у земуницу и одмах се вратио у суседно село Јунковац, где је вратио позајмљеног коња..." Неће бити да је Јунковац суседно село Рајковцу, а рањеник је био Станислав Оцокољић Цоле.

Како се десило рањавање Оцокољића и када је лечен код Даринке, већ је наведено.

9. Нису у преподневни сатима стигли четници и недићевци и извршили злочин, како је наведено, већ су то урадили само четници после пола ноћи 23. маја 1943. године

Ш. Којим су редом четници клали Даринку, Радмилу и Станку, нема тачним података, па ни да је на неког четника Даринка плънула, како је наведено у тексту, јер се нико није огласио као сведок тог злочина.

11. У књизи даље пише: "Јавио ми се Цоле (Оцокољић) који је тврдио да је лежао у земуници, али нешто раније од дана када је извршен злочин... Он је остао при својој тврдњи, мада су чињенице говориле супротно. Главни актери нису живи, а он није раговао када је објављена књига."

Па ваљда Оцокољић, најбоље зна када је рањен и када је лечен, и никакве чињенице не могу да говоре супротно.

12".Име овог друга (рањеника) објављено је први пут у „Прегледу НОБ у Шумадији“, 11 том, страна 424. У питању је борац Станислав Оцокољић Цоле”.

То јесте објављено али податак није тачан. Већ је у овом тексту наведено да се Оцокољић лечио код Даринке у Рајковцу од краја децембра 1942, до средине јануара 1943.године. ..

13.Четници нису дуго чекали да дођу у Рајковац и створе своју јачу организацију.

14.Да Шане није био у земуници треба доказати чињеницама.

15. У тексту пише да су се партизани вратили следеће ноћи и однели рањеника. То такође није тачно. Шане је са рањеником отишао ујутру чим су чуо за трагедију.

Наведене су неке од књига у којима је писано о Даринки, Радмили и Станки, углавном нетачно. Разлике у третирању овог трагичног догађаја указују да се аутори нису бавили истраживањем ове трагедије и стварним чињеницама, већ су писали како су од неког чули или прочитали о том свирепом злочину, верујући да је то тачно. Зато је ова драма у Рајковцу остала у њиховим радовима неистражена и, углавном, нетачно приказана.

Споменик Даринки Радовић и њеним ћеркама и свим мајкама и ћеркама палим у НОР-у 1941-195

„Даринка, мајка у камену“

Под горњим насловом „Политика“ 4.јула 1966.године, објавила напис Првољуба Пејатовића, који гласи:

„Споменици“

У оквиру прославе Дана борца и 25 годишњице устанка народа Југославије, данас ће у Тополи бити откривен споменик народном хероју Даринки Радовић и њеним ћеркама. Споменик, дело вајара Анте Гржетића, посвећен је мајкама и кћерима Шумадије, палим од 1941, до1945.године, чија су имена урезана у постоље.

Од данас у малој шумадијској Тополи, стоји висока наша велика мајка Даринка из оближњег села Рајковца.

У камену: мајка од камена. Као што је и била.

Стоји, расте мермерна, горе, у грање, у небо и даље у грч, у јаук, у леле до бога, а глава, где је глава, под њом пада у смрт у деветнаестој години, радост мамина Радмила, доле је,отичу јој из грла четрнаест

младих пролећа, мажена мезимица Станка, тако је било, бојиш ли се рано, не бојим се нано.

Стоје и падају, а уокруг, именов једна до друге, мајке и кћери: Војислава и Гроздана, Загорка и Пава, Милијана и Персида, Томанија и Јевросима, Јулијана и Драгиња, Меланија и Касија, Видосава и Ангелина, Анђелија (с анђелима) и Госпава (о господе), Живадинка (без живота) и Милојка (безмилоште), и Радојка (без радости), Спасенија (на спасење), Слободанка (до слободе), и друге, друга до друге.

Стоје, а над њима: затире се с породом наша мајка Даринка.

Као када је почела ноћ краја, деветог маја 1943, у селу Рајковцу.

(У које је једном дошла за веселог Војислава, да роди сина првенца па син да умре, да донесе веселнице Радмилу и Станку, од дана до дана, од косидбе до вршидбе, од појате до појила, од вајата до воћњака, од жуља до поста, па да домаћин из рата падне у ропство, и све остане на Даринки посленици, која данас живи у споменику).

Од оне ноћи.

Када је доле, у земуници, био скривен рањени партизан, а четничка сила ударила на врата.

А Даринка, а Радмила, а Станка: ћутале.

Не проговориле, а била ноћ, била сила, и кундак у леђа.

Онда су их, јуначни над нејачи, повели руку свезаних.

Село је спавало, ни пас да се огласи, када су слаби с оружјем и снажни свезани стали код дрвећа у порти.

И тада је скочио нож. Слеђеном детету за врат. Станка је дигла ручице у одбрану, челик је светлео, и мали прсти из којих је расла крв, пали су у траву. За њима и Станка. Небо се спустило свет стао, дрвеће више није расло, све је у кругу умирало смрћу детета, а ћутала је сестра Радмила, ћутала мајка Даринка, док се спушто крај.

Нож побесне. Насрну на Радмилу. Девојка оћута, грло процвета у велику булку, и кћер рашири руке мајци пред скуте, а не стиже да загрли.

И ту мајка тврда срца била.

Убице излудеше. Удари кама на камен. Паде и Даринка.

На рајковачку земљу, на своје две златне јабуке, а из ноћи излетеше два врана гаврана.

Тако се с породом затрла мајка Даринка.

Даринка споменик.

Да је већ тако дуго нема, а да је ту. Да нас походи, кад походимо споменик. Да се јави: из траве, са чесме, да буде у читанчици за мале Станкине другарице, има чему и данас она да нас поучи, устреба нам, када је толико година за ове двадесет три године прошло, па и ми постарили, ми мало и заборавили, па се питамо: како је могла, коју је снагу то смогла, шта је те ноћи пред ножем ћутала, кад себе није бројала, наша мајка Даринка.

Мајка сеоска и шумадијска, плетиља партизанских чарапа и курир далеког одреда.

Данас опет са децом и другама овде, у камену у малој Тополи, док ми стојимо, а срца и разум нам се враћају у оно време.

Којег не би ни било: без Даринке од села Рајковца.

(Топола, 3. јула 1966.)

Првољуб ПЕЈАТОВИЋ".

„Запис за споменик Даринки од Рајковца

Имала сам две кћери
И једну Србију
Себе нисам бројала

Себе ни сада не бројим
Две голубице с мога длана
Искупише од ножа миљеницу

Приђите ми да је видим
Стасала за вечност живу
Васко ПОПА"

Према сећању Миће Манојловића споменик је свечано откривен, 4. јула 1966. године, а постављен је у Тополи испред зграде суда, у тадашњој улици Бориса Кидрича.

Позоришне представе и филм о Даринки Радовић...

„Даринка из Рајковца", драмска поема књижевника Стевана Пешића, као позоришна представа играна је у Народном позоришту у Београду од 1974, до деведесетих година прошлог века, у којој је

главну улогу играла глумица **Маја Димитријевић**", а мушку улогу је играо глумац **Адем Чејван**.

Са овом представом Народно позориште је гостовало на стратишту страдања Даринке и њених ћерки Радмиле и Станке у Рајковцу, Тополи, Аранђеловцу и другим местима у земљи и иностранству.

„**Даринка**“, драма, чији је аутор Ване Мариновић, такође је играна у позоришту, али када и где, - то писцу ових редова није познато.

Даринкин дар", као балетска представа играна је у Народном позоришту у Београду од друге половине 1974, закључно са деведесетим годинама прошлог века.

Премијера је изведена на Дан устанка народа Југославије 4. јула 1974.године у Аранђеловцу. Главну улогу је играла балерина Јлидија Пилипенко која је дала изјаву за Радио телевизију Србије, да је њена улога у балету „Даринкин дар" њен најдрагоценији рад. Снимак представе је сачуван у РТ Србије.

Са овим балетом су отворене и Београдске музичке свечаности које су оглашене следећом објавом: :

„Београдске музичке свечаности 1974.године

7.октобар, 20.00,Народно позориште

Свечано отварање VI Бемуса

Балет Народног позоришта

Стеван Христић: Даринкин дар, Балетска поема с прилогом и епилогом

Прво извођење у Београду

Либрето: Божидар Божовић

Диригент: Ангел Шуров

Кореографија: Владимир Маренић

Костими: Божана Јовановић

Асисент кореографа: Јован Деспотовић

Лица:

Даринка - Лидија Пилипенко

Њене кћери - Споменка Пантелић, Соња Вукићевић

Бегунац - Крунослав Симић

Силник - Боривоје Младеновић

Његови помагачи -Александар Вељковић, Предраг Радојковић,
Јован Сувачаревић

Тужбалица -Груден, Дивац, Живковић, Митровска, Ристић,
Теодоровић

Војска - Вучић, Законовић, Кнежевић, Марковић. Недић, Шундић и
Цинцар

Народ - балетски ансамбл

Симфонијски оркестар Уметничког ансамбла ЈНА и чланица хора
РТ Београд

Тонски снимак реализован у студију РТ Београд. Тон мајстор

Слободан Младеновић

„Даринка из Рајковца" -Филм, о Даринки Радовић из Рајковца
снимљен је 1975.године. Режирао га је Мирослав Беловић, по
сценарију Стевана Пешића. Улогу Даринке играла је глумица Маја
Димитријевић. Трајање филма је 37 минута. Филм је био продукција
РТ Србије.

Даринка, жена за сва времена

Под горњим насловом, а поводом одржане премијере позоришне
представе „Даринка из Рајковца", у Народном позоришту у Београду,
КХфебруара 1974.године, у дневном листу „Политика" је објављен
чланак **Ранка Ђукића**, следеће садржине:

„Уз једну београдску нозоришну премијеру

У селу Рајковцу, недалеко од Тополе, још је жива успомена на
жену-хероја Даринку Радовић, коју су четници заклали, заједно са
њене две кћери, а да није одала рањеног партизана кога је скривала у
кући

Мало је село Рајковац. Једва седамдесетак кућа има. Нема ни
школу, ни продавницу, ни добар пут. Тек ове године Рајковчани ће,
самодоприносом, почети да граде бољу саобраћајницу до свог
општинског центра - Тополе. И много штошта још ово село нема.

Али има нешто, што нема нико. Своју Даринку, жену -хероја, чије
име ће памтити за сва времена. То је она Даринка, презименом
Радовић, на чије очи су четници заклали обе кћери, а потом и њу саму,
а да нису одале рањеног партизана, скривеног у њиховој кући.

Та трагедија је и тема потресне представе која је управо изведена у
београдском Народном позоришту. **Она је инспирисала и песнике,
романописце, вајаре, сликаре и композиторе.**

До рата породица **Војислава и Даринке Радовић** живела је обичним, рајковачким животом, сукобљавајући се са свим што је време собом носило. Но, дошао је рат, Војислав се изгубио у његовом вихору и тек касније се дознало да је у заробљеништву, у Немачкој. Даринка је остала, са свекрвом и двома ћеркама, да живи, да ради, да се бори.

Кућа на искрају села.- Све до 1942.године, Даринкина кућа на искрају села, ни по чему се није одвајала од осталих у Рајковцу. Сама Даринка, неписмена, није се много интересовала за политику. **Њени суседи се сећају да се једино нескривено радовала победи опозиције на предратним изборима,** и поносила се што су таква и Војислављева расположења. Од те, друге ратне године, њена кућа постаје главна партизанска база у иначе црвено обележеном Рајковцу.

Била је, нема сумње, од утицаја одлука Окружног комитета да баш Даринкину кућу узме за своју илегалну базу, и сам њен положај - сећа се Вељко Марковић, првоборац овог краја и један од људи који су много допринели да истина о Даринкиној хројској погибнији постане шире позната. - Пошто се налазила на измаку села, близу шуме, могло јој се доста безбедно прићи, а још безбедније умаћи у случају опасности.

Због тога је у помоћној Даринкиној кући **ископана земуница, у коју се једва могло лећи, смештена испод сандука са брашном.** Ископана кришом, она је дом краја рата рата остала непозната непријатељу, па и многим мештанима.

Међутим, оно што је определило партију да баш Даринки повери на негу и чување многе своје истакнуте борце, била је она сама, њена приврженост ослободилачком поокрету, чврст карактер, изузетна воља за слободом и бољим животом.

Сећам се - причао нам је њен први сусед Мика Марковић - кад су једне зимске ноћи, почетком 1943. године, партизани запалили општинску зграду у (суседном селу) Маскару, Даринка је звала људе, позивала их да виде велики пламен у коме ће изгорети наши душмани...

До краја одана.- Није се, наравно знало које све налазио уточиште у Даринкином дому, али су њена опредељења за партизана већ била јасна. Уосталом она се није много ни трудила да то сакрије. Њена старија ћерка Радмила, већ је постала члан СКОЈ-а, која је преносила поверљива писма, а заједно с мајком организовале су плетење чарапа

и скупљање прилога за партизана. Благодарехи у доброј мери и њима, Рајковац се брзо прочуио као уточиште партизана. Ако би неко и покушао да себе „изузме“, партијска организација би му послала на конак неког илегалца и он је после тога имао разлога да ћути.

Те ноћи, 9. маја 1943. године, у Даринкиној земуници се нашао рањен партизан. Његов долазак није могао да остане непримећен, по свему судећи, зато што је обављен по дану јер због дугог пута није могао да буде допремљен у току ноћи. Међутим нашао се неко да то јави четницима и они су изненада банули у Даринкину кућу.

Није без значаја чињеница да четницима није падало ни на ум, да о рањеном партизану испитују Даринкину свекрву (Станицу), мада се земуница налазила управо у помоћној дворишној згради, у којој је старица сама спавала. Они су, јамачно имали својих разлога што су о томе гражили изјашњење само од Даринке и њених кћери. **Чак су их све три кришом ноћу извели из куће, тако да је старица тек ујутру приметила да их нема.**

На жалост, ни до дана данашњег није утврђено ко је човек који је обрукао Рајковац и пријавио непријатељу сакривеног партизана - каже Вељко Марковић. - **Чак о томе није вођена ни истрага, па ни толико као она кад је непосредно после рата обијена сеоска продавница.** А то је било потребно, не ради неке одмазде, него да би се огклониле сумње са недужних људи у овом селу.

Први сведок злочина. - Мика Марковић је имао ту несрећу да први види Даринку и њене кћери после злочиначког четничког масакра. Пошто су их извели из куће, зликовци су их повели на малено вашариште у средини села. Оно што се тада догађало, може се само наслућивати. Живог сведока тог нечувеног догађаја изгледа да више нема. **Ипак, по томе што је рањеник и зору дочекао скривен, лако се може закључити да Даринка и њене кћери о њему нису хтеле да говоре.** А како су оне дочекале ту зору.

Тек је почео да се раздањује, прича Мика Марковић, кад је мојој кући дотрчала Даринкина свекрва (Станица) и јавила о нестанку снахе и њених кћери. **Не знам због чега ме нешто нешто повукло баш у порту, како смо звали састајалиште у средини села. На несрећу, нисам се преварио. Прво сам угледао четрнаестогодишњу Станку, која је лежала заклана на ледини. Њене ручице биле су кржаве, очигледно је да је њима покушала да се одупре злочиначкој ками. Мало даље, у прабини, коју су раније направила кола младића и**

девојака, у којима је и сама играла, лежала је двадесет годишња Радмила. Никад не могу заборавити њене дивне витице, дебеле као моје руке и дуге до колена, које су тада биле искрвављене. Крај Даринке, која је заклана повише њих, било је најмање крви, изгледа да је посао крвника ту био најједноставнији. Довољан је био само убод ножа под грло.

Драма која је постала легенда.- Суровост којом је извршено ово зрдело и ово што је затечено на лицу места пружају могућност његове веродостојне реконструкције. По свему судећи, кољаша су крвави пир почели малом Станком, а потом Радмилом. Вероватно је у њиховим монструозним главама тако и замишљен овај сурови испит за једну мајку. А кад им замисао није остварена, бацили су се на 43-годишњу Даринку, која је, како изгледа, умрла мирно, као биће које је свој дуг испунило до краја, и даље од краја.

Већ са првим сунцем, на Даринкиној кући су се завијорила три црна барјака. Бака је по прастаром обичају, хаљине својих унука окачила о капију. Оне су тако дочекале и Војислава кад се на крају рата ипак жив вратио из зробиштва, крај њих је и пао онесвешћен. Самохрана старица, причали су нам Рајковчани, често је после погибије њених најдражих излазила у двориште, где је на високи орах често навраћала једна кукавица.

- Друго моја - говорила је она птици - помози и мени у кукању...

Даринка Радовић, сељанка из Рајковца, која никад није учлањена у Комунистичку партију Југославије, умрла је, заједно са своје две кћери, смрћу којом је испољила највише људске врлине. Од тог тренутка кренула је у свет легенда о њој, њен прави живог, у ствари.

Даринка је проглашена за народног хероја 1953.године. Школа у Маскару, у коју иду деца из Рајковца, носи име њених кћери. И као да није било лепше подударности у нашој историји него што је 9.мај дан њихов јуначке погибије, две године касније постао - Дан слободе.

Жеља Рајковчана

Житељи овог села желели би да београдско Народно позориште баш на месту где се одиграо нечувени злочин изведе дело Стевана Пешића „Даринка из Рајковца“, које је управо видела београдска публика, са Мајом Димитријевић у насловној улози. Они верују да би овој јединственој представи, у аутентичном амбијенту, присуствовало више хиљада мештана и људи из околине. Рајковчани такође, настоје да место погибије Даринкиних кћери -

Радмиле и Станке једном годише буде стециште младих из целе Шумадије".

Кућа ходочашћа У истом реду са Лутером, Шилером, Геј Лисаком, Гогеном...

**Деветог маја на дан Даринкине смрти
(Село Рајковац, пре три дана)**

Од Белосаваца до Рајковца 13 км.- Шта ли се само тог 9 маја по новом календару није све надогађало у дутој историји човечанства: 9.маја 1512. Карло V осудио је Мартина Лутера, 9. маја 1805. у Вајмару је умро велики немачки песник Шилер, 1850. умро је у Паризу велики Жозеф Геј Лисак, 9.маја 1903. заувек је склопио очи сликар Пол Гоген... али. Једног нашег деветог маја, датума који сви памтимо од 1945. капитулирала је фашистичка Немачка, завршен је рат у Европи и тај дан проглашен за Дан победе. Ето баш на тај дан победе 29.година касније, 9.маја ове наше 1974. са раширеним новинама као одбраном од узбуђења оног мајског дивљања зелених шума и трава, трукмамо се у аутобусу на релацији Београд - Топола. Али негде испред Белосаваца једна жена, једна од оних сељанки што све памте допуни ову хронику д е в е т и х м а ј е в а , просто неким телепатским узвиком као да јој је неко дошапнуо: „Море, 'оће л' бити да на данашњи дан 1943. заклаше нашу Даринку са њене две кћери...Па Даринку Радовић од Рајковца".

Зауостављамо аутобус. Од Белосаваца до Рајковца 13 километара, пут макадамски. Мора се пешице. Пешице као што доличи **овом ходочашћу** до хумки ових жена чије херојство и патриотизам превазилази све што су нас из књига учили аутори Антигоне Волумније, Федре, Хекубе.

Пуца около мајски дан, вијуга пут овим скоро рајским (можда је отуда и РАЈ-ковац) гајевима препуних потока, старих гњилих ћуприја и воденица, округлих врба што су се нагнуле над водом, топлих ребрастих кровова прекривених ћерамидом

што извирују из бокора липа и јасика; и чини се као да овог дана ништа није безбачајно да све треба забележити.

На њивама између дугих дугих врста поврћа и кукуруза - нигде ниједног мушкарца. Саможене, убрађене марамама, сагнуте као сиње кукавице над оним сасушеним ћулама земље са мотикама у рукама копају, копају. Понекад се успортаве и виуди се лепо како у себи пребојавају врсте - још тамо и вамо, вамо и тамо, тамо - вамо, вамо - тамо..." Мушкарце видимо једино пред продавницама, на клупи, са пивским флашама.

Решавамо се, како ћемо о Даринки и њеним ћеркама баш намерно разговарати са неком жебом, са њеном исписницом. Али, ипак се најпре обраћам Вељку Марковићу из Савеза бораца, тако су нам рекли - да он све најбоље зна.

Још једно обележје.- Код Вељка затичемо још једно обележје 9.маја 1943.године. Тога дана, дакле, кад је заклана Даринка Радовић са ћеркама Радмилом и Станком, стрељан је у Крагујевцу у логору, Вељков отац Илија. (Да ли ће се ова страшна хроника у једном једином дану, на овом малом парчету српске земље, икада зауставити?). Пред Вељковом кућом, овога дана, прислоњен уз кућни праг већ спремљена спомен - плоча са три слике и речима: „Путниче, стани, погледај, одмори се и сети: оца, синова и браће моје који су пали за слободу, за бољи живот, за тебе. Илија, рођ.1892, стрељан у Крагујевцу 9.маја 1943 - Живомир рођ.1912. год. Стрељан у Наталинцима 28.февруара 1942.год. - Радомир рођ.1921.год. Погинуо у Првом шумадијском одреду 1.маја 1943. у Белановици. Син и брат Вељко Марковић. Рајковац 1974"

Силазимо са другом Вељком најпре, доле, до раскршћа. До извора испод једне жалосне врбе, где намерава да поостави плочу са ова три укочена сељачка лика у копоранима и шајкачама.

Ја велим да је тако најбоље, туна ће бити чесма, две клупе, па ће свако да сврати да се напије изворске воде поседи мало и упозна ми оца и браћу.

Стратиште обележено по идеји уметника Лазара Вујаклије.-Одлазимо онда, стотинак метара даље до сеоске порте - утрине где је оне страшне мајске ноћи од четничке руке заклана Даринка, Радмила и Станка Радовић а цело село ујутру престрављено дошло да ту на месту где су до јуче играли коло, гледају и запамте да никада не забораве. Поред спомен - чесме која стално жубори на ограђеној и затрављеној ливадици - три гранитне групе, на местима где су пронађена тела.

По идеји уметника Лазара Вујаклије ови каменови обрађени су само на површини где су исписана имена. Около неке младе јасике, кестенови, јелике и уцветали глог из кога излећу шеве и косови и висока трава.

Нетачни податак у хроникама.- Деда - Милосав Вучићевић одмах је дотрчао из суседства да е интересује баш због те траве:

-Море, кад ће бити лицитација за косидбу ове траве. Трава већ оматори, а ти Вељко отежеш.

-Чекај. Чика - Милисаве, у недељу ћемо сазвати лицитацију, него друг дошао да види ово место, да му нека сећања кажемо.

-Па, ето, одведоше их ноћу, нико није био присутан, сем можда тог „потказнвача“.

Како ноћу - чудимо се - када у хроникама неким пише да је то било ујутру, па да је то било у Даринкином дворишту, ево, у хроници „Буна“ од појсца М.М. стоји дословце тако.

Не знамо, вала, које тај што је писао, али је могао бар овде да дође или пре тога да се распита да ли је било дању или ноћу н да ли је тај страшни злочин био у дворишту Даринкином, које је одавде далеко бар два километра. То је исторнја не само целог овог краја, већ историја и овог нашег народа, то је озбиљна ствар. Па, онда, које видео да ли је мајка Даринка гледала да јој кћери Радмилу и Станку убијају. Ја бих пре рекао, баш супротно да је Станка Била последња, јер је нађена овде поред оградe са искрвављеним шчицама. Сигурно је гледала како јој мајку убијају па почела да бежи. Па кад су је крвници стигли, почела да се отима, да се хвата за каме и бори се за свој млади живот.

На стаблу једног дрвета још стоји плакат као успомена на гостовање позоришне групе са комадом према овом догађају „ДАРИНКА ИЗ РАЈКОВЦА“, који је написао СТЕВАН СТАНИЋ. На плакату је клиширана Даринкина бронзана биста коју је урадио Душан Петровић - Шане.

Шане је овде ратовао, крио се такође код Даринке, поштовао је - каже деда Милисав. - Долазио је стално овде доводио нам позориште, чак нам је рекао ту скоро „морам донети чекић и длето да ова слова обновим јер се једва читају“. Он је, знате, био некада каменорезац и никада не забоправља ни свој посао, ни људе са којима је друговао. Само добро би било кад би нам пут асфалтни некако до Рајковца издејствовао, да људи могу да дођу на гроб ових херојских жена.

Напуштена школа.- Пролазимо онда поред напуштене школе, на којој уместо прозора закуцане прекрштене летве. У тој пустини ђака више нема, јер мали основци из 70 домова иду пешице до суседног Маскара и Белосаваца, а њихови родитељи кажу да немају рачуна да држе учитеље.

Била је праведна, праведна као свети Петар.- Свраћамо најпре у Даринкин комшилук код њене најбоље и најповерљивије „коне“, данас 70-годишње Загорке Вукашимовић, која нам је казала:

Била је Даринка честита, отресита као мушкараца, а кад нешто брани и заинта - као адвокат. А једва је знала да чита и пише. Ја сам јој била главни помоћник. Полако нас је све увлачила да кријемо партизане а да то нисмо осетили. Понекад је код ње било и по двадесет партизана. Даринка по цео дан кува, пере, лечи рањенике, а около Немци, четници, дате страх ухвати. Знала је и да шије, имала је „сингерицу“ само није могла да истрпи да се не свађа са мушкарцима - кукавицама да им не кресне у очи, и тако понешто ода. Само за ту њену земуну у њеној кући нико није нао. Ту је тих „црних“ дана крила тог рањеника. Никому до данас није сазнао име. Ето, таква је била: тврда, поносита, пркосна кад се радило о „општој стари“. Тако је васпитавала ћерке, Радмилу (19) и малу станку (14 година) Шта

ћеш муж у заробљеништву, морао је неко у кући бити мушко. А, ћерке су јој биле лепе као виле.

У **кући ходочашћа**.- Стојимо доцније пред фотографијама Даринкиних ћерки, Радмиле и Станке у стајаћој соби старе Радовића куће. Радмила - једна црна лепотица са осмехом који пршти од здравља и среће; са осмехом какав се више не виђа у данашњим девојкама и мала Станка са косом плавом и крутом као слама, као да је дотрчала од оваца и стала преплашена пред црну фотографску кутију. Испред куће у малој градиници још расте вероватно онај исти сомотасти шебој. Велики орах наткрнљује стари посрнули вајат - качару, у којој су још налази она

Земуница. Даринкиног мужа Војислава одавно нема међу жњивика. У кући је сада његова друга жена Десанка, са Обрадом, Предрагом и Гавром, три сина која је са њим изродила.

Долазе - каже Десанка - долазе овде да погледају кућу, кревет, сламарицу, јастук, везени пешкир витиљаш Даринкин, да виде земунцу. Нудили нам да откупе, јер ми хоћемо ово да рушимо, да зидамо нову кућу. Је л' шта мислиш, кол' ко да тражимо за ову зграду и двориште. Шапните то тамо некоме...А и друг Шане би могао да нам изгради пут...

Одлазимо са овог ходочашћа Даринки Радовић и њеним ћеркама и

више не примећујемо како се мај радује у свакој и најситнијој травци покрај стазе. Знамо живот тече даље, али да ли треба све оставити другу Шанету, дали треба најпре исправљати оне историјске податке по разним хроникама, да ли треба друга Шанета дозивати да оставља своје државничке послове да би клесао слова, да би косио траву, погађао се око откупа куће. Јер, овај дан, овај **Дан победе почео је и овде**, две године раније у овом малом Рајковцу. Почео је онако како ни Хомер ни античка Грчка нису могли ни да замисле: жртвовањем своје деце, својих најдражих.

Почео је таквом крвавом љубављу према својој земљи, таквим крвавим пркосом и отпором према рату и нечовештву. Тако је тога дана једна сдељанка Даринка Радовић остала заувек да лежи у истом

реду са ЈТутером, Шилером, Геј Лисаком, Гогеном. У истом реду, у истом календару у историји човечанства.

Стеван Станић.

(Дневни лист „Борба“ 13. мај 1974. године, Београд).

Песме о Даринки, Радмили и Станки

Смрт у зору

Ово се десило за време рата,
Када су често пуцале машинке.
У ноћи лупише четници на врата
на кући Радовић Даринке.

Даринка тихо врата отвори,
Била је са децом сама.
Проговорише четнички злотвори,
Пробуди децу и хајде с нама.

Радмила њена ћерка старија,
Била је тиха и мирна.
А, млађа Станка, много веселија,
Несташна и немирна.

У мајску зору пред само свануће,
Док је још тихо спавало село.
Одвели су их до селске куће,
Да изврше своје злочиначко дело.

„Признај, где су партизани“,
Даринки, четник вели.
„Ил' ћете бити поклани,
И ти и твоје кћери“.

Даринка, ћуташе немо,
Гледаше у децу тужно.
Кољаш четник се спремао,
Да изврши злочинство ружно.

Заклаше малу Станку,
испод столетног јасена.
Где извире врело,
вода студена

Даринка гледаше шта четник ради,
Судба им беше лоша.
Радмила, заврши свој живот млади,
Код старог сеоског коша.

Даринки четник вели,
Када јој децу поклаше.
„Признај где су пролетери“.
Ал' од ње ништа не дознаше.

Њено се срце не сломи не скрши,
Херојско срце, жене партизанке.
и она свој живот заврши
Код мале клупе танке.

Падеше храбро и смело,
Не издадоше партизане.
Лавез паса чуо се селом
А птице певале с' гране.

Сад нема више коша,
А нема ни клупе танке.
Остао је само извор студени,
Да жубором прича о смрти Станке.

Радослав Вукашиновић

Песник на њиви

Сусрет са сељаком који пише стихове Радослав Вукашиновић из Рајковца један је од оних ретких младих људи са села који су се рано упознали са поезијом и заволели је. Овај скромни и повучени младић први пут је отишао у књижницу када је навршио петнаест година живота да узме књигу за читање. Отада је није испуштао изруку и све своје слободно време посвећивао је читању стихова наших старијих и савремених песника. Једино радови у пољу одвајали су га од књиге, па и ту је налазио времена да понешто прочита. Највише му се допадају песме Јове Јовановића - Змаја и Бранка Радичевића. Али, ако га запитате зашто баш оне, не би умео тачно да одговори.

- Нешто ме је гонило да пишем. Међутим, на то сам се одлучио тек кад сам почео да упознајем Бранкову поезију, - каже Вукашиновић

У крају у коме живи, у Рајковцу и другим селима око Тополе, налазио је мотиве за своје стихове. Фрагменти из живота сељака, људи за плугом, девојке и момци на прелу, жетви, у пољу, сеоска младеначка задевања и доскочице - биле су његове теме.

Прву своју озбиљнију песму, како каже, написао је тек у Армији, на одслужењу војног рока. Песма се зове „Војник“. „Дедињску песму“ испевао је шетајући се једне недеље озеленелим Дедињем у Београду. Све више је осећао потребу да оно што доживи и осети сажме у стихове.

Чиними се да песма „Смрт у зору“ у којој сам опевао трагичну смрт народног хероја Даринке Радовић и њене две ћерке, иначе родом из мог села, спада у ред мојих најјачих и најлепших песама. Вероватно због тога што ме је дубоко потресао овај тужни догађај у којем је триумфовала лична људска храброст, величина једне мајке која за своју земљу, за њену слободу, за оно што данас имамо, и жртвује највише што једна мајка може жртвоваги, - објашњава млади песник.

Ова његова песма, наивна по форми, стилски неуједначена и занатски недотерана, пуна утицаја народне поезије и наших романтичарских песника, дирљива по мотиву и једноставности, делује импресивно уверљиво. Кроз градацију песник нас упознаје са догађајем који се одиграо. Четници на очи мајке, кољу обе ћерке, Станку и Радмилу, само да сазнају где су се сакрили партизани. Али мајка остаје незаплашена кољашком камом...

Песму „Смрт у зору“, рецитовао је аутор недавно на једној приредби у Тополи. Она је оставила дубок утисак на присутне".
(*Светлост" (Крагујевац) 13. мај 1960.године*).

Црвено пролеће

Даринки из Рајковца

Над Тополом пролећа су тужна
време носи бол у гнездо ласте
тридесет је увело цветова
од кад Станка престаде да расте.

Дела људска дају добу смисо
Добу ратном светлости и мрака
крв процвета рајковачким путем
где падоше Радмила и Станка.

Није знала „Манифест“ ни Маркса
ал је за част и дату реч знала
за слободу рањенога борца
свој је живот и две кћери дала.

Мајка-херој не клону од страха
пред понором небескога свода
у свитање рајковачког јутра
црвене се и крв и ...СЛОБОДА.

Ову, своју песму „Црвено пролеће“, дана 7. јула 1979.године, у Рајковцу, у Спомен парку, на старту Другог партизанског марша Шумадије (Рајковац -Топола - Аранђеловац -Лазаревац), испред Клуба књижевних стваралаца у Лазаревцу, прочитао је инжењер Лазаревић Слободан.

Даринка Шумадинка

Била једном једна Даринка
сељанка, мајка, Шумадинка
која се поиут чудесне птице
вину међ звезде бесмртнице.

Била је сестра свим људима
била је налик на добру вилу
и имала је у грудима
два срца: Станку и Радмилу

Расле две сестре у Рајковцу
лепе и витке ко младе, иве
и помагале мајци и оцу
пластити, жети, купити шљиве.

Кад у планини плануше пушке
и кад остане без руке мушке
Даринка понесе тешко бреме
кућу и децу - у невреме.

Беше Даринка, храбра сељанка
и отац и мајка и партизанка
што је често кроз ноћну тмину
журила с торбом у планину.

А једне ноћи у свануће
кад небо личи на трешњу зрелу
добауља до њене куће
рањеник са звездом на челу.

Даринка сакри рањеника
у тајно гнездо, и не слутећи
да је нека сова са плота
већ приметила тог ноћног госта.

Тражили су Звездоглавог

од јутра до сутона плавог:
превртоше сваки камен
употребише бич, нож и пламен
али Даринка, мајка, Шумадинка
не хте да ода рањеника.

Идржала је без јаука
седамдесет и седам мука
и зацвили тек кад јој људи
гавранови на заранку
ишчупаше оба срца из груди
срце Радмилу и срце Станку.

Пре него што јој сузе ледене
зажуборише низ лице -
Даринка виде: кћери се њене
претворише, у беле птице
па се и она за њима вину
кроз мрак, у светлост, у висину,
и не виде како стене
њене клетве стижу убице
и не дочека трешње румене
и зоре лепе ко голубице.

Сад често, јутром или с вечери
три беле птице небом се вију:
то Даринка и њене кћери
надгледају Шумадију...

Добрица Ерић

Основна школа „Сестре Радовић” - Белосавци

Похађање школе у овом крају почело је половином деветнаестог века.

„Један од центара за похађање је била Трстена. Тај крајичак потока и неба, између Маскара и Јагњила, био је више деценија центар за окупљање и учење деце. Развој је учинио своје, па су се села постепено окретала себи, и неко пре, а неко касније, започело је да своју децу васпитава у својој средини. Некако, као по правилу, школе су започињале рад у приватним кућама, па су потом људи додељивали уз мању плату земљиште за зграду школе. Све школе у овом крају зидане су уз самоодрицање мештана, њихово лично улешће и мању помоћ шире заједнице”.

Школа у Белосавцима има истурена одељења у Маскару, Јеленцу и Загорици, где се обавља четворогодишња настава а осмогодишња у Белосавцима.

„Све школе у овом крају зидале су свој развој и на тековинама славне прошлости. Тако, зна се, да је Вожд (Карађорђе) живео у Загорици, имао трлу у Крћевцу, своју чесму у Белосавцима. Зна се, даље, да су нека од села, попут Рајковца стварала у својој средини такве родољубе које је Земља као целина морала признати...”

Рајковац - село...постоји око 150 година. Зна се да су своју децу слали у

Трстену још 1852. године. Такође се зна да ни тада нису правили разлику у образовању женске и мушке деце. Чинили су то пред крај прошлог (19) века, па су онда децу повукли у Маскар. Било им је ближе и лакше да воде децу према Маскару. Ову школу похађао је и **Достанин син Милутин Тодоровић**. Чинили су све то до 1928. године, када су изнајмили кућу Животе Стевановића за школу. Деца су долазила у ову приватну зграду само две године. Нова школа отворена је 1930. године. Подигли су је Рајковчани уз малу помоћ државе. Земљиште за ову зграду и двориште поклонили су Михајло Милановић и Милован Јовановић. Други светски рат докрајчио је школску зграду. Услови за рад били су тешки. Рајковчани су одлучили да им деца поново одлазе у Маскар. Кћери Даринке Радовић поохађале су школу у Рајковцу.

Маскар - људи Маскара су ...слали децу у Трстену, а затим подигли зграду. Добијена је земља на поклон од Станике Продић и већ крајем деветнаестог века направљена је зграда са учионицом и

учитељским станом...Школу у Маскару похађао је и **Драгиша Богдановић**, један од организатора устанка у овом крају и секретар партијске организације среза опленачког.(1942).

Загорица - за гором село, постоји и у осамнаестом веку. Крајем осамнаестог века становао је и Ђорђе Петровић (Карађорђе) у њој. Ту се и оженио Јеленом, а из ње је и побего преко Саве плашећи се турских зулума. Отац му је овде имао и „ковалук" (пчелињак), нешто стоке и земље.

Децa су из Загорице још половином деветнаестог века одлазила у школу Тополе, јер им је то зог преласка Кубршнице било лакше. Школа у Трстени је нешто даље, али су и њу похађали. Све тако до до 18. августа 1890.године када су добили свог првог учитеља, Милоја Бабића и своју зграду. Милан Кнежевић, син Кнеза Теодора, поклатио је земљиште школе. Мештани Загорице...су...направили.. нов школски објекат (1975/76).Створена је и лепа народна библиотека...

Јеленац - село некада пуно јелена је млађе насеље. Дошли су овде људи из Црне Горе, Сјенице, Ужица. Населили су се у право богаство шуме. Деца су им годинама ишла у школу Трстене.Прича се како су родитељи обележавали стабла кроз шуму, да би деца могла да дођу из школе кућама. Крајем деветнаестог века деца Јеленца долазе у школу Белосаваца. Било им је лакше. Све је било тако до 1910. године, када су, коначно мештани одлучили да напрве „своју школу". Земљиште за зграду дао је Панта Танасијевић уз малу накнаду. Школа је радила од 1911.године до 1931.године. Зграда није била добро урађена, па је одлучено да се настава одвија по приватним кућама, и то код: Драгомира Марковића, Милкића Маретића, Велимира Маретића, Чедомира Матића и Милутина Николића. Било је тако све до ослобођења. Негде 1946. године Милосав Лукић је дао парче земље и грађани су уз помоћ средстава среза опленачког и своје лично учешће подигли нову зграду".

Белосавци - село збегова и устаника, село отпора непријатељима и поносних људи, село на путу који су покушавали многи окупатори да ојаде, село непрекидне трке за знањем. Почела је та трка још преко Трстене, па се наставила у самим Белосавцима. Крајем деветнаестог века деца су коначно почела да уче у згради у Белосавцима. Услови у овој згради, били су тешки. Учионице су биле неподесне. Настава се обављала у овој згради све до 1932.године, када је подигнута нова школска зграда, са четири учионице и другим просторијама. Зидана је

у непосредној близини пута и хана. Добила је име „Карађорђе“. Школа се лепо развијала. Водио је Сретен Николић, учитељ из Јеленца. Радио је у њој све до краја оружане Револуције. Била је узорна школа. Успех у раду, довољан број ученика и приступачност путевима, утицали су да ова школа већ 1952/53.године отвори пети разред. Истина, рад у вишим разредима започела су два учитеља, али данас се може говорити о стручној заступљености у школи у свих осам разреда. Постала је то, касније потпуна осмогодишња школа и окупила у себи за више разреде децу Рајковца, Загорице, Маскара, Јеленца и, наравно Белосаваца.

Школа је 1962/63. понела име „Сестре Радовић“. Изабрано је име бивших ученица (из Рајковца) Радмиле и Станке, име поноса и узора...

(Из књиге „Школа живота“, аутора Жике Марковића, која је издата у Тополи 1986.године)

ПРИЛОЗИ

Богдановић Драгиша- Марко

Рођен је Н.марта 1914.године у селу Маскару код Тополе, од оца Саве и мајке Радојке Маје

Основну школу завршио је у родном месту а шест разреда гимназије у Аранђеловцу и Крагујевцу. Још као гимназијалац определио се за напредни раднички покрет. Због активности избачен је из гиманизије у Крагујевцу.

Окупација наше земље затиче га у Вишеграду, где је радио као службеник у фабрици „Вистад“. Одмах по капитулацији бивше југословенске војске долази у село Маскар и повезује се са Партијом - тј. Милутином Милом Тодоровићем, тада чланом Окружног поверенства КПЈ Аранђеловац.

Члан КПЈ постао је августа 1941.године и већ у септембру исте године ушао је у Среско руководство КПЈ за срез опленачки. Извесно време 1942.године био је секретар овог партијског руководства.

Сви чланови породице су активно радили за НОП, и отац Сава и мајка Радојка Маја и брат Добривоје и сестра Загорка Рада која је погинула 5.децембра 1943.године у лепеничком срезу као члан Окружног комитета СКОЈ-а. Кућа је била пункт ОК Аранђеловца, а до априла 1942. у њој је била и техника ОК Аранђеловац.

Драгиша је погинуо 5.децембра 1942, приликом блокаде Маскара од стране Немаца. Када су Немци позвали његову мајку да потврди да ли је то њен син, она је то одбила, а одбила је то и његова сестра Загоркас Рада.

„...Доласком у срез опленачки, Бранка (Петровић, члан Окружног комитета СКОЈ-а) се одмах повезала са Драгишом Богдановићем и Марком Живанићем, члановима среског руководства Партије. Њих троје су развили веома живу активност у срзу и за кратко време успели су да

орЈнизију скојевске и омладинске активе у неколико села. Бранка је извесно време провела код Саве Богдановићау Маскару. Поред Драгише, који је био члан КПЈ, Савин млађи син Добривоје и шеснаестогодишња ћерка Загорка су били чланови СКОЈ-а. Они су већ припадали скојевском активу у Маскару, који је поред њих двоје имо још три члана. Активом је руководила Загорка. Бранка се с пријатељила са Загорком, давала јој је књиге на читање, учила је говорништву. Заједно су одлазиле у друга села. Загорка је иступала пред омладином, говорила о циљевима борбе

коју воде партизани. Из дана у дан постајала је све смелија и самоуверенија. Бранка јој се дивила. Сећала се својких првих самосталних наступа. Била је тада чак и нешто млађа од Загорке. Тако је Бранка преобразила Загорку у праву револуционарку и дала јој илегално име Рада.

Рад у Маскару је у то време био најплоднији, а захваљујући председнику општине (Мићи Јелисијевићу) који је био симпатизер (сарадник) партизана, боравак партијских радника у Маскару био је безбедан. Тако су Бранка Петровић, члан Окружног комитета СКОЈ-а и Драгиша Богдановић често боравили у Маскару. И Милић, секретар ОК СКОЈ-а их је посећивао више пута. Сви они, као да су заборављали да се у Тополи налази немачка команда, која има своје органе за шпијунажу. Понашали су се слободно, као да су се налазили на ослобођеној територији. Неопрезност и олако схватање рата, Бранка и Драгиша су платили животима.

Петог децембра у свитање немачки војници су изненада окружили Маскар и кренули у детаљан претрес, стежући обруч. Бранка и Драгиша су доста касно приметили опасност. С обзиром да су обоје одлично познавали земљиште, кренули су с намером да се провуку кроз немачки ланац. Користећи се јаругом и непосеченом

кукурузовином, они су у томе успели. Изашли су из обруча и кренули преко ливаде прекривене танким снегом ка једном шумарку. Бранка је већ била зашла у шуму. Драгиша је ишао за њом на извесном одстојању. Тада су га опазили Немци и отворили ватру. Пао је покошен митраљеским рафалом. Бранка је била ван опасности, али није хтела да остави друга. Мислила је да је само рањен. Вратила се да му помогне. Пришла му је и подигла га. Тада је уследио нов, други митраљески рафал. Пала је смртно погођен крај друга који је већ био у самртном ропцу...

(Миљивоје Станковић: „Миљих на челу шумадијских скојеваца“, стране 166-167)

За развој НОП-а у Рајковцу заслужан је и Драгиша Богдановић из Маскара који је формирао у селу и организацију СКОЈ-а и вероватно примио неке мештане у КПЈ, и организовао народноослободилачки одбор и организовао друге активности.

Због тога се овде објављује текст Радослава Вукашиновића из Рајковца који гласи:

„Мајка Радојка“

Тог, децембарског јутра село је освануло под снегом. Првим снегом који је пао на почетку зиме 1942/43. године. Снег није био велики, два три сантиметра. Сељаци га називају „опанчар“, по опанцима што их носе на ногама. Од Космаја је дувао хладан ветар „северац“. Облаци су ниско пловили од севера ка југу, претећи да сваког момента из своје утробе на земљу пренесу нови снег. Пијачан је дан у Маскару. Сељаци су дошли: ко до пијаце, ко до дућана. Да чују каквих новости има у селу и околини. Да ли су се партизани одржали у Босни, или су их Немци /како пише Недићева штампа/ потпуно уништили. Да ли су Руси успели да зауставе надирање Немаца, и да ли је „Дућанџија“ набавио што робе: соли, гаса и друго.

Песму ветра и разговор сељака изненада је прекинуо језиви митраљески рафал. Огласише се и два револверска пуцња. Сељаци се уплашено окренуше источној страни села одакле се чула пуцњава, незнајући ни ко ни на кога пуца. Неки гласно рекоше: „Дотукоше некога“.

Повлачењем партизана у Босну у Шумадији су остали политички руководиоци. Они су имали задатак да формирају нове партизанске групе и одреде, да народу уливају морал и поверње у народноослободилачки покрет. А Немцима, који су се све више

појављивали по шумадијским селима, изненадним нападима доказивати да партизани нису нити могу бити уништени.

Један од таквих био је и Драгиша. Рођен је ту у селу Маскару, знао је људе у околним селима, људи су знали њега, зато је одређен за партијско-политичког руководиоца за тај крај Шумадије.

Немачка команда у вароши П. доби обавештење да се Драгиша с једном партизанком налази у „Арсихим колибама“. У нади да ће их похватати или открити трагове по снегу, Немци су рано ујутро отсолили колибе, али нису нашли Драгишу и Бранку, они су нестали без трага, како су само партизани знали и умели. Немачки команднт реши да га потражи у његовом селу које је билоу близини. Жао му било да се врати из лова без улова.

Драгишина мајка Радојка, видела је кад су Немци прошли поред куће, било је касно да их обавести о доласку Немаца, сваки покушај изазвао би сумњу код Немаца. Ушла је у кућу и кроз затворен прозор гледала према Милановој кући, где су ноћили Драгиша и Бранка. Гласно је размишљала, Немци и не погледаше на нашу кућу, одоше право Милановој кући, Нашао се неки издајица земља му кости не примила. Шта ће бити ако их ухвате живе, од Миланове куће која ће бити спањена или разнета као да није ни постојала. Гледајући непрекидно кроз прозор угледала је Драгишу и Бранку како се вешто извлаче испред Немаца. Рашири руке као да хоће обоје да их загрли.

У том тренутку одјекну језиви митраљески рафал.

Немачка тројка из заседе је пратила бекство двоје партизана и, оценила да ће на месту где нема трња и дрвећа изаћи на пут. Немац је цев митраљеза уперио на то место и чекао. На том кобном богазу угасила су се два млада живота. Бранка је последњом снагом живота испалила из револвера два метка на Немца. Није успела да га убије, меткови су прошли кроз рукав шињела.

Немци у селу похваташе педесет сељака, дотераше их на место погибије. Командант преко толмача нареди да један за другим прилазе мртвим партизанима. Толмач је сваког питао. Да ли познаје ове бандите? Да ли је то Драгиша? Сељаци су прилазили загледали мртве партизане, одмахивали главом, слегали раменима и одговарали: „Непознајемо их“ и „Није то Драгиша“.

Драгиша, окренут на леђа, раширених руку, полузатворених очију, као да је сваком од њих говорио: „Непознајеш ме чика Јово, заборавио си колико сам те пута послужио чашом ракије. Ти чика Тикомире,

заборавио си колико сам ти пута дуван запалио када си са мојим оцем седео и разговарао. Теби сам чика Ћуро по цео дан чувао стоку у ливади. Милане и ти ме непознајеш, из твоје сам куће побегао испред Немаца. Непознајеш ме ни ти Бошко а одрасли смо заједно. Са тобом сам Перо у школи седео у клупи. Мићо највише смо се као деца играли. Жико заједно смо момковали. Шта је кукавице чували сте ме живого а одричете се менс мртвога, плашите се за живот. Срамно сам побегао испред Немаца да би сачувао ваше животе, ваше куће, ваше породице а ви тако. "Сребао сам да убијем десет Немаца, па нека вас Неми униште кад сте таке кукавице".

Довели су Немци и мајку Радојку. Ишла је она и размишљала. Да ли да признам да је то мој сина или не признам. Шта ће бити ако је неко од сељака већ рекао да је то мој син Драгиша. Не, нећу признати, а, дали ће ћеми срце издржати.

Окретала је и превртала мртвог сина, била је друга мајка „Југовића“. „и ту мајка тврда срца била и од срца сузу не пустила“. Одрекла се мртвог сина да би спасила село.

Мајка Радојке нема више међу живима, њено ће име да живи у селу докле село постоји, у селу је нико никдаа неће звати другим имениом само мајка Радојка".

Тодоровић Милутин

У селу Рајковцу, у данашњој општини Топола 10.августа (вероватно по старом а по новом календару 28.августа) 1901.године, родио се Милутин Тодоровић, од оца Милије, који је умро шест месеци пре његовог рођења и мајке Достане.

Основну школу завршио је у суседном селу Маскару, гимназију у Пожаревцу, а филозофски факултет у Београду, где се упознао и 1925.године, оженио колегиницом са истог факултета Драгињом Милошевић.Маја 1926.године за време студијског боравка у Паризу добили су ћерку Алрауну којој су дали име по јунакињи истоименог романа немачког књижевник Хајнца Еверса. По повратку у земљу детету су на званичном крштењу морали дати српско име и они су одлучили да то буде Слободанка, али се је они и даље звали Алрауна.

Милутин је 2.јула 1928.године дипломирао филозофску групу на филозофском факултету у Београду и добио звање суплента (приправника) средње школе. После студија Милутин је провео у Сарајеву годину дана где је похађао школу за резервне пешадијске и артиљеријске официре.

У међувремену је и његова супруга завршила студије и постала суплент Гимназије у Пећи, где јој се прикључио и супруг Милутин.

Прво службовањс им је било у Пећи па у Призрену, па у Јагодини, после у Скопљу и на крају у Крагујевцу, до априлског рата и окупације Југославије. Као професор се врло активно и успешно се бавио васпитно културним радом.

Милутину и Драгињи се родило још деце: ћерка Вера рођена 1928, а умрла 1929, син Милорад рођен априла а умро јула исте године; син Десимир рођен је 1931, Славољуб, рођен 1933 и ћерка Оливсра рођена 1937.године.

Од доласка на факултет и после као суплент и добар и омиљен професор, постао је и члан СКОЈ-а и КПЈ па је учествовао и у револуционарном раду,заједно са супругом. Године 1936, Милутин је био осумњичен за комунистичку активност па је неколико месеци провео у злогласном Истражном затвору Суда за заштиту државе на Ади Циганлији у Београду, где су затвореници тучени, мучени а неки и вешани. После неколико месеци, услед недостатка доказа био је пуштен.

То њихово политичко одређење и активност их је 1941. одвела у Први шумадијски партизански одред у коме је Милутин био први политички комесар, а Драгиња болничарка. Убрзо он одлази за команданта Космајског партизанског одреда.

У октобру 1941.године, почиње непријатељска офанзива на партизане и у Шумадији. Тодоровић је почео да побољева и крајем октобра са групом од 33 партизана, од тога 17 другарица међу којима је било болничарки и лекарки а међу њима и његова жена Драгиња, и 16 партизана углавном рањеника и болесника кренуло је из космајског села Дрлупа на слободну територију у Ужице.

Пред Мионицом заробили су их четници, који су до тада сарађивали са партизанима, и спровели их до Брајића. У Брајићима су четници настојали да одвоје рањенике од осталих партизана и партизанки. Томе су се енергично успротивиле партизанке а међу њима и Милутинова супруга Драгиња. Четници су их тукли Ухваћене партизане су из Брајића четници спровели у село Теочин, где су их све претресли и одузели им личне ствари. После су их поново вратили У Брајиће, где су наставили да их све туку. У Брајићима су четници мању групу партизана издвојили, међу којима је био и Милутин Тодоровић. Остале партизане и партизанке четници су стрељали у

Брајићима, међу којима је била и Милутинова супруга Драгиња, која је већ била сва изубијана

Остала је жива, иако рањена Лепосава Лукић.партизанка, која је успела да дође до Ужица, где је о том масовном злочину дала изјаву у листу „Борба“.

Милутин је са групом партизана прикључен већој групи, па их је укупно било 365 партизана. Они су преко Равне горе, Планинице, Струганика и Мионице и Маркове Цркве спроведени у Словац где су их 13. новембра четници продали Немцима који су их утоварили на камионе и одвезли у затвор у Ваљево.

Када су спровођени кроз Ваљево Тодорић је на улици видео професорку Максимовић Божицарку, коју је познавао. Милутин је искористио прилику и скинуо је прстен који је добио од Драгиње на дан венчања и бацио га професорки. На прстену је са унутрашње стране писало :„Драгица 26.VII 1925“. Ухваћени партизани прво су били дотерани и затворени у млин Драгића.а затим су спроведени у бивше касарне Петог пука, које су се простирале поред самог Крушика.

У касарнском кругу 27.новембра 1941.године један немачки официр је ухваћеним Партизанима саопштио да због два погинула и шест рањених немачка војника из 342.пешадијске дивизије, биће стрељано 265. партизана. Одмах се приступило извршењу пресуде: по 20 партизана је извођено на стрељање на суседном Крушику. После стрељања свакој групи прилазио је лекар да констатује смрт. Ако утврди да меци нису били смртоносни, давао је знак војнику да револвером доврши жртву. Отуда се између митраљеских рафала чуло соло пуцање.

Очевидац стрељања на Крушику, који је успео да се спасе, новинар и публициста Васа Казимирић, описао је задње тренутке Милутина Тодоровића.

„Професор Тодоровић, кад је на њега дошао ред, скинуо је шајкачу са главе, овлаш наместио густу и проседу косу, па се окренуо према Медведнику и Јаланику. Привукао је шајкачу срцу, и из срца - вазда јуначког -потекли су невешти али миљем и поносом зачињени стихови задње строфе песме „Теби само“ Љубе Ненадовића:

**„Ти си лепша од целог света,
Из тебе ми само сунце сија;
Цветаш лепше од самог цвета,
Име ти је поносно - Србија“ .**

Плотунима на Крушику завршен је животни пут Милутина Тодоровића, започет у родном Рајковцу, преко пожаревачке гимназије, студија на Београдском универзитету и динамичне и плодне просветно-културне и политичке активности".

Деца Милутина и Драгиње Тодоровић су, после окупације, са родитељима и бабом Достаном, изашли из Крагујевца и сместили се у Горњој Трешњевици код Аранђеловца. После одласка родитеља у пшартизане деца су са баба Достаном још некое време живели у Горњој Трешњевици, затим у Белосавцима и на крају су се вратили својој кући у Рајковац. Ту је ухваћена ћерка Алрауна и отерана у Завод за принудно васпитање у Смедеревској Паланци, одакле је по изласку 1944. отишла у партизане.

Професор Милутин Тодоровић је једна од знаменитих личности села Рајковца.

(Из књиге „Драгиња и Милутин Тодоровић”, аутора Живомира Спасића, Светлост, Крагујевац 1981. године)

Златоусти Радоје -Радоје Крстић из Попине код Трстеника,

И књизи „Пријатељи мога века" (359-382), Добрица Ћосић књижевник и академик, овако је писао о Радоју:

„Некад давно, у првој половини XX века, у селу Попини, палом међу подгочка брежја, живео је чудан и чудесан сељак и каменорезац Радоје Крстић, кога је народ назвао „златоусти Радоје". У истом времену, у жичкој епархији столовао је Владика Николај Велимировић који је у српској цркви служио као најученији и најдаровитији беседник кога су богослови и православни верници огласили за „златоустог Николаја", а пре неколико година Свети архијерејски сабор прогласио га за православног свеца. Златоусти Радоје и златоусти Николај водили су идеолошке полемике које је суботом са трстеничке сточне пијаце златоусти Радоје пред сељацима - пијачарима започињао: "И рече пресветли владика..." А у недељу испред љубостињског портала, после богослужења, својим верницима у манастирској порти, владика Николај, започињао би своју беседу одговарајући Радоју: "И рече нечастиви Радоје..."

Радоје Крстић био је сељак јединствене политичке културе и најбољи говорник моравског народа између Првог и Другог светског рата. Беседио је о мученичком животу сељака, о бесцењу сељачког

зноја, плачки трговаца, уживањима госпоштине, сељачким дуговима, банкарима крвопијама, лагаријама народних посланика, корупцији министара, варошким дерикожама и рђавој власти у Краљевини, црномантијашким обмана, а владике Николаја.... Био је...потпредседник Земљорадничке странке Драгољуба Јовановића до 1941.године, а од августа 1941.члан Комунистичке партије Југославије и заменик команданта Рациунског партизанског одред у позадини.

Чика Радоја Крстића, ...памтим и као сељака господина, по елегантној сељачкој одећи, држању и понашању. Он је знао све најлепше народне речи и изразе, једино није знао ниједну псовку. Био је леп човек...

Под окупацијом, после партизанског пораза1941.године, Радоје Крстић наставио је свој каменорезачки занат, а у суботу, пијачан дан у Трстенику, долазио је да шапуће својим присталицама вести са Источног фронта које су јављали Радио-Москва и Радио-ЈТондон, које су тајно слушали и бележили наши партизански сарадници, а ми их разносили својим сумњивим присталицама. Ни најтежи порази Црвене армије, ни Хитлерове трупе пред Москвом и Лењинградом нису деморалисале Радоја Крстића. Све је совјетске поразе тумачио Стаљиновом намером да понови Кутузовљеву стратегију у Наполеоновом походу на Русију 1812.године Али Радојев шапат сељацима није био шапат: воденичари и његове присталице разносили су по селима Радојево тумачење руског пораза и није било малом оних који су му веровали. „Златоусти Радоје" настављао је своје шапутање за које су чули четници, па смо Мија Недељковић и ја као илегалци по налогу Драгослава ЈовановићаШпанца, секретара Окружног комитета КПЈ Крушевац, одлазили ноћу у Попине и опомињали Радоја да не силази у Трстеник и да заћути док не дође његово време

„Златоусти Николај", најауторитативнији човек Српске православне цркве и после немачког бомбардовања Жиче и пре почетка борби за ослобођење Краљева септембра 1941, преместио се у манастир Љубостињу и са интелектуалним и националним ауторитетом постао духовни покровитељ четничког покрета Драже Михаиловића у Поморављу и Левчу. Владика Николј је у Љубостињи засновао антикомунистички центар у коме су се налазили Василијер Костић и Јован Велимировић,професор теологије и теолог Јован Рапајић. Слављен и поштован као „највећи и најумнији Србин", као

поуздани национални саветодавац, сарађивао је са Дразом Михаиловићем, Миланом Недићем, Димитријем Љотићем, Миланом Аћимовићем, Костом Пећанцем и одржавао чврсте везе са енглеским обавештајним официрима. За уједињење свих антикомунистичких снага у Србији и покретање оружане акције против комуниста и партизана, владика Николај је од Љубостиње створио важан политички центар у средишњој Србији...О тим збивањима данас се налазе документа у Историјском архиву Крушевца, а вероватно и у државним архивама у Београду.

Не могу, не смем због историјске истине да прећутим и неке догађаје које ми је после повратка са Голог отока испричао новинар, уредник предратног „Времена“ Милош Брашић, који је после Николајеве интервенције пуштен из затвора Гестапоа у Краљеву и од тада боравио у Љубостињи под Николајевом заштитом у његовом интимном кругу, све до Николсјевог хапшења и протеривања у манастир Војловицу у Банату, новембра или почетком децембра 1942.године. Био је то убедљив доказ да су Немци видели у владици Николају свог активног непријатеља.

Из зидина манастира Љубостиње четници војводе Богдана Гордића испалили су 20. септембра 1941.године прве куршуме у партизане Левачког партизанског одреда, који су се повлачили љубостињским путем ка Дубичу после једнодневнoг „ослобођења“ и „владања“ Трстеником. Са зидина љубостињскогх конакаа и из манастирске порте, четници су убили седам партизана и тројицу рањеника заробили, које је саслушавао војвода Богдан Гордић и потом стрељао. То су биле прве жртве у грађанском рату у мом завичају. А можда је то био и оружани почетак грађанског рата у Србији, који иначе није забележила историја народноослободилачког, партизанског покрета. у Србији.

Милош Брашић ми је испричао да је професор Василије Костић телефонирао Немцима да дођу и да се увере у истинитот четничке борбе са партизанима. Немци су дошли и фотографисали лешеве левачких пртизана и вратили се у своју команду.

Тај догађај у манастиру Љубосатињи инспирисао ме је да испишем повишер романескних страница у роману *Деобе*.

У позну јесен 1942.године отпочело је четничко клање пристлица и симпатизера народноослободилчког покрета. На саветовању у манастиру Љубостињи, које је организовао Богдан Гордић, трстенички

војвода, без Николајевог присуства, учествовало је неколико четничких војвода из западног Поморавља. Осуђени су на смрт клањем: Радоје Крстић, каменорезац из Попине, Дојчин Савић, пекар из Трстеника. Света Бабовић, сељак из Грабовца, сестра и син Мике Рдованоића из Трстеника, Жика Ваљаревић, земљорадник из Новог Села, три брата Каматовића из Оцака...О атмосфери у Љубостињи 1941. и 1942.године опширно и убедљиво више пута ми је приповедао новинар Милош Брашић. О тим догађајима у Љубостињи и организовању сарадње колаборационистичких снага у Србији, о терору и клању комуниста, партизанских и руских симпатизера, постоје документи у Историјском архиву Крушевца...

Новембра 1942.године Драгослав Јовановић Шпанац, секретар Окружног комитета КПЈ за Крушевац, је добио обавешење да ће Гордићеви четници да убију Радоја Крстића и наредио ми да одем у Попину и кажем Радоју шта му се спрема; неопходно је да он исте ноћи са мном пређе на леву обалу Мораве у склоништа која смо му спремили.И сам илегалац, две ноћи сам путовао до Радојеве куће,...Обрадовао ми се, наредио жени Злати да ми спремим вечеру и започео разговор о стању на Источном фронту. Нисам му дозволио да ми разјашњава ризичан положај Хитлерових армија пред Волгом и Стаљинградом, рекао сам му:"Чика Радоје, послао ме Шпанац да ти кажем да је у Гордићевом штабу одлучено да те ликвидирају као партизанског присталицу. Поручио ти је да одмах пођеш са мном и пређеш у илегалу. Спремили смо ти сигурне куће, чуваћемо те Мија и ја са најпоузданијим људима". „Хвала Шпанцу на бризи. Хвала и теби, Добрице, што си ризиковао главу да стигнеш до мене. Али, ја вас, децо, сада не могу да послушам. Шпанчева полититичка процена је погрешна. Није владика Николај безумник да дозволи моје убиство, а ни трстенчка чашија није политички блесава да сада убију Радоја Крстића". Морао сам да га подсетим: „ Зар си ти, чика Радоје, заборавио да су септембра 1941. из љубостињских манастирских зидина четници Богдана Гордића поставили заседе партизанима Левачког партизанског одреда и убили десет партизана? Љубостиња је антикомунистички штаб...? "Све је то мени добро познато. Али ја знам и верујем да наши непријатељи из чаршије мисле политички... Чаршијски политичари, Добрице нису будале да прво убију Радоја Крстића. Николај јесте велики антикомунистааа, али је политички паметан човек, па неће дозволити четницима да ми скину главу. И

запамти, Добрице, последњи кога ће четници да убију бићу ја. Ви се, децо чувајте. Ви себи обезбеђујте поуздана склоништа до пролећа и совјетске офанзиве. Радоје Крстић има бар хиљаду пријатеља који ће да га сакрију и чувају. Нема разлога да Шпанац и ви бринете за мене. Ти ћеш сада лепо да вечераш, па ће Злата да ти распреди постељу да преноћиш и сутра увече вратиш се одакле си дошао. А ја ћу ноћас Шпанцу да напишем писмо"..

Прегладнео, појео сам кајгану и пола печеног пилета, настављајући безуспешно да убеђујем чика Радоја да послуша Шпанчев савет; четници и наши непријатељи најпре секу главе, па репове и читав идући дан, до сутона и поласка у помрчину, лавез и на четничке заседе, узалудно сам убеђивао човека који политички разумно мисли у потпуно неразумном времену и крволочном свету у коме се српски олош наоружао и политички не мисли, спреман да коље на кога војводе и сеоски команданти пруже прст. Кама је била главно оружје те брадате војске под шубаром.

Није прошло ни месец дана од нашег последњег сусрета, а Поморављем, Левчом, Жупом и планинским селима средишње Србије прострујао је стравични шапат: „Заклан је Радоје Крстић“. НИко гласно није изговорио ко га је заклао. Било је довољно само да се шапне: „Радоија су заклали!“ Остало се подразумевало.

После клања Радоја Крстића, засклан је Света Бабовић, сељак из Грабновца, три брата Караматовића из Оцака, Жика Ваљаревић из Новог села и неки Врњчани који су поклани на Гочу.

На Бадње вече 1942. године у мом завичају четници Драже Михаиловића започели су по списковима „требљење губе у торини“ - клање комуниста, партизанских и руских присталица и симпатизера...И по другим селима Поморавља „црне тројке“ су на Бадње вече означиле почетак клања Срба и Српкиња „за краља и отаџбину... Страх од четничке каме коју су носили Срби наоружани енглеским машингеверима, са брадама и косурином до рамена, „жалећи Србију и слободу, краља и отаџбину“, био је дубљи и жешћи од страха од Немаца, Окупатора, Гестапоа, па је Србија у јесен 1944.године са подједнаким олакшањем и радостима доживела ослобођење од Немаца и четника.

О клању Радоја Крстића Окружни комитет је издао посмртни летак којије написао Шпанац, а ми илегалци остављали смо га у вратима воденица да га прочитају воденичар и помељари.

Своју причу о „златоустом Радоју Крстићу" и како је преклана најпаметнија сељачка глава моравског народа завршићу поратном причом његове жене Злате, причом коју сам записао у хотелу „Звезда" у Врњачкој Бањи на почетку 1945.године, док ми је несрећна Злата причала, најдуже сувим очима.

„Овако је то, Добрице, било. Неко је Радоја обавестио да ће га те ноћи ухапсити четници Николе Гордића, а ја сам га молила да у сумрак оде код неких нашег пријатеља и преноћи, па ћу ја сутра право у Трстеник код војводе Тике Топаловића да молим. А Радоје ми каже: "Слушај Злато, ја нећу ноћас из своје куће. Неће Радоја Крстића четници да ватају по таванима као да сам крао сељацима сланину и кокошке. Нити ћеш ти моје непријатеље да молиш за моју главу. Ја, жено, нећу да бежим од своје судбине. Спреми вечеру, да вечерамо као људи и породица, што смо увек чинили". Глас му је дрхтао, видим да се уплашио као никад дотле. Изувен седео је на столици, поднимио главу и ћути. Дете, нашу усвојеницу, били смо тих дана испратили код мајке у Ново Село, као да смо слутили несрећу. Принесем вечеру на астал, пекла сам пиле на кромпиру, и само што подигох кашику да сипам јело, диже се нека страшна ларма путем, лавез као никад, сигурна сам да су те ноћи сви попински кучићи лајали, а наш Лиско цвили уз врата. Животиње, Добрице, сваку несрећу предосете. Када су одвели Радоја, наше краве у штали су мукале као да их неко коље...Радоје одложим кашику и хлеб који је загризаои рече: "Долазе. Они су, Злато". У том тренутку грунуше на врата, истовремено тројица са упереним пушкама, брадати, с косуринама, никог нисам познавала...Ја сам се, Добрице, толико- уплашила да сам пала са столице. Разумела сам да четници наређују Радоју да се обује, јер ће да га воде на Гоч, у штаб војводе Николе Горедића, брата Богдановог, великог зликовца. Чим сам чула његово име, знала сам да се више неће вратити у Попину...Радоје се обувао и свађао са четницима, грдећи их што они слуге бране своје газде и носе пушке за окупаторе и чаршију, а не за слободу. Један, вероватно им је био командант, каже, претећи Радоју: "Немој да трошиш речи пред женом кад ћеш то све морати да кажеш војводи Гордићу! Милоје, Жицо, претресите кућу и покупите све књиге и 'артије". 'Немој да ми претурате ствари. Све су књиге које имам у мојој глави\ каже им Радоје. Наше куче пред вратима је јуришало на неког брадоњу, а он га млатио кундаком, мени би жао кучета што цвили, па јурнем ка вратима да им кажем да

Лиско не чита књиге, а мене четник љуљну кундаком у ребра: 'Натраг! Да се не помакнеш од астала! Она двојица кренуше да ми претурају постеље и боду бајонетима, из Радојеве собе у јастучници изнесе неке књиге, нису све понели, не знам шта су узели а шта су оставили, а Радоје ми рече: 'Дај ми Злато ону Милину писанку да ти напишем име људи којима сам дужник. Да им вратиш кад можерш, а они који су мени дужни сами ће да ти се јаве\ То ти се Злато неће да догоди, ал' 'ајде дајму ту писанку, нека напише те којима је дужан\ каже тај четник што је главни. Јадан Радоје, видим дрхти му рука, ал' написа неколико имена, обуче копоран, стави свој шешир и каже ми: 'Злато, ја се нећу вратити. Ти знаш шта сам зборио и радио. Кажи друговима да ће Радоје Крстић да умре онакав какав је био од кад је проговорио за сељачку правду. И остајем са оним чином који су ми другови дали'. Главни четник поче да виче: 'Није ти ово трстеничка пијаца, сад си наш заробљеник и да умукнеш, да ти не поломим ребра у твојој кући'. Радоје хтеде да ме загрли, четник га одгурну, а он мученик ми рече: 'Збогом, Злато моја, била си ти жена и домаћица за пример и мој понос. Ми смо живели много лепо и срећно...!'

Злата заплака, засузих и ја. Кад се смири настави:

„Ја хтедо' да му пољубим руку, а четник ме рокну кундаком и обори... Одведоше Радоја, ја сам чула само лавез, ка горњем крају Попине.... Не знам када сам се дигла да затворим врата. Село се смирило пред поноћ, ја нисам знала шта да радим, лежала сам несвучена на кревету, шпорет ми се загасио. Било ми је, Добрице, свеједно, чула сам по стрејама да пада киша. Не знам када сам заложила шпорет, а онда је дошао наш рођак Драгиша и рекао ми да Радоје лежи заклан у потоку више села. Закукала сам и с њим пошла ка месту где је мученик заклан, а Драгиша је причао да је Горња мала чула ноћас како Радоје виче да село чује: 'За кога, слуге, носите пушке? Кога браните, издајнице, кокошари? Немце и чаршију! Ја сам Радоје Крстић, Титов партизан, и још нешто више што нећу да ви кажем... И да верујеш народе, победиће слобода и правда!...' Тако је викао, чуло га село онда је неколико пута јаукнуо, када су га боли камом тада је јаукао, а сада ћеш да видиш шта су му радили'. Кад смо стигли тим путањем уз поток, затекла сам га опруженог, са пресеченим гркљаном, крвавим грудима, на којима се зликовац посрао и на рану, рупу на гркљану, ставио банку за опроштај своје душе... Био је, мученик, гологлав, однели су му шешир и штапо, а испод ногу

земља је била орана...Када су га клали, Добрице, он се као брав бранио, па је петом и поткованим опанком копао влажну земљу..."

Опет је Злата заплакала и ја за њом...

„И како га сахраните?Чуо сам да попови нису смели да га опоје?

„Јесте, нису смели...Драгиша се вратио да дотера кола да га одвучемо кући, а ја сам му свлачила копопран и прслук са говнима и бацила у трње...Нисам, Добрице, могла поглед да одвојим од његовог као креч белог лица и ране, па сам му узела руку и села поред његове главе, иако је киша сипила...Нисам кукала. Нисам имала глас да закукам. Дође Драгиша са колима, ја се ухватих за срчаницу и пођосмо низ село, ка кући...Сељаци који су нас видели, скидали су шајкаче и шубаре, бежали у куће и штале, само би понека жена закукала/Јадни наш Радојица, то није заслужио\А нека би рекла: „Црна Злато, шта ћеш сада?"Шта ћу? Да се у камен претворим, мислила сам...Кад смо га довукли до куће и унели у собу да га положимо на астал, одмах сам га покрила чаршавом да га нико не види и припалила славску свећу...Нико нам од комшија није смео да уђе у кућу. Осим неких жена. Ти, Добрице, знаш да су жене душевније и храбрије од вас мушкараца... Драгиша је нашао неке рођаке да му ископају раку, пратила сам једну комшику да доведе попа да га опоје, она се врати и рече: 'Нека Радоју Крстићу Бог да рајско насеље, а опело ја не мем да извршим. Имам децу, гре'ота је да остану сирочићи. Ја ћу у цркви да се помолим Богу да опрости Радоју грехе и читам опело' И ми га тако неопојеног натоварисмо на кола, неко је склепао неки сандук, одвукосмо га на гробље и са петорицом рођака и нешто комшија са' ранисмо мог Радоја. Црње и тужније сахране није било од кад Попина постоји...Ал' има људи, Добрице. Има наш народ још нешто душе. Те прве ноћи без Радоја, уђе ми комшика у кућу и рече: 'Изађи, Злато, на басамак да видиш колика је са'рана твог Радоја' Изађосмо пред кућу, а одатле се лепо види наше гробље, а тамо светли, гомила светли...Народ ноћу доашо на Радојев гроб да му запали свећу. И тако неколико ноћи заредом, на Радојевом гробу гореле су свеће, као да је неко наложио ватру. Приметили то и четници, па поставили стражу око гробља да пуцају чим се неко појави ноћу на гробљу. И праштале су пушке на свеће посмретнице. Онда се Радојеви пријатељи из других села досетили, па нису прилазили гробљу, него су по брдима око села палили свећем,, докле

је ко смео да стигне. Све до четрдесет дана по њивамна и шљивацима око гробља у Попини гореле су свеће..."

А воденице са Радојевим млинским камењем наставиле су да мељу кукуруз за хлеб моравском народу који се приморан четничком камом настављао да дели на четнике и партизане, али више страхом но свешћу...

Имао сам тада толико политичког утицаја да се у Попини подигне нова основна школа посвећена Радоју Крстићу.

Свечано отварање школе у Попини посвећене Радоју Крстићу, 29. новембра 1964. године, пред народом из неколико села, Врњачке Бање и Трстеника, извршио сам ја, преживели борац Радојевог партизанског одреда. Говор о великом беседнику нисам хтео да читам. Смислио сам говор, научио, средио се, охрабрио се и стао на степениште нове школе закићене Радојевим воденичким камењем пред гомилом радозналост народа и деце...

Овим речима започео сам говор посвећен Радоју Крстићу:

„На чело ове школе утиснули смо знамен трпње и патње човекове; на лице ове лепе школе ставили смо стари симбол хлеба, жита и постојанства - воденички камен. На њему смо написали: Радоје Крстић. Да се памти док је школе, док је камена, да је Србин, четник, заклао 1942. најпаметнијег сељака и каменоресца, најбољег говорника моравског човечанства..."

Данас, 1. јуна 2006, док завршавам запис о „златоустом Радоју Крстићу", увиђам: моја вера у социјализам била је илузија, оно што сам обећао народу и деци мога завичаја није се остварило. Ја се те илузије не стидим и не кајем се што сам наставио да ширим идеје „златоустог Радоја Крстића" у народу моравском и планинском, јер људи који су се камама борили и заклали Радоја Крстића борили су се за несрећне и опаке циљеве. И њих је, као и Радојев одред, поразила историја.

Школа у Попини је данас полупразна. Можда ће за коју годину постати кафана, трговина, магацин... У Попини, Трстенику и неким селима на изборима власт су освојили синови и унуци четника који су заклали Радоја Крстића, сада организовани у Српском покрету обнове, који се темељи на равногорској, четничкој идеји. Радојева жена Злата, о којој сам и ја мало бринуо када се разболела, одавно је умрла. Кућа је опустела... У Радојевој авлији више се не теше воденичко, млинско камење. Заборављен је „златоусти Радоје"; заборављени су сви

поклани. Прживели четници по закону који је изгласала Скупштина Србије признати су као антифашистички борци и стекли право на борачке пензије: "ратне заслуге", изравнате су им са партизанским, Радојевим друговима. У Србији је победила „нова демократска власт“ и започела транзиција у пљачкашки капитализам. Историја наставља да се спрда са свим људским идеалима...

Народ сељака, надаичара и воденичари за чију се правду борио Радоје Крстић - изумро је. Вера коју је проповедао најумнији сељак и најбољи говорник моравског народа „златоусти Радоје“ - искривотворена је и поништена. Он је заклан и заборављен...

А најумнији богословски мислилац и најбољи беседник Српске православне цркве, „златоусти Николај“ проглашен је православним свецем...Сада се свети Николај Велимировић помиње на литургијама у српским црквама...

У мом добу судбине двојице златоустих Срба између Првог и Другог светског рата сасвим су супротне: један се слави, а други је заборављен. Не пристајем на то. Златоустог сељака Радоја уписујем међу оне које треба памтити".

Потомци Софије Ристић, народног хероја и Радојице Ристића

Када сам припремао књигу „Софија Ристић, народни херој и Радојица Ристић“, хтео сам нешто више да напише о њиховој деци која су рано и прерано остала без родитеља. Такође нисам знао како је регулисан статус њихове куће у Манојловцима, у Заводу за заштиту споменика културе у Крагујевцу. На моју молбу, 27.02.20011.године, Србољуб Ристић, унук Радојице и Софије Ристић, дао ми је о томе следеће податке:

„Поколења Радојице и Софије Ристић“

- Син Слободан Ристић, Манојловци 1924, радио је у амбасадама Југославије у Аргентини, Уругвају и Мексику. Умро је 1998, у Београду и сахрањен на Новом гробљу. Био је ожењен Словенком Марицом и имао је кћер Софију и синове близанце Бориса и Горана. Софија је дипломирани архитекта, удала се и живи у Лондону. Нема деце. Син Горан завршио је димназију, живео је у Лондону, а сада је у Мадриду. Није ожењен. Син Борис са мајком живи у Београду. Завршио је филозофски факултет. Није ожењен.

Кћер Радојка Рада Ристић, Манојловци 1926, удала се за пуковника Босиочић Богдана, родом из Славоније, учесника НОР-а. Умрла је 1986 у Београду и сахрањена на Бежанијском гробљу. Има кћер Бранку и сина Радојицу. Бранка је удата за Либанца Салом Халила. Живи у Либану са мужем. Има троје деце: Сузану, Сању и сина Халеда. Сузана живи у Шведској, има три сина. Сања је у Америци, има сина и ћерку. Син Халед је у Либану. Син Радојица Босиочић био је ожењен Холађанком Ајлин. Има ћерку Бојану која живи у Холандији. Син Богдан је пилот, живи у Лондону и има три сина.

Син Ђорђе Ристић (Манојловци 1929, Београд 2001) из првог брака са Милицом из Доње Трешњевице има ћерку Милијану, а из другог брака са Росаном Миливојевић из села Пласковца. Из тог брака има синове Србољуба и Радојицу. Ђорђе је умро у Београду сахрањен је у Манојловцима у гробљу Јасиковац Србољуб је ожењен Радомирком Донком, из села Модра Стена, општина Бабушница. Има два сина Ненада и Немању који су неожењени, живе у Београду. Радојица је ожењен Љубицом рођеном у Београду а чији је отац из Манојловаца и има троје деце, синове Александра и Милоша и кћер Марију. Синови су неожењени а кћер неудата. Ђорђева кћи из првог брака Милијана удала се врло млада за трговца Андрић Миливоја. Има двоје деце - кћер Весну која се удала и има две кћери и сина Владимира, који је ожењен и има два сина и кћер. Весна и Владимир су завршили средњу школу, по струци су геометри и живе у Аранђеловцу.

Кћер Милена Лена Ристић удата је за Пантовић Андреју, трговачког путника из Ариља. Лена је радила у предузећу „Робне куће Београд“. Живе у Београду.

Син Милорад Ристић, ожењен Душанком Дудом из Бајине Баште, живи у Тополи, има ћерке Марицу Мацу и Сузану. Марица Маца је удата за Драгана Миловановића из Гуришеваца, има два неожењена сина, завршила је правни факултет и ради као судија у Тополи где и живи са мужем. Сузана је удата за Жељка Черина из Каштел Старог код Сплита, где сада живс. Њихова ћерка Јелена је играла кошарку за Хемофарм, сада студира и игра кошарку у САД. Син Никола такође је играо кошарку за Хемофарм а сада је у САД где студира и игра кошарку.

Као што је наведено у књизи „Софија Ристић, народни херој и Радојица Ристић“ поред земунце у кући брвнари која је била је намењена за највише партизанске руководиоце. Али постојала је и

земуница у млеку и у воћњаку које су биле су намењене за склањање политичких радника - теренаца, других партизанских руководилаца, партизана и курира, или за лечење рањеника. Велике земунце за лечење рањеника, како је у књизи наведено, постојале су даље од куће на шумовиток коси Репиште.

Кућа Радојице и Софије Ристић, све до доласка нове власти 2000.године, била је ходочашће ђачких ескурзија и многих других посетилаца, а Туристичка штампа у Београду је штампала разгледницу у боји са кућом и другим зградама Радојице и Софије Ристић.

У земљишнокњижном улошку број 73, катастарске општине Манојловци у В)Теретном листу пише:

„Пр.10. јула 1975 год. Днбр. 724/75, на основу решења Завода за заштиту споменика културе из Крагујевца од 26. маја 1975 год. Бр 865/1-14 забележује се да је кућа брвнара са околином сазидана на кп бр.331 уписане у А листу 1. и има својство споменика културе”.

Хероина Шумаије, народни херој Софија Ристић имала је улицу „Софија Ристић” у Тополи. Софију доласком нове власти 2000 г., поново су убили људи који су укинули ту улицу.

Међутим треба рећи да у Крагујевцу постоји улица народног хероја Софије Ристић и дан данас, на чему смо ми потомци Софије и Радојице веома поносни али и бескрајно захвални Крагујевчанима. Улица се налази у Крагујевцу код шест топола на улазу у главну зграду „Црвене заставе”.

У књизи „Софија Ристић, народни херој и Радојица Ристић” спомиње се Јован Ђоковац, зет Радојичин. Тачно је да се он звао Јован Ђоковић, а ово Ђаковац могућ је надимак од презимена Ђоковић”.

НОБ се потискује из културе сећања

Кућа Даринке Радовић је била кућа ходочашћа све до доласка нове власти 2000.године, када је то прекинуто.

У Тополи се Дом здравља звао „Даринка Радовић“, али је нова власт то променила.

„Скупштина општине Топола на седници одржаној дана 15.11.2007.године, а на Предлог Комисије за утврђивање назива улица и тргова, образоване Решењем скупштине општине Топола број: 352-299/2007-05 дана 27.07.2007 („Службени гласник СО Топола“ бр.5/07) донела је одлуку о утврђивању назива улица и тргова“, па је дотадашњи назив улице Даринка Радовић, промењен у нов назив - Косте Ј. Јовановића. Укупно је промењен назив за 35 улица, које су углавном везане за НОБ, па тако сасда ниједан народни херој, са подручја општине Топола нема улицу уТополи. Међу њима је и хероина Даринка Радовић, жртва каме крволочних четника која је лишена части да њено име носи нека улица у Тополи

„Размишљао сам да су Даринка Радовић и Софија Ристић, народни хероји, поново убијене када је Комисија за улице у Тополи, променила називе њихових улица а на чијој сам седници и ја био присутан и нисам за ту одлуку гласао,- рекао је господин Миладин Гавриловић Управник Задужбине Краља Петра I на Опленцу када је 15.априла 2010.године у свом кабинету примио писца ових редова и Мићу Манојловића из Тополе.

У Белосавцима се налази школа „Сестре Радовић“, које су ћерке Даринке Радовић, али у школским активностима се не посвећује никаква пажња тим невиним жртвама усмрћених камом равногорских четника Драже Михаиловића, тако да се деца могу питати зашто њихова школа носи тај назив.

Према казивању председника Општинског одбора Савеза удружења бораца народноослободилачког рата у Тополи, Миодрага Лазића, писцу ових редова, колико се он сећа, негде крајем седамдесетих година прошлог века општина Топола је купила кућу и качару Војислава Радовића, са одговарајућим плацем. Међутим ти објекти су запуштени и више нису за разгледање.

Топола у Народноослободилачкој борби. - Са овим називом, 27.децембра 1975.године отворена је стална поставка у Музеју НОБ у Тополи.

Ова поставка смештена је у посебно за то реконструисаној згради шумадијског стила.

Испред зграде налази се камени букет од четири бисте - мраморне главе четри народна хероја. Милана Благојевића. Даринке Радовић, Милића Радовановића и Софије Ристић, дело вајара Милије Глишића - израђене су у скулпторском поступку који је особеност претколумбовских култура на тлу Мексика, а овде добија и посебно значење: ову земљу која рађа хероје натопила је крв хероја.

После доласка нове власти неко или неки су тврдим предметима оштетили носеве и уши на овим бистама.

Поставка у Музеју хронолошки је пратила дејство Првог шумадијског НОП одреда и дејство Окружног поверенства и Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац и Крагујевац у чијем саставу се налазио и опленачки срез.

Уводни део у Музеју обрађивао је период између два светска рата, који је приказан деловањем Удружене опозиције...

Већи део материјала задње собе био је посвећен женама опленачког краја које су страдале у НОБ-у. Фотографије двадесетак жена Шумадије биле су изложене на посебном панелу, а централно место заузимају ликови народних хероја Даринке Радовић и Софије Ристић. У једној од витрина чувани су њихови оригинални предмети, углавном ручни радови и санитарски материјал из партизанске болнице која се налазила у земуници у воћњаку на имању Софије Ристић.

Даринка Радовић гледала је својим очима смрт својих ћерки, тринаестогодишње Станке и деветнаестогодишње Радмиле и ни по цену свога живота, ни живота своје деце није хтела да ода рањеног партизана који се налазио у земуници њене куће.

Од доласком нове власти 2000.године музеј више не постоји а где су склоњени експонати из музеја општински одбор СУБНОР-а то не зна.

У читавој земљи брише се историја НОР-а, мењају се називи улица, тргова и других установа, укинут је дан устанка Србије као државни празник, извршена је груба ревизија школских уџбеника, од стране Скупштине Србије са партизанима су изједначени у правима и равногорски четници, што значи и убице и кољаше који су убили

Софију, и заклали Дарику и њене ћерке Радмилу и Станку и извршили многа друга клања и убијања, у медијима се, углавном, више не помиње народноослободилачка борба, већ се она назива грађански рат,врши сатанизација демонизација маршала Тита,партизана и комуниста итд.,итд.

Писмо председнику општине Топола

Господину Драгану Јовановићу
34310 Топола, Булевар краља Александра I бр.9

Поштовани господине Председниче,

Пишем рукописе за књиге о Народним херојима Софији Ристић, родом из Маслошева, удатој у Манојловце и Даринки Радовић, рођеној у Клоки, удатој у Рајковац.

За ове рукописе потребни су ми следећи подаци:

1.Који је општински орган, када и зашто променио назив улица Софије Ристић и Даринке Радовић?

2.Да ли је Дом здравља у Тополи носио име Даринке Радовић и ако јесте када је, како и зашто дошло до промене назива?

3.Зашто је музеј НОБ-е у Тополи престао да ради и шта је са предметима Софије Ристић и Даринке Радовић који су, као експонати уклоњени из Музеја?

4.Да ли је биста Даринке Радовић била у Музеју и где се она сада налази?

5.Осмогодишња школа у Белосавцима носи назив „Сестре Радовић", то су ћерке Даринке Радовић, па Вас молим за податке када је и који орган донео одлуку да школа носи такав назив.

Поштовани Господине Председниче,

Ја Вас молим за помоћ да од надлежног општинског органа добијем тражене податке, на чему ћу Вам се у књигама најлепше захвалити, а уколико податке не добијем у књигама ће бити оштанпано ово моје писмо упућено Вама.

С поштовањем,
Драгослав Димитријевић Бели,
публициста

Тел.011 2681 -161, 062-8-373-609е-,
Е-таП: <Jclrašoblay@bhh.rs>

Београд, Милоша Поцерца 25/1/8, дана 9.августа 2010.године

П.С.

Није ми познато да ли сте овај мој текст примили електронским путем, па вам га шаљем и поштом.

С поштовањем,- Драгослав Димитријевић Бели, с.р.

Београд,_среда 15.септембар 2010.године.

Розлао па Е-таП: ргесЈ8ес1пЈк@1оролa.сot. сапа 9.8.2010, и 21,33 саза.

Пслато поштом препоручено 15.09.2010.

До 20.јуна 201 Егодине никакав одговор није ми стигао.

Драгослав Димитријевић Бели

Поговор

Хтео сам поводом стопетнаестогодишњице рођена Даринке Радовић да о њој и њеним ћеркама Радмили и Станки, на основу постојеће литературе, напишем пригодан текст. Међутим у југословенској историографији и у српској историјској публицистици Даринка као народни херој није научно изучена и обрађена. Зато је настао овај рад, први овакве врсте и природе, о Даринки Радовић и њеним ћеркама Радмили и Станки. Како није било могућности да се изврше опсежнија истраживања, неке ствари, што ће читаоци видети, нису објашњене ни разјашњене.

Цитирано је неколико књига у којима је укратко помињано страдање Даринке и њених ћерки Радмиле и Станке, али су текстови, углавном, нетачни.

После ослобођења овај злочин није расветљен. Историјска је одговорност на Душану Петровићу Шанету што је догађај мистификован.

Како је било тешко доћи до било каквих података сведоче и следећи случајеви. Веома предусретљива и врло љубазна госпођа Олга Ћорђевић ми је показала део заоставштине њеног оца покојног Драгића Јанковића, бившег директора историјског музеја у Тополи, на чему сам јој много захвалан. У тој заоставштини се налази и рукопис, односно списи Душана Петровића Шанета о Даринки Радовић који, на моје велико изненађење, још нису доступни истраживачима!

У казивању Миће Манојловића из Тополе о једном сусрету са Шанетом, које се налази у овој књизи, помиње се и Живко Лазић, бивши секретар Општинског комитета Савеза комуниста у Тополи. Са њим је аутор овог текста два пута разговарао и он му је још детљније описао тај сусрет од Манојловића, али Лазић спрема једну књигу у којој је и о томе писао, па није био вољан да то његово сећање уђе у ову књигу о Даринки и њеним ћеркама Радмили и Станки!

У недостатку докумената и извора првог реда, текст је углавном сачињен од казивања. У том погледу највише су коришћена сећања Радослава Вукашиновића из Рајковца.

У недостатку друге грађе коришћени су и неки новински чланци као извор података.

Била је ово прилика да се нешто каже и о професур Милутину Тодоровићу, из Рајковца који је, према казивању неких Рајковчана, први у селу говорио о социјализму.

Такође је требало нешто рећи и о Драгиши Богдановићу из суседног села Маскара који је веома заслужан што је Рајковац био партизанско упориште, па и о његовој мајци Радојци. А текст о Златоустом Радоју нашао је и овде своје место.

Као допуна објављеној књизи „Софија Ристић народни херој и Радојица Ристић“ овде су објављенас сећања њиховог унука Србољуба.

Све у свему, да није лако писати о историјским темама, сведочи и позната анегдота о енглеском писцу и државнику Волтеру Ралију (или Ролију, ни Енглези га не изговарају једнако) који је, пишући историју света, чуо под прозором неку грају. Отворио је прозор и видео како се група грађана жестоко препире око једног инцидента који се пред њима одиграо. Ко је инцидент изазвао и зашто је до њега дошло? Историчар се замислио: ако је спорна истина о догађају који се пред очима одиграва, како је могуће установити неспорну историјску истину о догађајима који су се збивали далеко од очију и у далека времена? Писац је разочаран погледао свој историјски спис, купио га и бацио у ватру.

Са осећањем великог поштовања и уважавања писца овог рада према Даринки Радовић и њеним ћеркама Радмили и Станки настао је овај текст.

З а х в а л н о с т

У овом раду помогли су ми: Горан Деспотовић и Иван Мандић, Београд Радмил Радовић и његова деца Горан и Лазар, Обрад Радовић и Вука Каратошић, Рајковац; Мића Манојловић и Миодраг Лазић, Субнор - Топола; Милован Поповић Клока; Небојша Драгосавац и Срба Манојловић Београд, Милан Симовић, Драгољуб Савић Драган, Новаковић Светомир Света, Драго Вучићевић, Драгослав Марковић Гама и Радослав Вукашиновић из Рајковца, Витомир Вита Маркови из Рајковца са боравком у Аранђеловцу, Милорад Петровић из Клоке, Дарко Вукићевић из Тополе, Жељко Зиројевић из Крагујевца, Живан Стевановић, Младеновац Трифун Триша Тодоровић, Парцани - Београд, Србољуб Ристић, Манојловци - Београд, Жељко Зиројевић и Живомир Марковић из Крагујевца, Бранислав Брана Паловић, Бождаревац - Београд, Југослава Кљакић - Донић, Београд и Олга Ћорђевић, Топола - Београд на чему им се најлепше захваљујем.

Посебно се захваљујем мом бившем колеги, другу и пријатељу Драгану Праизовићу из Сремчице који ми је не само помогао у прикупљању података, већ ме је више пута, својим колима, о свом трошку, возио у Рајковац, Клоку и Тополу, чиме ми је смањио трошкове за прикупљање грађе и финансијски олакшао објављивање ове књиге

Веома сам захвалан Др Мирољубу Васићу који за своје текстове - рецензије за књигу „Софија Ристић, народни херој и Радојица Ристић“ и за књигу: „Даринка Радовић, народни херој и њене ћерке Радмила и Станка“, није желео да прими хонорар, чиме је мени и финансијски помогао објављивање обе наведене књиге.

Аутор

Извори и литература

- 1.Буна, - Аутор, Мирко Милојковић, Београд 1971.
- 2.Операције за ослобођење Србије, А.,Петар Вишњић, Београд 1972.
- 3.Рајковачко прасконође, А., Ване Мариновић, Београд 1975.
- 4.ушан Петровић Шане, А.,Драган Обрадовић, Крагујевац 1978.
- 5.Драгиња и Милутин Тодоровић, А.,Живомир Спасић, Крагујевац 1981.
- 6.Друга Шумадијска - 21 .српска ударна бригада,А..Исидор Ђуковић, Београд, 1982.
- 7.Први шумадијски партизански одред, А.,Миливоје Станковић, Београд, 1983.
- 8.Милић на челу шумадијских скојеваца, А.,Миливоје Станковић, Топола 1986.
- 9.Преглед историје НОБ у Шумадији II, А.,Милован Мика Милосављевић, Аранђеловац 1987.
- 10.Пета Крајишка Дивизија, А., Милутин Морача, Београд.
- 11.Софија горњојасеничка мајка храброст, А.,Миливоје Станковић, Београд 1988.
- 12.Топола и Оплепац, Група аутора, Аранђеловац.
- 13.Топола- Оплепац, А., Миле Недељковић,Топола 1989.
- 14.Сећања и казивања, А., Славко Зечевић, Београд 2004.
- 15.Споредовање беспобедно, А.,Милија Ђорђеви,Младеновац 20110
- 16.Софија Ристић, народни херој и Радојица Ристић, приредио Драгослав Б.Димитријевић Бели, Београд.
- П.Слатина космајска, А.,Трифун Тодоровић. Сопот 2010.
18. Хронологија ослободилачког рата народс Југославије 1941-1945.
- 19.Тако је било,- А.,Миодраг Зечевић

Казивања

- 1 .Мића Манојловић, Топола.
- 2.Милован Поповић, Клока,
- 3.Радмил Обрадовић, Рајковац.
- 4.Вука Каратошић, Рајковац.

- 4.Обрад Радовић, Рајковац.
- 5-Драгољуб Савић Драган, Рајковац.
- 6.Светозар Новаковић Света, Рајковац.
- 7.Витомир Марковић Вита, Рајковац - Аранђеловац.
- 8.Драго Вучићевић, Рајковац.
- 9.Драгослав Марковић Гама, Рајковац
- Ш.Милорад Љ.Петровић, Клока.
- 1 Градослав Вукашиновић, Рајковац.
- *12.Милован Мика Милосављевић, Врбица.
- 13.Драган Стевановић, Младеновац.
- Н.Живко Лазић, Топола.

Матичне књиге

Књиге цркве Јагњилске храма Св.Апостола Петра и Павла, које се односе на Рајковац, - Младеновац.

Новине

Дневни лист „Политика“, 1944-1948.година.
Недељни дневник „Светлост“ Крагујевац 1944-1948.година

Белешка о писцу

Димитријевић Богољуба Драгослав Бели, рођен је 1928, у селу Баћевцу, градска општина Барајево - Београд. Учесник је Народноослободилачког покрета од 1943.године. Био је борац Космајског партизанског одреда. Као припадник Југословенске армије, у својству пушкомитраљесца и политичког комесара чете, учествовао је у борбама до коначног ослобођења Југославије маја 1945.године.

Прве чланке написао је у листу радне акције „Аутопут Братство - јединство", 1949.године.

Објављивао је чланке и фељтоне у „Вечерњим новостима", „Недељним информативним новинама", „Политици, новосадском „Дневнику". „Годишњаку града Београда" и другим публикацијама.

Објавио је двотомну публикацију „Космајски партизани", „Космај у НОБ-у", „Баћевац у НОБ-у", коаутор је књиге „Београд у рату и револуцији 1941-1945" и неколико других књига.

Приредио је књигу „Софија Ристић", народни херој и Радојица Ристић".

Апсолвент је правног факултета Универзитета у Београду.

Аутор:

Драгослав Б.Димитријевић Бели

Рецензија

Др Мирољуб Васић

Издавач:

Ауторско издање

Уредник:

Драшко Стојановић

Лектор и редактор:

Трифун Годоровић

Корице:

Југослава Кљакић - Донић

Коректура, графичка обрада и штампа:

Ведес, Љешка 57

Тираж 300 примерака

Београд, 2011

Садржај

4.Напомена аутора

5.Даринка

6.Радмила

7.Станка

8 .Писмо аутора др Мирољубу Васићу

9.Историјски прилог о Даринки, Радмили и Станки

12.Шумадијо горосгасна

13.Увод

15.Двадесет пети и 27.март 194.

17.Априлски рат

18.Пета колона

19.Окупација и комадање Југославије

20.Немци формирају квислиншку управу

20.Припреме за оружани устанак

21.Комунисте кажњавати принудним раом

22.Напад Немачке на СССР

23.Турнер - Аћимовићу

24.Први шумадијски партизански одред

25.Полагање заклетве

26.Равногорски четници су убили Милана

Благојевића

27.Домаћи издајници помагачи окупатора

27.Квислинг (КУ18ПП§) - Квислинзи

27.Квислиншке војске

28.Немачко-квислиншка офанзива

28.Одред је престао да постоји

28.Окупаторско-квислиншки терор

28.Обнављање Првог шумадијског НОП одреда

„Милан Благојевић“

28.Печење шумадијских партизана

35.Др Мира Врабич

35.Бугарска окупаторска војска

36. Равногорски четници Драже Михаиловића

40. Четници су у Босни штитили одступницу Немцима

- 44.Црни терор равногорских четника
- 44.Ослобођење Аранђеловца и Тополе
- 45.Даринка Радовић - хероина из Рајковца
- 45.Рођење и одрастање
- 46.Балкански и Први светски рат
- 46.Рат је одложио Даринкину удају
- 46.Траума због оца, понос због браће
- 47.Удаја Даринке Петровић за Војислава Радовића
- 48.Породични живот
- 49.Радовић Војислава и Даринке Радмила
- 50.Радовић Војислава и Даринке Станка
- 50.Село Рајковац
- 52.Рајковац партизанско упориште
- 54.Даринка са ћеркама Радмилом и Станком помаже партизане
- 55.Немци стрељају Рајковчане
- 56.Јбушиш ли стопалом земљу ову дођи путнике
- 57.У Даринкиној качари ископана је земуница
- 58.Партизан Оцокољић Станслав, лечен је у земуници
- 59.Даринкина кућа база Окружног комитета
- 59.Претње из Клоке
- 60.Даринка је била правдољубива као свети Петар
- 60.Даринка - поносита, храбра и пркосна партизанска сарадница
- 61.Сеоска Порта . световно и духовноместо окупљања народа
- 62.Порта је сада сеоски парк
- 63.Херојска смрт Даринке, Радмиле и Станке
- 63.Ноћ каме у сеоској порти
- 66.Нишга није скривено што се неће открити
- 67.Даринка је пркосила кољашу
- 68.Напомена ДДБ
- 69.Рањеник није тражен
- 70.Ко био у земуници?
- 73.Сахрана Даринке, Радмиле и Станке

- 74.Црквене - званничне књиге о страдању Даринке, Радмиле и Станке
- 76.Зашто је сеоска Порта била попрштте злочина?
- 77.Споменици на рајковачком гробљу Долови
- 78.Различити датуми о страдању Даринке, Радмиле и Станке
- 79.Убиство Животе Стевановића Шуће
- 79.Организација равногорских четника у Рајковцу
- 79.Нове жртве црног терора
- 80.Црни терор угушио Народноослободилачки покрет
- 80.Даринка Радовић, народни херој
- 81.Рекли су о Даринки и њеним ћеркама Радмили и Станки
- 81.Радовић Обрада Радмил
- 82.Каратошић Вука
- 83.Радовић Војислава Обрад
- 86.Поповић Милован, шеф месне канцеларије у Клоки
- 86.Мића Манојловић
- 87.Живко Лазич
- 87.Драгољуб Драган Савић
- 89.Светозар Света Новаковић
- 90.Витомир Вита Марковић
- 90.Драго Вучићевић
- 92.Марковић Миодрага Мике Драгослав - Гама
- 92.Петровић Љубомира Милорад из Клоке
- 94.Вукашиновић Радослав из Рајковца
- 97.Село Рајковац је најмање село у општини Топола
- 99.Милован Мика Милосављевић
- 100.Даринка и њене ћерке Радмила и Станка у књигама
- 102.Народни хероји Југославије
- 102.Жене Србије у НОБ-и
- 103.Буна
- 104."Душан Петровић Шане"
- 106.Прва шумадијска бригада

107.Први шумадијски партизански одред
107.Милић на челу шумадијских скојеваца
108.Преглед историје НОБ-е у Шумадији II
108.Бог ми је свједок
ПО.Рајковачко прасконоћје
ПЗ.Тако је било
117. "Даринка мајка у камену"
119.Позоришне представе и филм о Даринки Радовић
121.Даринка жена за сва времена
129.Кућа ходочашћа
130.Песме о Даринки, Радмили и Станки 135.Основна
школа „Сестре Радовић" - Белосавци
137. ПРИЛОЗИ
137.Богдановић Драгиша - Марко 141.Милутин
Тодоровић
144.Златоусти Радоје - Радоје Крстић из Попине код
Трстеника
153.Потомци Софије Ристић, народног хероја и
Радојице Ристић
158.ПИСМО ПРЕДСЕДНИКУ ОПШТИНЕ ТОПОЛА
160.Поговор
162.Захвалност
163.Извори и литература
165.Белешка о писцу

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

94 (497.11) 1943
355.1-058.65(497.11) 1943

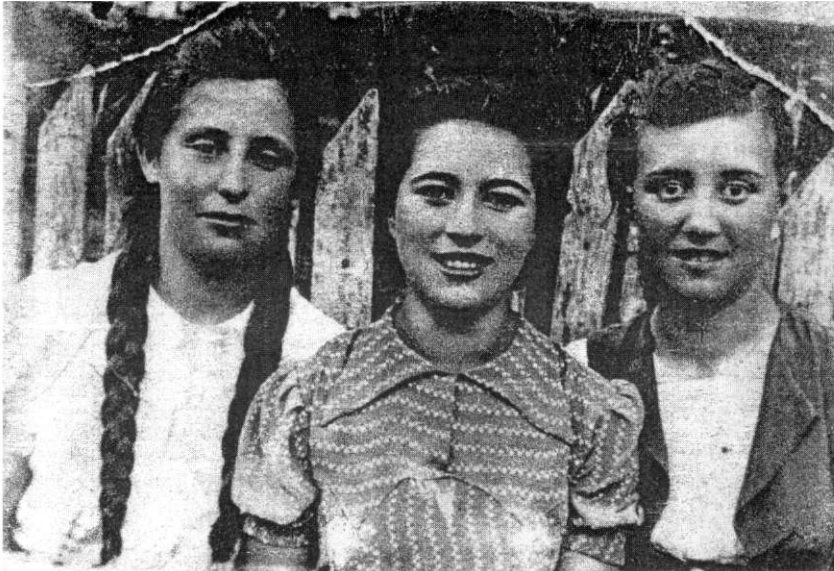
ДИМИТРИЈЕВИЋ, Драгослав Б. 1928 -
Даринка Радовић, народни херој и њене
ћерке Радмила и Станка из Рајковца код Тополе
: поводом стопетнаестогодишњице рођења
Даринке Радовић (1896- 2011) и
Седамдесетогодишњице устанка народа Србије
Против фашистичких окупатора (1941-1945)/
Драгослав Б. Димитријевић Бели. Београд :
Д. Димитријевић Београд : Вездес, 2011 (Београд
Вездес). - 170 стр. ; 20 ст
Тираж 300.
15ВМ 978-86-914055-1-9
а) Радовић Даринка (1896-1943)
б) Радовић, Радмила (1922-1943)
ц) Радовић Станка (1922- 1943)
д) Други светски рат (1939-1941)
Рајковац - 1943
С0В1В8.2К-10 184179212

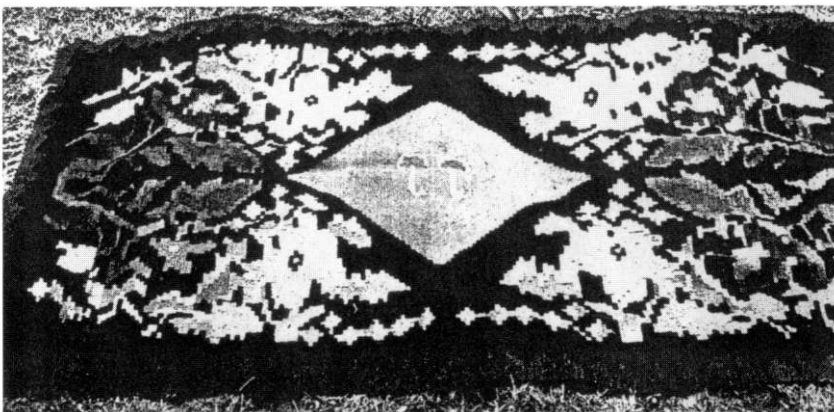
Народни херој Даринка М. Радовић

Радмила и Станка Радовић заклане су са својом мајком Даринком 9. маја 1943. године у селу Рајковцу, не одавши рањеног партизана који је био у њиховој земуници

Радмила Радовић (у средини) с другарицама: девојачки дани

Угашене чежње једне младости:
ћилим који је изаткала Радмила Радовић

Кућа Војислава и Даринке Радовић у Рајковцу. (Снимно ДДБ)

Кућа и качара у којој је била земуница, Војислава и Даринке Радовић у Рајковцу. (Снимно ДДБ)

Качара Војислава и Даринке Радовић, у којој је била земуница, са улазне стране. (Снимио ДДБ)

Качара Војислава и Даринке Радовић, у којој је била земуница, са супротне стране од улаза. (Снимио ДДБ)

Спомен обележје у рајковачкој Порти, сада парку, на месту где је заклана Радмила Радовић. (Снимио ДДБ)

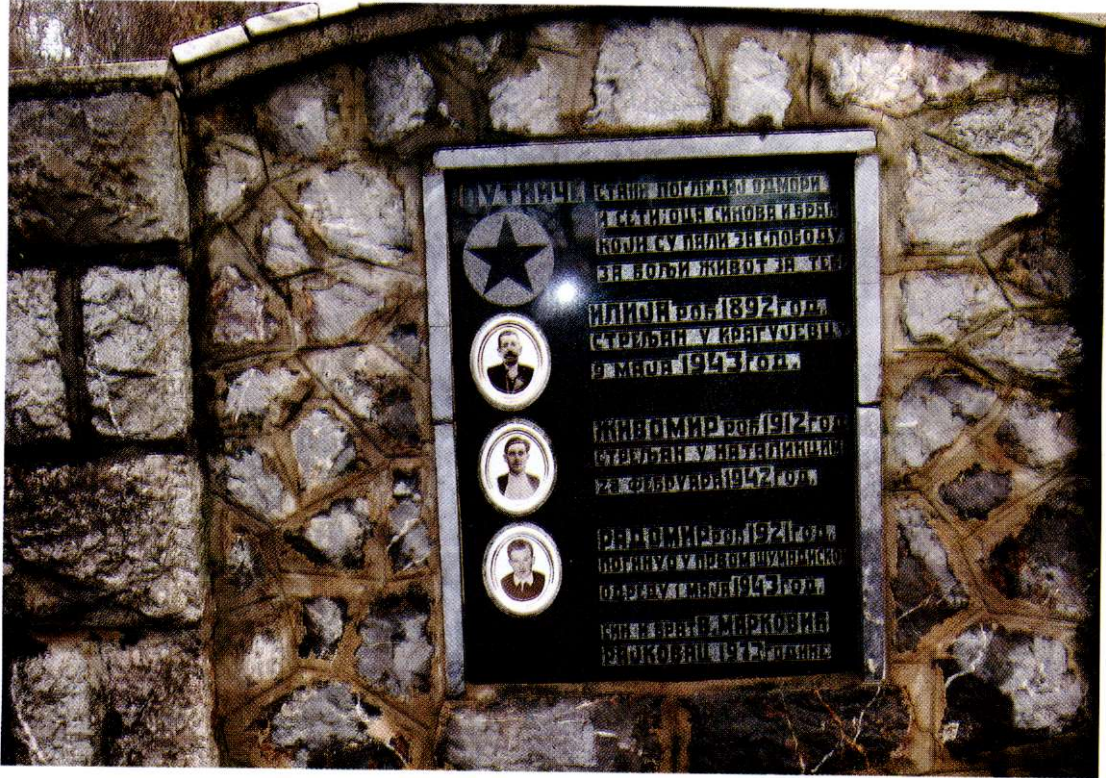
Спомен обележје у рајковачкој Порти где је заклана Радмила Радовић. (Снимио ДДБ)

Споменици Даринки, Радмили и Станки Радовић у рајковачком гробљу Долови. (Снимио ДДБ)

Бивши извор Рајковац, сада Спомен чесма код Рајковачке Порте. (Снимио ДДБ)

У Рајковцу спомен чесма Мирковић Илији, Радомиру и Живомиру који је Даринку Радовић укључио у народноослободилачки покрет. (Снимио ДДБ)

Доласком нове власти 2000. године, у Тополи су девастиране бисте народних хероја Милића Радовановића и Даринке Радовић. (Снимио Љубивоје Весић)

Доласком нове власти 2000. године, у Тополи су девастиране бисте народних хероја Даринке Радовић и Милана Благојевића. (Снимио Љубивоје Весић)

Улаз у Основну школу „Сестре Радовић“ у Белосавцима.
(Снимио ДДБ)

Зграда Основне Школе „Сестре Радовић”, Белосавци. (Снимио ДДБ)

Зграда Основне Школе „Сестре Радовић“, Белосавци. (Снимио ДДБ)

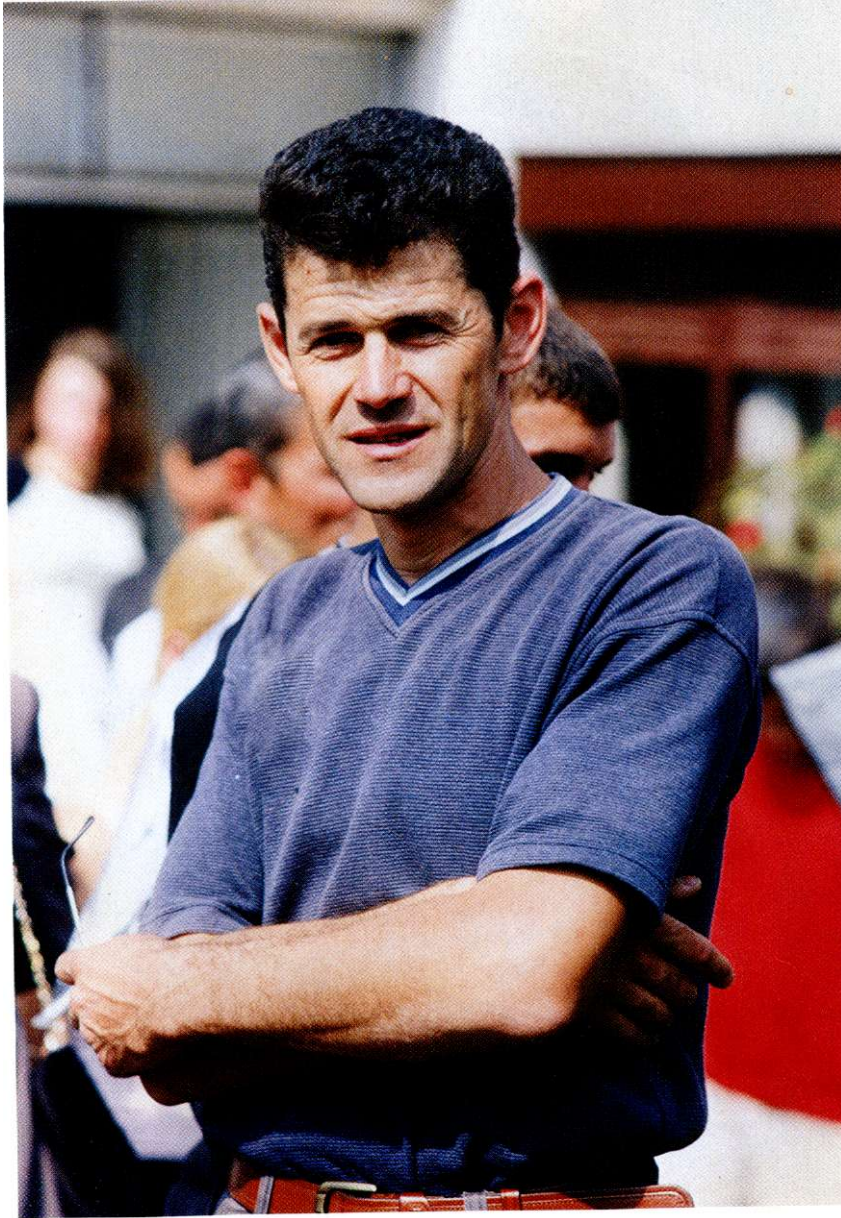

Кућа у Рајковцу Животе Стевановића Шуће, невине жртве црног терора
равногорских четника Драже Михаиловића. (Снимио Љубивоје Весић)

Ђачки радови у холу Основне Школе „Сестре Радовић" у Белосавцима

Милан Симовић из Рајковца пружио је велику помоћ
писцу ове књиге.

Радослав Вукашиновић из Рајковца дао је највише прилога
за ову књигу. (Снимио ДДБ)

Милован Поповић, шеф Месне канцеларије у Клоки и Мића Манојловић из Тополе. (Снимио ДДБ)

Вита Марковић један од чланова Савеза комунистичке омладине Југославије (СКОЈ-а) у Рајковцу за време НОБ-е. (Снимио ДДБ)

Споменик палим борцима Црвене армије СССР изгинулих у борби против Немаца 12. октобра 1944. године. (СнимиоДДБ)

Споменик жрвама црног терора равногорских четника Драже
Михаиловића у Клоки. (Снимио ДДБ)

Клока, 29. март 2011. - Миодраг Лазић Лаза, председник Општинског одбора СУБНОР-а, говори код споменика невиних жртава црног терора равногорских четника Драже Михаиловића, страдалих 29. марта 1944. године. (Снимио ДДБ)

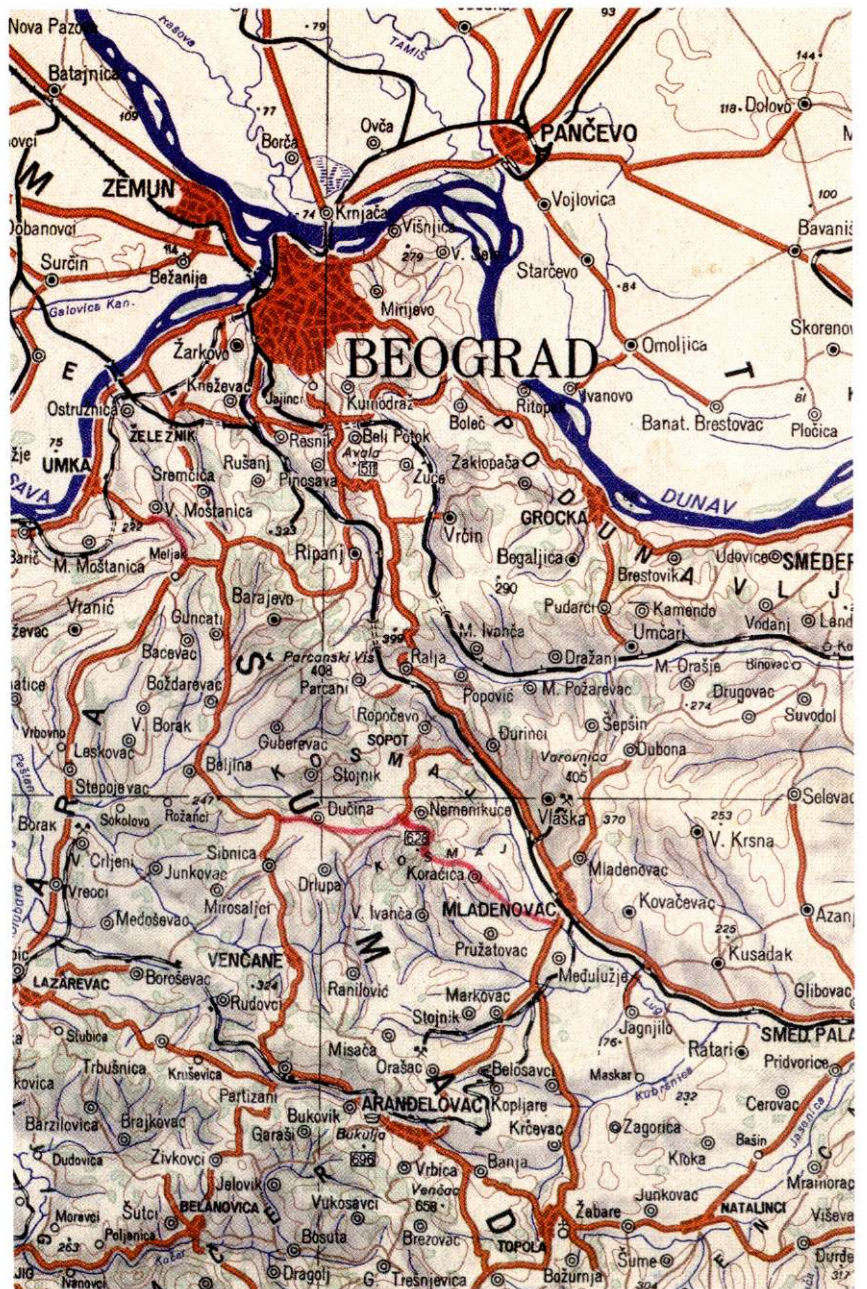
Клока, 29. март 2011. - Борци НОР-а и поштоваоци жртава четничког терора приликом одавања поште жртвама црног терора равногорских четника Драже Михаиловића код језера у Клоки. (Снимио ДДБ)

ДАРИНКА, бронза, рад Душана Петровића Шанета.
(Историјски музеј у Тополи)

Исиравке и доиуне

Даринка Радовић, народни херој
и њене ћерке

Радмила и Станка
Из Рајковца код Тополе

1. страна, почетак:

Пише: Драгослав Б. Димитријевић Бели
Треба: Драгослав Б. Димитријевић Бели

1. страна:

Изнад текста „Ауторско издање”,
Треба да пише:- На насловној страни корице је рајковачка Порта, место страдања
(стратиште) Даринке Радовић и њених ћерки Радмиле и Станке

3. страна

На почетку стране написати: Драгослав Б. Димитријевић Бели

7. страна, 3. ред одозго:

Пише: - заштитно
Треба: - заштитно

15. страна, 29 ред одозго:

Пише:- влада Цветковић-
Треба: "влада Цветковић -

16. страна, 27. ред одозго:

Пише: -Патријршије
Треба: - Патријаршије

18. страна, 33. ред одозго:

Пише:- националноослодилачког
Треба: националноослободилачког

21. страна, 14, ред одозго:

Пише: изазивањас
Треба: изазивања

24. страна, 14, ред одозго:

Пише:- где постао
Треба:- где је постао

26. страна, 7. ред одозго:

Пише:-шумадије десјтовали
Треба:Тшумадије дејствовали

31. страна, 9. ред одозго:

Пише:- Венчанма
Треба:- Венчанима

35. страна, 20. ред одозго:

Пише:- пакту - авезу

Треба:- пакту - савезу

35. страна, 31. ред одозго:

Пише:-авион

Треба:-авиона

36. страна, 3. ред одозго:

Пише:- почеле да

Треба:- почеле су да

39. страна, 13. ред одозго:

Пише:-Клиншке

Треба:-квислиншке

39. страна, 30. ред одозго:

Пише:-њихоиве

Треба:-. њихове

44. страна, 9. ред одозго:

Пише:- ови из пушака

Треба: -они убили из пушака

44. страна, 34. ред одозго:

Пише:- 10. отокбра

Треба:-. 10октобра

53. страна, 7. ред одозго:

Пише:- обавешгтавао

Треба:-обавештавао

54. страна, 18. ред одозго:

Пише:- може да ићи

Треба:-може ићи

55. страна, 4. ред одозго.

Пише:- рат,.

Треба:- рат.

55. страна, 11. ред одозго:

Пише: - властие

Треба:- власти

55. страна, 22. ред одозго:

Пише:- Дреновице и двогледом

Треба:- Дреновице двогледом

59. страна, 29. ред одозго:

Пише:- КрагХујевац

Треба:- Крагујевац

60. страна, 16. ред одозго:

Пише:- Даринка је Милоју Петровићу

Треба:- Даринка је оцу Милоја Петровића

61. страна, 20. ред одозго:

Пише:-то овом месту

Треба:-то је овом месту

65. страна, 13. ред одозго:

Пише:-Ратка

Треба:-Ротква

68. страна, 23. ред одозго:

Пише:-проточин

Треба:-преточим

70. страна, 24. ред одозго:

Пише:-То био

Треба:-То би

74. страна, 29. ред одозго:

Пише:-стаље

Треба:-стање

82. страна, 17. ред одозго:

Пише:- скурзије

Треба- ескурзије

87. страна, 3. ред одозго:

Пише:- писцу ових редова рекао:

Треба:- писцу ових редова рекао, али ово није његова званична изјава.

87. страна, 8. ред одозго:

Пише:- давана је позоришна

Треба:- давана позоришна

88. страна, 27. ред одозго:

Пише: је о добио
Треба:-. је и добио

91. страна, 27. ред одозго:

Пише:-говорице
Треба:-говорица

98. страна, 33. ред одозго:

Пише:- једницу
Треба:- јединицу

101. страна, 2. ред одозго:

Пише:- истакнути
Треба:- истакнути

101. страна, 24. ред одозго:

Пише:-испољиле
Треба:-испољиле

104. страна, 17. ред одозго:

Пише: мала
Треба:- имала

106. страна, 5. ред одозго:

Пише:- нине
Треба:- није

117. страна, 11. ред одозго:

Пише:-Шане је са рањеником отишао ујутру чим су чуо за трагедију.
Треба:-Шане је са рањеником, ако су били у земунци, отишао ујутру чим су чули
за трагедију

126. страна, 4. ред одозго:

Пише:-Саможене
Треба:- Само жене

126. страна, 6. ред одозго:

Пише:- успортаве
Треба:- усправе

126. страна, 7. ред одозго:

Пише. - виуди
Треба:- види

126. страна, 11. ред одозго:

Пише:- неком жебом

Треба:- неком женом

126. страна, 12. ред одозго:

Пише:- Марковићу

Треба:- Марковићу

126. страна, 30. ред одозго:

Пише:- да поостави

Треба:- постави

127. страна, 23. ред одозго:

Пише:- поисца

Треба:- писца

127. страна, 31. ред одозго:

Пише:- Станка Била

Треба:- Станка била

127. страна, 32. ред одозго:

Пише: шчицама

Треба:-шачицама

128. страна, 21. ред одозго:

Пише - нјповерњициоје

Треба:- најповерљивије

129. страна, 14. ред одозго:

Пише:- живика.

Треба:- живима.

135. стра, 35. ред. одозго:

Пише:- поохађале

Треба:- похађале

138. страна, 8. ред одозго:

Пише:- срзу

Треба:- срезу

143. страна, 12. ред одозго:

Пише:- Максимовиоћ

Треба:- Максимовић

144. страна, 8. ред, одозго

Пише:- пшартизане

Треба:- партизане

144. страна, 10. ред одозго:

Пише: отерна

Треба: отерана

145. страна, 4. ред одозго:

Пише:- обмана, а,

Треба:- обманама,

145. страна, 6. ред одозго:

Пише:- паертије,

Треба:- партије

145. страна, 7. ред одозго:

Пише:- Расиунског

Треба:- Расинског

145. страна, 7. ред одозго:

Пише: одред

Треба: одреда

145. страна, 24. ред одозго:

Пише:- вероватли

Треба:- веровали

145. страна, 35. ред одозго:

Пише:- Василијер

Треба:- Василије

145. страна, 36. ред. одозго:

Пише:- Јовен

Треба:- Јован

146. страна, 3. ред одозго:

Пише:-одржасвао

Треба:-одржавао

146. страна, 23. ред. одозго:

Пише:- љубостињскогх конакаа

Треба:- љубостињског конака

147. страна, 5. ред одозго:

Пише:- Радованоића

Треба:- Радовановића

147. страна, 27. ред одозго:

Пише: -полититичка.

Треба: -политичка

147. страна, 29. ред одозго:

Пише: - чашија

Треба: - чаршија

147. страна, 1. ред одоздо

Пише: -дозтворити

Треба: -. дозворити

148. страна, 21. ред одозго:

Пише:- „Радоија

Треба:- "Радојицу

148. страна, 22. ред одозго:

Пише:- засклан

Треба:-заклан

148. страна, 2. ред одоздо:

Пише:- којије

Треба:- који је

149. страна, 16. ред одозго:

Пише:- одложим

Треба:- одложи

149. страна, 16. ред одозго:

Пише:-загризаои

Треба:-. загризао и

149. страна, 11. ред одоздо:

Пише:- Горедића

Треба:- Гордића

149. страна, 9. ред одоздо:

Пише:- четницимас

Треба:- четницима

149. страна, 6. ред. одоздо:

Пише:- трошип

Треба:- трошиш

150. страна, 1. ред. одоздо:

Пише:-штапо

Треба:-штап

151. страна, 16. ред, одоздо:

Пише:- гре'ота

Треба:- греота

151. страна, 3. ред, одоздо:

Пише:- посмретнице

Треба:- посмртнице.

153. страна, 10. ред одозго:

Пише:- искривотворена

Треба:- искривотворена

153. страна, 3. ред одоздо:

Пише:- димназију

Треба:- гимназију

156. страна, 13. ред. одозго:

Пише:- сасда

Треба:- сада

160. страна, 9. ред, одоздо:

Пише:- детљније

Треба:- детаљније

162. страна, 8. ред одозго:

Пише: Маркови

Треба:- Марковић

163. страна, 5. ред. одозго:

Пише: - ушан

Треба: - Душан

163. страна, 7. ред, одоздо:

Пише:- народе

Треба:- народа

166. страна:

Треба: Фотографије: Миодраг Лазић Лаза, Љубивоје Весић, Драгослав
Димитријевић Бели.

УМЕТНИКОВО ЗНАМЕЊЕ: ЗАПИС
ЛАЗАРА ВУЈАКЏИЈЕ

9. фотографија по реду, а 5. фотографија у колору:

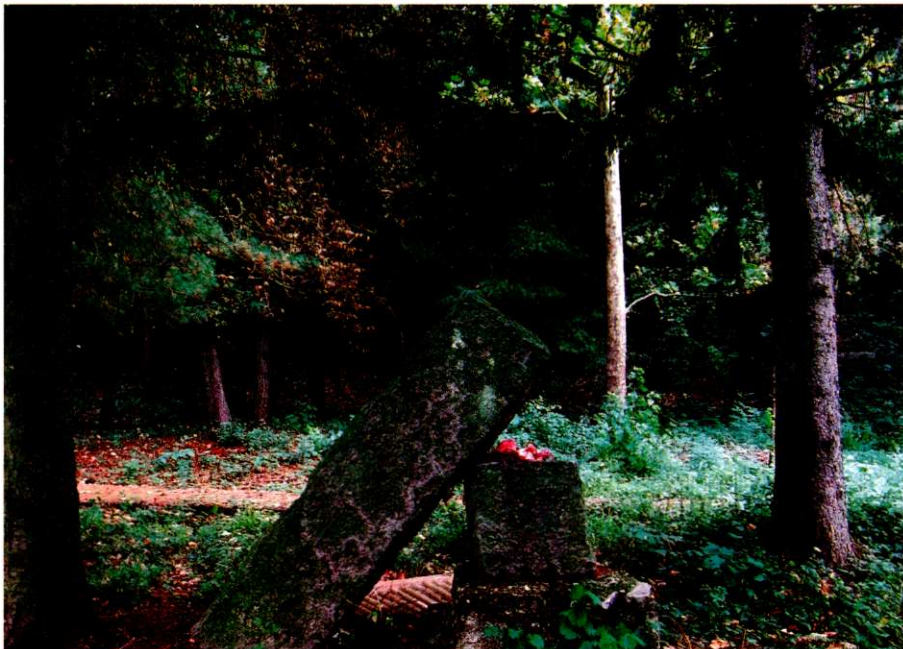
Пише:- Спомен обележје у рајковачкој Порти, сада парку, на месту где је заклана Радмила Радовић. (снимио ДДБ)

Треба:- Спомен обележје у рајковачкој Порти, сада парку, на месту где је заклана Даринка Радовић. (снимио ДДБ).

10. фотографија по реду а 6. фотографија у колору:

Пише:Спомен обележје у рајковачкој Порти где је заклана Радмила Радовић.
(Снимио ДДБ).

Треба: Спомен обележје у рајковачкој Порти где је заклана Станка Радовић

Спомен обележје у рајковачкој Порти где је заклана Радмила Радовић

